הלכות תפילין

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן כה – הלכות תפילין

א נאמר בתורה וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך, ולכן מצוה מן התורה להניח בכל יום תפילין של יד ושל ראש. ואמרו במדרש (שוחר טוב מזמור א׳): ״אמרו ישראל לפני הקב״ה, רצוננו לקיים את כל התורה כולה, אבל אין אנו יכולים, אמר להם הקב״ה: תניחו תפילין ואני מעלה עליכם כאילו קיימתם כל התורה כולה, דכתיב למען תהיה תורת ה׳ בפיך״. וכתב הסמ״ג משש מאות ושלש עשרה מצות שנצטוו ישראל, אין לך שום מצוה שתהיה אות ועדות, כי אם שלשה מצות, והם: מילה, שבת, ותפילין, שנכתב בשלשתן אות. והם עדות לישראל שהם עבדים להקדוש ברוך הוא. ועל פי שנים עדים יקום דבר [מילה ותפילין], וכל אחד מישראל אינו יהודי שלם אלא אם כן יש לו שני עדים שהוא יהודי, הילכך בשבת ויום טוב שנקראו אות, פטורים מלהניח תפילין. ע״כ. [עירובין צו. מנחות לו: טוש״ע סי׳ לא. ילקו״י סי׳ כה הערה א׳, ובמהדורת תשס״ד, ספר הלכות תפילין].

ב יש להזהר מאד במצוה זו, שכל המניח תפילין מקיים ח׳ עשין בכל יום. וכל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא קריאת שמע ומתפלל מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ומי שאינו מניח תפילין הוא בכלל פושעי ישראל בגופן, שנידונין לדורי דורות בגיהנם, ועובר על שמונה עשין בכל יום. ואם עשה תשובה, אינו בכלל פושעי ישראל בגופן. ויש אומרים דמה שאמרו דהוי קרקפתא דלא מנח תפילין היינו אפילו שאינו מניח כדין הגמרא, שהוא במקום שמוחו של תינוק רופס, דתפילין שמונחין שלא במקומן הרי הם כמונחין בכיסן. ויש אומרים דלא נחשב בכלל פושעי ישראל בגופן, אלא דוקא אם המצוה בזויה עליו, שמגונות עליו התפילין בראשו. או שאינו מניחן מתוך רשע שחושב בלבו שאין לחוש למצות, ומבזהו בלבו. אבל אם ירא מלהניחן משום דבעינן גוף נקי, או מתוך עצלות, לא אמרו בו דהוי בכלל פושעי ישראל בגופן, אף שיש בידו עון. וכן יש אומרים שכל זה דוקא ביש לו תפילין ואינו מניחן, או שלא הניח תפילין מעולם, אבל אם אין לו תפילין כלל, או שהניחן פעם אחת בחייו, לא הוי בכלל פושעי ישראל. ויש אומרים דאפילו לא הניח רק פעם אחת בחייו, כבר נקרא קרקפתא דלא מנח תפילין, וכן מי שאינו מניחן מפני שאינו רוצה להתבטל ממלאכתו, הוי גם כן בכלל פושעי ישראל בגופן. [ילקו״י במבוא להל׳ תפילין, מהדו׳ תשס״ד. ובמהדורת תשס״ו עמוד רצד]

ג אף שלא נתבאר בפירוש בתורה שצריך להניח בכל יום ויום, מכל מקום מדמצינו פטור מהנחת תפילין לגבי שבת ויו״ט, משמע דבשאר ימים יש חובה להניחן. שהרי נאמר בתורה (שמות לא, יג): אך את שבתותי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם. וגבי מילה נאמר בבראשית (יז, יא): והיה לאות ברית ביני וביניכם. וגבי תפילין נאמר בשמות (יג, ט) והיה לך לאות על ידך. ואמרו בעירובין (צו.) ר״ע אומר יכול יניח אדם תפילין בשבתות וימים טובים ת״ל והיה לך לאות על ידך מי שצריכין אות, יצאו אלו שהן גופן אות. ובמנחות (לו:) תנא, ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה, ימים ולא לילות, מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וימים טובים, דברי ר׳ יוסי הגלילי, ר״ע אומר לא נאמרה חוקה זאת אלא לענין פסח בלבד. ומפרש בגמ׳ דקסבר ר״ע דלילה זמן תפילין, ושבתות וימים טובים לאו זמן תפילין. וע׳ בקידושין (לג:). וכ״פ מרן בש״ע (סי׳ כט, וסי׳ לא) דאין מניחין תפילין בשבת וביו״ט. וכ״ה בהקדמת תיקוני הזוהר (דף ג׳). ומכאן יש ללמוד שחייבים להניח תפילין בכל יום, ומן התורה הוא חיוב מתמשך ותמידי משנעשה לאיש, ואינו מתחדש בכל יום, מלבד שבתות ימים טובים וחול המועד. ומה שאין מניחין תפילין בלילה הוא מדרבנן גזרה שמא יפיח בהם. והיינו כשיכול לא להסיח דעתו מהם. [ילקו״י תפילין במבוא להלכות תפילין. ובמהדורת תשס״ו עמוד רפח].

ד בזמן הזה מותר לצרף למנין מי שאינו מניח תפילין, דעיקר הקנס כשהוא מבעט במצוה, אבל במקום שנוכל לומר שאינו מבעט במצוה, אפשר לצרפו למנין בשעת הדחק. [ואם מחלל שבת בפרהסיא מצטרף למנין, ראה להלן בסי׳ נ״ה סעיף ט׳. וראה בש״ע סי׳ נב סי״א, ובשאילת יצחק סי׳ יב, ובפרי השדה ח״ג סי׳ ג׳. ילקו״י תפילין תשס״ד סי׳ כה הע׳ ג׳. שאר״י ח״א עמ׳ רצב].

ה מי שאינו שומר תורה ומצוות ומבקש להניח תפילין, אף אם הוא פרוץ בעבירות, אפילו הכי מצוה להיזדקק לו ולהשאיל לו את התפילין שלו כדי שיניחן בברכה, ולזכותו במצוה יקרה זו. [ילקו״י על הל׳ תפילין סי׳ כה הערה ד, מהדורת תשס״ד. שארית יוסף ח״א עמוד רצג].

ו אנשי הצבא בחו״ל שאין מאפשרים להם להניח תפילין, ונותנים להם חופשה לבחור יום אחד בשבוע, יש אומרים דעדיף שיבחרו את יום השבת כדי שלא יכשלו באיסורים. ויש אומרים שאם יחללו שבת רק באיסור דרבנן, יבחרו להם באחד מימי החול כדי להניח תפילין. ויש אומרים דבכל אופן יבחרו ביום הראשון שיקבלו חופש. וכן אסיר שנמצא בבית האסורים בחוץ לארץ, ולא מאפשרים לו להניח תפילין ולקיים מצוות, ונתן לו השר יום אחד בשנה חופש, יבחר להשתחרר מיד כדי להתפלל במנין ולהניח תפילין, ולא ימתין עד לראש השנה, או לפרשת זכור. וכן מי שהוא חולה ויודע שלא יוכל להתענות שתי תעניות בתוך שבוע אחד, יש אומרים שלא יתענה בצום גדליה, כדי שיוכל להתענות ביום הכפורים. ויש אומרים שיתענה התענית הראשונה שבאה לידו אף אם אחר כך לא יוכל להתענות ביום הכפורים. [נשמת אדם כלל סח, שלחן מלכים סי׳ ר׳, מג״א סי׳ כה סק״ב, עין זוכר מערכת א׳ אות טו״ב, אבני נזר אהע״ז סי׳ קכב אות יח, חכם צבי סי׳ קו, ילקו״י על הל׳ תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה ה. ובמהדו׳ תשס״ו עמוד רצו. שארית יוסף חלק א׳ עמוד רצג].

ז שכר המקיים מצות תפילין גדול מאד, שמלבד שהקרן קיימת לו לעולם הבא, אוכל פירותיהן בעולם הזה, ומאריכין לו ימיו ושנותיו. וכל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא קריאת שמע ומתפלל, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, ואין אש של גיהנם שולטת בו, וכל עוונותיו נמחלין. [ילקו״י

במבוא להל׳ תפילין מהדורת תשס״ד. שארית יוסף עמ׳ רצה].

ח כל המקפיד בהנחת תפילין עליו נאמר לא תקח האם על הבנים, ומי שאינו מקפיד ח״ו עליו נאמר שלח תשלח וגו׳. והיינו, שח״ו לא יאריך ימים.

[הקדמת תיקוני הזוה״ק דף ג׳, רוח חיים פלאג׳י אות ב, ילקו״י תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה ז. שארית יוסף א׳ עמוד רצו].

ט מי שהוא זהיר ביותר במצות תפילין, ליום הדין מצוה זו מכרעת את הכף, שאין לך בכל מצות עשה שבתורה גדולה יותר ממצות תפילין, שהוקשה כל התורה כולה לתפילין, שנאמר, למען תהיה תורת ה׳ בפיך. [ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, ריש סימן כה. ובמהדורת תשס״ו עמוד רצח. שארית יוסף חלק א׳ עמוד רצז].

י לפיכך צריך לדקדק בעת קניית התפילין לו או לבנו שיהיו כשרות ומהודרות, [ולכתחלה יקנה תפילין שנכתבו על קלף שאינו משוח], כדי שיקיים בהם מצות תפילין כהוגן, שאם התפילין יהיו פסולות, אפילו מניחן על ראשו ועל זרועו הרי זה כאילו לא הניח תפילין. ולצערינו כיום יש אנשים [או נשים] שבכדי לממן את לימודם כותבים מזוזות ותפילין בעצם יום השבת, והדבר ברור שמזוזות ותפילין שכתבם מחלל שבת בפרהסיא הרי הן פסולים. [ראה להלן].

[ילקו״י תפילין סי׳ כה סק״ט, ע״פ הפמ״ג ס״ס לב, ובספר תנופה חיים תהלים תלב. [ובמהדורת תשס״ו עמוד רצט]. שארית יוסף חלק א׳ עמוד רצז].

יא לכתחלה יש להדר ליקח עור אחד ולעשות ממנו ארבעה בתים לצאת ידי חובה לכולי עלמא, אך מעיקר הדין אם חיבר העורות על ידי תפירה מהני, ואפשר דמהני אף לדעת מרן. ואף שהבתים עושים אותם מעור אחד ממש, מכל מקום לא בעינן שיהיה התיתורא והמעברתא מעור אחד, אלא אפילו אם הוא עור בפני עצמו כשר. וכן מנהג העולם. ומכל מקום היכא דאפשר טוב להדר גם בזה, לצאת ידי המחמירים בזה. [ולענין ד׳ בתים בתפילין של ראש אם צריך שיהיו מעור אחד, ראה להלן סימן לג. שארית יוסף חלק א׳ עמוד רצט. ילקוט יוסף מהדורת תשס״ד, הלכות תפילין סימן כה הערה י׳. ובמהדורת תשס״ו עמוד ש׳].

יב המוצא תפילין ואינו יודע מי היה הסופר, רוב מצויין אצל תפילין מומחין הן, ויכול להניחן בברכה. אולם אם מצא ספק בכשרות האותיות, או כל ספק שהוא, הוי ספק דאורייתא ופשיטא דאין להניחן אלא כשאין לו תפילין אחרים, וגם אז לא יברך עליהם. ולכן אף שאין זה דרך כבוד לגונזם, מכל מקום אם הוא באופן שאין אפשרות לתקנן אין להניחן לא אצלו בבית ולא בבית הכנסת, כדי שלא יבואו לתקלה שמי שאין לו תפילין יבוא להניחן ויברך עליהם. ולכן יצניעם במקום מסתור. [ילקו״י על הל׳ תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה יא. ובמהדורת תשס״ו עמוד שא. שארית יוסף חלק א׳ עמוד רצא בהערה].

יג תפילין שנלקחו מסופר מומחה, ואחר שנים רבות להנחתן נמצא בהן טעות הפוסלת אותן מעיקרן, צריך שיעשה תשובה על ביטול מצות עשה, ודי לו בזה. ואין צורך בתעניות וסיגופים. אולם טוב שיקבל עליו להניח גם תפילין של רבינו תם, וירבה בלימוד תורה, ושב ורפא לו. [ויש מי שכתב שיאמר פסוק ״ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד״ כנגד מה שבירך ברכות לבטלה בהנחת התפילין הפסולות]. ואף על פי שיש אומרים שמאחר ונאנס בדבר נחשב לו כאילו הניח תפילין כתיקנן במשך כל אותם שנים, מכל מקום אין נראה כן שיחשב לו למצוה, אלא הרי הוא בגדר מחשבה טובה שהקב״ה מצרפה למעשה. [ילקו״י תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה יב. ובמהדורת תשס״ו עמוד שג. שארית יוסף חלק א׳ עמוד ש׳]

יד מנהג חסידות לבדוק התפילין בכל שנה בחודש אלול. אמנם מעיקר הדין אין חיוב לבודקן, אפילו לאחר כמה שנים, כל שנכתבו על-ידי סופר מומחה, ונבדקו בתחלתן. ואם לא הניח תפילין אלו אלא לפעמים, ובמשך זמן רב היו מונחות בארון בלא שהניחום כלל, צריכות בדיקה בכל שלש שנים ומחצה. [ילקו״י על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה יג. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שא].

טו אם מסר את התפילין לבדיקה, ונמצאו הפרשיות פסולות, אין צריך להתיר הקשר ולחזור ולקשור אחר החזרת הפרשיות בבתים, ואין לחוש בזה משום תעשה ולא מן העשוי. [ומיהו בהתרת הקשר ליכא משום מחיקת שם ה׳]. ויש מי שכתב שאם נמצאו פסולים מעיקרן, אחר שמחליף הפרשיות צריך להתיר הקשר ולחזור ולקשור. [מקדש מעט סי׳ לב, ארץ צבי סי׳ יג, וע״ע בשואל ומשיב רביעאה ח״א סי׳ נד, ובילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה יד. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שא, שב].

טז קטן שהגיע לחינוך ועשה קשר של תפילין לעצמו, כשיהיה בר מצוה יתיר את הקשר ויחזור ויקשור את הקשר. אך קטן שהגדיל ונעשה לבר מצוה ואין ידוע אם הביא ב׳ שערות, רשאי לקשור קשרים של תפילין. וכן רשאי לכתחלה לעסוק בתיקוני הבתים של התפילין, ובלבד שידע שצריך לעשותם לשמה. [ילקו״י תפילין מהדו׳ תשס״ד, סי׳ כה הערה טו].

יז יש להזהיר מוכרי תפילין ומזוזות, שאם בא אליהם לקוח, ואומר שברצונו להשיג תפילין או מזוזות ״מהודרות״, לא ימכרו לו תפילין או מזוזות שנתעוררה בהן שאלה הלכתית שיש בה מחלוקת בפוסקים אם יש להכשיר או לפסול, אף שהורה בהן חכם להתיר, אלא אם כן יודיעו לו מראש על כך, כדי שלא יהיה כמקח טעות לגביו. [תשורת שי א׳ סי׳ תה, יבי״א ה׳ חו״מ סי׳ ו׳, שבט הלוי חלק א׳ סימן ז׳, ילקו״י הל׳ תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה טז, שארית יוסף חלק א׳ עמוד שג].

יח אם שאל מחבירו תפילין מהודרות ונגנבו ממנו, יש אומרים שחייב לשלם לו כפי ערך התפילין המהודרות. ויש אומרים שישלם לו דמי תפילין כשרות. [שואל ומשיב רביעאה ג׳ סי׳ כט, ילקו״י על תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה יז. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שג].

יט יש אומרים שמצות זה א-לי ואנוהו אינה שייכת בפרשיות התפילין, אחר שהם מכוסות ואינן נראות. ויש אומרים שגם בדבר מכוסה שייך דין זה אלי ואנוהו, ולפיכך יש להזהר שיהיו הפרשיות לפי גודל הבתים, ולא יניח פרשיות קטנות בבתים גדולים, דמכלל היופי וההידור שיתמלא חלל הבתים בפרשיות. [ילקוט יוסף תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה יח. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שד].

כ מי ששכח להניח תפילין יום אחד, יעשה תשובה על ביטול מצות עשה, וטוב שיבדוק התפילין שלו, וישתדל להניח גם תפילין של רבינו תם, וילמוד עמהן בסוף התפלה, ויתן צדקה כפי כוחו. [יומא פו. או״ז א׳ סי׳ קיב, ומ״ש בגנזי חיים דף קג, שצריך להתענות, הוא נגד תלמוד ערוך. וגם בל״ת לימוד תורה מכפר, וראה בילקו״י על הל׳ תפילין, מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה יט. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שה].

כא יוצא אדם ידי חובת תפילין מן התורה אפילו לובשן פעם אחת ביום, ואינו מחוייב שיהיו התפילין עליו כל היום. [בעל הבתים הל׳ תפלה שער עשירי ה״ד, ריטב״א שבת קל. פמ״ג סי׳ לז סק״ב, ביאור הלכה ר״ס לז, ילקו״י תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הע׳ כ׳. שארית יוסף ח״א עמ׳ שו].

כב אם על-ידי אמירת לשם יחוד האדם מתעורר לכוונה, טוב לומר לשם יחוד קודם הנחת התפילין, כדי שלא יהיה בבחינת מצות אנשים מלומדה. וטוב ונכון לומר בנוסח הלשם יחוד ענין הכוונה שצריכים לכוין בעת הנחת התפילין, והיינו כנגד המוח שנזכור הנסים ונפלאות שעשה עמנו השי״ת ביציאת מצרים, שהם מורים על יחודו, ולשעבד להקדוש ברוך הוא הנשמה שהיא במוח, וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות. וכן נכון להוסיף בנוסח לשם יחוד, שמכוין בברכתו לפטור מה שיניח תפילין דרבינו תם. ויש ליזהר שלא לומר ״ליחדא שם יו״ד ה-י בוא״ו ה-י״, בקריאת אותיות השם המיוחד כהוייתם, שזה הוא בכלל הוגה את השם באותיותיו, שהוא איסור חמור. אלא יאמרו: ״ליחדא שם יוד קי בואו קי״. [ילקו״י תפילין סי׳ כה הערה כא. שארית יוסף ח״א עמוד שט].

כג מקדימין להתעטף בציצית, ואחר כך מניחין תפילין, שמעלין בקודש ואין מורידין. ועוד, שעל-ידי הציצית זוכרים את כל המצות, ונזכור לקיים מצות תפילין. [נימוק״י הל׳ ציצית, טור סי׳ כה, ילקוט יוסף תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה כב. שארית יוסף ח״א עמוד שי].

כד אפילו אם הטלית חיובה רק מדרבנן, כגון טלית שאולה לאחר ל׳ יום, [ששאל טלית של ד׳ כנפות שלא היו בה ציציות, שלאחר ל׳ יום מתחייב להטיל בה ציצית רק מדרבנן], צריך להקדימה לתפילין. [ילקו״י הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה כג. שאר״י א׳ עמוד שיג].

כה וכן אם מתעטף בטלית שאולה תוך ל׳ יום, [ששאל טלית של ד׳ כנפות שלא היו בה ציציות, והטיל בה ציציות], גם בזה יקדים הציצית ואחר כך יניח תפילין. [כה״ח סי׳ כה סק״ה. ילקוט יוסף הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה כד. שארית יוסף ח״א עמ׳ שיג].

כו המניחים כיס של תפילין יחד עם הטלית, צריכים ליזהר שלא יניחו התפילין למעלה, כדי שלא יפגעו בהם תחלה. [ש״ע סי׳ סכה ס״א, שו״ת דברי שלום א׳ סי׳ כה. ילקו״י על הל׳ תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה כה. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שיד].

כז נטל טלית בידו ובירך אשר קדשנו וכו׳, ובטרם שאמר ״להתעטף בציצית״ ראה שהטלית פסולה, ותפילין מונחין לפניו, יסיים הברכה ״להניח תפילין״, ויניח תפילין, ואחר כך ישיג טלית כשרה ויתעטף. [ילקו״י שם סי׳ כה הערה כו. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שיד].

כח אם טעה והניח תפילין קודם שהתעטף בציצית, אין צריך להסיר התפילין, אלא באופן כזה יתעטף בציצית אחר התפילין. [ובפרט אנו שלבושים טלית קטן]. ואם עבר ופגע תחלה בתפילין קודם שהתעטף בציצית, ועדיין לא הניחן, יש לו להניחן תחלה, ואחר כך יתעטף בציצית. ואף על פי שדעת רבותינו המקובלים שאף בכיוצא בזה יתעטף בציצית תחלה ואחר כך יניח תפילין, מכל מקום העיקר לדינא כדעת מרן השלחן ערוך, שיניח תפילין תחלה ואחר כך יתעטף בציצית. ויש מי שכתב שבאופן שעבר ונטל התפילין בידיו, יניחן בצד, ויתן דעתו לענין אחר, ואחר כך יתעטף בציצית ויניח תפילין. ולדינא לא נראה דמהני לעשות כן. [ראה בש״ע סי׳ כה ס״א, ובמג״א סק״א, ובביאה״ל ס״א, ובכה״ח אות ו׳, ובילקו״י תפילין סימן כה הערה כז. ודלא כמ״ש שארית יוסף ח״א שטו].

כט אם עבר ופגע בתפילין קודם שהתעטף בציצית, והוא נמצא בבית מדרש ומתבייש להניח תפילין קודם שמתעטף בציצית, וכגון שהוא אדם נכבד או רב קהלה, ויש כאן כבוד הבריות, באופן כזה יוכל לסמוך על הסברא המבוארת בסעיף הנ״ל, שיסיח דעתו מהתפילין, ויקרא פרשת הקרבנות, ואחר איזה זמן יתעטף בציצית ויניח התפילין. [ביאור הלכה סימן כה ס״א, ילקו״י תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה כח. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שיח].

ל אם אין לו טלית כשרה להתעטף בה, וחושש שיעבור זמן תפלה, או שלא ימצא מנין אחר להתפלל בו, או שיפסיד תפלה בנץ אם ימתין לטלית, בכל אלה אין צריך להמתין לטלית, אלא מניח התפילין, דלא שייך ״מעלין בקודש ואין מורידין״ אלא דוקא כשהטלית והתפילין לפניו. ומכל מקום אם יודע בודאות שתוך שעה מועטת תהיה לו ציצית, ימתין מעט לציצית כדי ללובשה לפני התפילין. [כל שלא יעבור זמן תפלה או שלא יפסיד תפלה בנץ או במנין]. ואם הניח תפילין ואחר כך הביאו לו טלית להתעטף בה, יש אומרים שאין צריך להסיר התפילין בעת שמתעטף בטלית. ויש אומרים שאם היה מעוטר בתפילין והביאו לו אחר כך טלית, יסיר התפילין ויתעטף בטלית, ויחזור להניח התפילין בלי ברכה. ומעיקר ההלכה אין צריך להסיר התפילין. [רמ״א סי׳ כה ס״א, מג״א סק״ב, שד״ח מע׳ ז׳ כלל א דף עה, ילקו״י על הל׳ תפילין הערה כט. שארית יוסף חלק א׳ עמ׳ שיח].

לא מי שאין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין, יעדיף לקנות תפילין. וכל שכן אם יש אפשרות לקנות טלית מהודרת או תפילין מהודרות, שיש לו להעדיף לקנות תפילין מהודרות. אולם אם מוצא תפילין בהשאלה יקנה ציצית, וכל זה דוקא אם לבו בטוח שיוכל לשאול תפילין בכל יום, ולא יבטל ממצות תפילין בשום זמן, דאם לא כן נמצא בטל ממצות תפילין שהיא קודמת למצות ציצית. ואפילו אם אינו יכול לקנות כי אם תפלה של יד בלבד, או של ראש, הם קודמים לציצית. ואם יש לו מעות לקנות תפילין של יד או של ראש, יש אומרים שיעדיף לקנות תפילין של יד, וכשיהיו לו מעות יקנה של ראש. ויש אומרים שיקדים לקנות של ראש תחלה. [עולת תמיד, משנ״ב סק״ב, פחד יצחק אות צ׳, כה״ח אות ג׳, שאגת אריה סי׳ נא, ילקו״י מהדו׳ תשס״ד סי׳ כה הערה ל׳. שארית יוסף ח״א עמוד שיט].

לב אם היה צריך לתפילין ולמזוזה, ואין ידו משגת לקנות שניהם, תפילין קודמים. ואמנם אם אפשר לו שישאיל כל יום תפילין, מזוזה קודמת. [דתפילין חובת גברא, ומזוזה חובה רק אם יש לו בית. וראה בירושלמי סוף מגילה, ש״ע סי׳ לח סי״ב, רמ״א יו״ד סי׳ רפה ס״א, מג״א סי׳ לח ס״ק טו, ילקו״י תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה לא, ושובע שמחות א׳ מהדו״ב, תשס״ה, עמ׳ תקכח].

לג אם יש לו תפילין של רש״י, ורוצה לקנות תפילין של רבינו תם במקום טלית, ואין לו אפשרות כספית לקנות גם טלית וגם תפילין דרבינו תם, יש לו להעדיף לקנות תפילין דרבינו תם, ויקח טלית בשאלה מאחרים, כשיכול להשיג טלית בכל יום בבית כנסת. [ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה לב. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שכא].

לד מי שהשיג טלית ותפילין רגע אחד קודם הלילה, ולא יכול לעשות שניהם מבעוד יום, נראה ודאי שיקדים תפילין לטלית שהיא חובת גברא. [שו״ת מנחת דוד סימן כה].

לה מי שאין לו ציצית ותפילין יש אומרים שאינו מחוייב לחזר על הפתחים כדי שיהיה לו מעות לקנות ציצית ותפילין, ומכל מקום טוב שימחל על כבודו ויחזר על הפתחים בשביל תפילין, ומצוה ליתן לו. ומיהו אף דאינו מחוייב לחזר על הפתחים כדי שיהיה לו מעות לקנות תפילין, מכל מקום בודאי שחייב לבקש מאחרים תפילין בהשאלה, כדי שלא יבטל מעליו מצות תפילין יום אחד. [יד שאול יו״ד סי׳ רמ סק״ז, ביאור, הלכה סי׳ תרנו, אבני נזר או״ח סי׳ תקא, מהר״ם שיק או״ח סי׳ שלא, אגרות משה ח״ד או״ח סי׳ ד׳, ילקו״י תפילין סימן כה הערה לד. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שכא].

לו הרא״ש היה מסדר את ברכות השחר עד ברכת עוטר ישראל בתפארה, ואז היה מניח תפילין, ומברך עוטר ישראל בתפארה, שהרי התפילין נקראו פאר, שנאמר פארך חבוש עליך, והתפילין הם עדות שהשכינה שורה על ישראל, שנאמר: וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך. ואחר שהניח תפילין סיים שאר הברכות. ויש שמניחים תפילין קודם ברכות השחר, וממשמשים בתפילין בעת ברכת עוטר ישראל בתפארה. ומנהגינו על פי האר״י ז״ל לברך בתחלה את כל ברכות השחר וברכות התורה, ואחר כך מתעטפים בציצית ומניחים תפילין. [ילקו״י שם סי׳ כה הערה לה. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שכב].

לז מי שיש בידו אפשרות לבוא לבית הכנסת מעשרה ראשונים, ואם יתעטף בטלית ויניח תפילין בביתו לא יוכל להיות מעשרה ראשונים, עדיף לבוא לבית הכנסת כשהוא מעוטר בטלית ותפילין, מאשר להיות מעשרה ראשונים. [זוה״ק פרשת ואתחנן דף רסה. ילקו״י על הלכות תפילין סי׳ כה הערה לו].

לח צריך שיהיו התפילין עליו בשעה שקורא קריאת שמע ומתפלל. ולכתחלה יניחן קודם פרשת העקדה, כדי שיהיו עליו גם בשעת קריאת שמע דקרבנות. אמנם מעיקר הדין מותר לקרוא פסוק שמע דקרבנות בלי תפילין. [ילקו״י שם הערה לז. שארית יוסף א׳ עמוד שכג].

לט וכן בשעה שקורא שנים מקרא ואחד תרגום פרשת קדש לי, או והיה כי יביאך, או והיה אם שמוע, אין צריך שיהיו עליו תפילין, ולא הוי בכלל מעיד עדות שקר בעצמו. [כיון שאומר כן דרך לימוד, בנין עולם סי׳ ל׳]. [ילקו״י שם סי׳ כה הערה לח. שארית יוסף א׳ עמוד שכג]

מ המתאחרים לקום בבוקר, וממהרים לקרוא קריאת שמע בלא תפילין, מחשש שיעבור זמן קריאת שמע, יכולים לעשות כן, ואין בזה משום כל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, אחר שבדעתו להניח תפילין אחר כך. ובלבד שיהיה בדעתו לקרוא שוב לאחר זמן קריאת שמע עם התפילין. ומכל מקום אם יש לו עדיין קצת שהות לזמן קריאת שמע, עדיף שיניח תפילין תחלה, ואחר כך יקרא קריאת שמע, כיון שאומר הפסוק וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך. אך אין זה חובה מן הדין. ולכן אם חושש שעל ידי שיניח תפילין ויקרא קריאת שמע יתאחר מלבוא לבית הכנסת, יכול לסמוך על דעת האחרונים שסוברים שכל שאינו עושה כן מחמת זלזול ופריקת עול מצות תפילין, וגם מניח תפילין אחר כך בו ביום, אין בזה משום מעיד עדות שקר בעצמו. מאחר שבדעתו לומר קריאת שמע אחר כך עם תפילין. [מג״א סי׳ סו ס״ק יב, ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה לט. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שכה].

מא מי שאין לו תפילין עתה, ולפניו תפלה בצבור, ואם ימתין עד שיביאו לו תפילין לא ימצא מנין להתפלל בו, אם הוא רגיל לכוין בתפלתו מתחלתה ועד סופה, עדיף שימתין עד שיגיעו אליו התפילין אף שיצטרך להתפלל ביחידות. ובלבד שלא יעבור זמן תפלה. אבל אם אינו רגיל לכוין בתפלתו [פירוש המלים] או שיש חשש שעל-ידי ההמתנה יעבור זמן תפלה, עדיף שיתפלל עם הצבור בלי תפילין, ויניח תפילין במשך היום כאשר יגיעו לידיו,

ויחזור לקרוא עם התפילין קריאת שמע, כדי שלא יהיה מעיד עדות שקר בעצמו. ואמנם אם אין לו תפילין והצבור מתפללין, ויכול ליקח תפילין של אחר בהשאלה, מוטב להתפלל עם הצבור בתפילין של אחר, מלהמתין לתפילין שלו ולהתפלל ביחידות. ובלבד שהתפילין של ראש יהיו מונחים במקומן כדת. [ילקו״י שם הע׳ מ׳. שאר״י א׳ עמ׳ שכה].

מב מי שיש לו תפילין ומתפלל עם הצבור, אך הצבור מאחרים זמן קריאת שמע, יקדים לקרוא קריאת שמע ביחידות. וגם מי שאין לו תפילין ומתפלל עם הצבור מפני שאינו רגיל לכוין, ומניחן אחר כך במשך היום, אם חושש שיעבור זמן קריאת שמע יקרא קריאת שמע בלי תפילין, ואין לו לחשוש משום כל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, מאחר ובמשך היום קורא קריאת שמע עם תפילין. ואף אם יודע שלא יהיו לו תפילין במשך היום מחמת אונס, אפילו הכי לא יבטל מצות קריאת שמע בשביל שקורא בלא תפילין. [האלף לך שלמה סי׳ מז. נודע ביהודה מהדו״ק סימן ג׳, ילקו״י על תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה מא. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שכו].

מג מי שאין לו תפילין של רש״י, ויש לו תפילין של רבינו תם, ואם ימתין עד שיגיעו לידיו תפילין של רש״י, יעבור זמן תפלה, או שלא ימצא מנין אחר, יניח תפילין של ר״ת בלי ברכה, ויתפלל עם הצבור, ויתן בדעתו להשיג במשך היום תפילין של רש״י כדי להניחן [בברכה] ולקרוא בהם קריאת שמע. [ילקו״י תפילין, סי׳ כה הערה מב. שאר״י א׳ עמ׳ שכז].

מד מי שיש לו תפילין של יד של רש״י, ותפילין של ראש של רבינו תם, [או להיפך], ואינו יכול לשאול מחבירו תפילין של ראש של רש״י, יניחן, כדי שיוכל להתפלל עם הצבור עם תפילין, ויתן בדעתו במשך היום להשיג תפילין של ראש של רש״י, ולהניחם בברכת על מצות תפילין. ואם ממילא אין לפניו תפלה בצבור ויכול להמתין עד שישיג תפילין של ראש של רש״י ולא יעבור זמן תפלה, עדיף שימתין ויתפלל עם תפילין של ראש של רש״י. [ילקו״י הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה מג. שארית יוסף ח״א עמ׳ שכח].

מה כיון שמפורש בתורה טעמה של מצות תפילין, ״למען תהיה תורת ה׳ בפיך, כי ביד חזקה הוציאך ה׳ ממצרים״, הרי שלא תושג המטרה של מצוה זו בעשייתה בלא כוונה, ולכן יש לכוין בהנחתם לשם מצות תפילין, ושציונו הקדוש ברוך הוא להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים, על הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח, כדי שנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו, ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו, וישעבד להקדוש ברוך הוא הנשמה שהיא במוח, וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות. ובזה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו. ובדיעבד אם כיון רק לשם מצוה בלבד, יצא. [טוש״ע סי׳ כה ס״ה, ב״ח סי׳ ח׳ וסי׳ תרכה, משנ״ב ס״ק טו, ילקו״י תפילין מהדו׳ תשס״ד, סי׳ כה הערה מד. שארית יוסף ח״א עמ׳ שכט].

מו יניח תפילין של יד תחלה ואחר כך של ראש, דכתיב וקשרתם לאות על ידך, ואחר כך והיו לטוטפות בין עיניך. [ואם הקדים והניח של ראש, אין צריך להסירן, אלא יניח תפילין של יד בלי להסיר את התפילין של ראש, וראה להלן סעיף נ׳]. [גמ׳ מנחות לו. טוש״ע סי׳ כה ס״ד, ילקו״י תפילין סי׳ כה הע׳ מה. שאר״י א׳ עמ׳ של].

מז נוסח הברכה ״אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין״. ואף שכתוב בתורה וקשרתם, אין מברכים בלשון קשירה, אלא בלשון להניח תפילין, שהרי עיקר המצוה הוא שיהיו התפילין מונחים עליו. [ילקו״י תפילין תשס״ד, סי׳ כה הערה מו. שארית יוסף ח״א עמוד של].

מח אם טעה ובירך על תפילין של יד על מצות תפילין, או שבירך על הנחת תפילין, אם נזכר תוך כדי דיבור יתקן ויאמר להניח תפילין, ואם עבר זמן של תוך כדי דיבור, לא יחזור לברך. [ילקו״י הלכות תפילין מהדו׳ תשס״ד, סי׳ כה הערה מז. שארית יוסף ח״א עמוד שלא].

מט יברך להניח בקמ״ץ תחת הה״א, ולא בפתח ובדגש. וידגיש את הלמ״ד שבתיבת תפילין. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה מח. שארית יוסף ח״א עמוד שלא].

נ אם פגע בשל ראש תחלה, צריך להעביר על אותה מצוה, ויניח של יד תחלה ואחר כך של ראש. והנותן את התפילין לתוך תיק, אם הוא תיק צר, יתן את התפילה של ראש תחלה, ועליה יתן את התפילה של יד, כדי שלמחרת יפגע בשל יד תחלה. ואם הוא תיק רחב, יתן את של יד בצד ימין, ושל ראש בצד שמאל, כדי שלמחרת בעת שלוקח את התפילין להניחן, יפגע תחלה בשל יד המונח בצד ימין שכנגד העומד. [ילקו״י תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה מט. שארית יוסף חלק א׳ עמ׳ שלב].

נא אם היתה לפניו רק תפילה של ראש, והניחה, ואחר כך נזדמן לו תפלה של יד, אין צריך לחלוץ את התפילה של ראש ולהניחה אחר שיניח תפילה של יד, אלא יניח מיד תפילה של יד ודיו. וכן אם היו לפניו גם תפילה של יד וגם תפלה של ראש, וטעה או הזיד והניח תפילה של ראש תחלה, אין צריך שיחלוץ תפילה של ראש בעת שמניח התפילה של יד. [ילקו״י על הל׳ תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה נ׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שלג].

נב צריך לברך על תפילין של יד לאחר הנחתן על הקיבורת (היינו בשר תפוח) של זרועו, קודם קשירתן והידוקן, שכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, וקשירתן והידוקן זו היא עשייתן. [ילקו״י מהדורת תשס״ד, הלכות תפילין סי׳ כה הערה נא. שארית יוסף ח״א עמ׳ שלה].

נג אם שכח ולא בירך על התפילין, כל עוד התפילין עליו ימשמש בהן ויברך עליהן "להניח תפילין", שכל מצוה שעשייתה נמשכת, כגון לבישת טלית והנחת תפילין וישיבה בסוכה, אם לא בירך עובר לעשייתה, רשאי לברך גם לאחר מכן. [עיין רמב"ם פרק י"א מברכות ה"ה. ילקו"י על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד, סי' כה הערה נב, שארית יוסף ח"א שלו].

נד לא יברך כי אם ברכה אחת לשתיהם, שברכת להניח תפילין על תפילין של יד פוטרת גם תפילין של ראש. אולם האשכנזים מברכים על תפילין של ראש על מצות תפילין, ונהגו לברך ברכה זו בלחש. ואחר הנחת תפילין של ראש והידוקן על הראש, אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". ומכל מקום אם ספרדי שמע ברכה זו מאשכנזי, נכון שיהרהר אמן בלבו, ולא יענה אמן בפיו. [ילקו"י שם סי' כה הערה נג. שאר"י א' עמוד שלז].

נה אסור להפסיק בדיבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש. ולכתחלה אסור להפסיק אפילו לצורך התפילין. ואם שח לצורך התפילין, אינו חוזר ומברך. אך אם הפסיק בדיבור שלא לצורך התפילין, מברך על תפילין של ראש "על מצות תפילין". ויזהר לברך כשיש כיסוי על ראשו. [ילקוט יוסף הל' תפילין מהדורת תשס"ד, סי' כה הערה נד. שאר"י ח"א עמוד שלט].

נו מי שהניח תפילין של יד וקודם שיניח תפילין של ראש נכנס לחדר אביו או רבו, אסור לו להפסיק לומר להם שלום. [שאם יפסיק יצטרך לברך על של ראש, וגורם לברכה שא"צ. ואפילו הקדימו לו שלום, לא יענה, ילקו"י תפילין סי' כה הערה נה. שארית יוסף חלק א' עמוד שמא].

נז מי שהניח תפילין של יד וקודם שהניח תפילין של ראש נסתפק אם בירך על התפילין של יד או לא, לדידן דקיימא לן כדעת מרן השלחן ערוך שאין מברכים על תפילין של ראש, אלא אם שח בין תפילין של יד לתפילין של ראש, לא יברך על תפילין של ראש גם בכהאי גוונא. [ילקו"י על הל' תפילין מהדורת תשס"ד, סימן כה הערה נו, שארית יוסף ח"א עמוד שמא].

נח השומע קדיש או קדושה בין תפילין של יד לתפילין של ראש [של רש"י], לא יפסיק לענות, אלא שומע ושותק ומכוין למה שאומרים. וכל שכן שאין לענות עם הצבור ה' מלך [כי בלאו הכי אין צריך להפסיק ולומר ה' מלך עם הצבור]. אולם אם עבר והפסיק וענה לקדיש או קדושה, אינו צריך לברך ברכת על מצות תפילין על תפילין של ראש. [הרא"ש, ילקו"י על הל' תפילין מהדורת תשס"ד, סימן כה הערה נז, עמוד קיג, שארית יוסף חלק א' עמוד שמב].

נט מי שבירך להניח תפילין על תפילין של יד, וטרם שהידק את הרצועה על ידו שמע קדיש וענה אמן, יש אומרים שיחזור לברך, דדוקא בין תפילין של יד לתפילין של ראש אם ענה אמן לא יברך שוב, אבל בין ברכה למצוה לכולי עלמא צריך לחזור ולברך, ויש חולקים ואומרים שאינו חוזר ומברך. אחר שלא הפסיק בג' תיבות. והעיקר לדינא שגם הפסק בתיבה אחת חשיב הפסק. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד, סי' כה הערה נח].

ס אם אחר שבירך להניח תפילין, שמע שמתקרבים לומר קדיש או קדושה, ואם יכרוך שבע הכריכות על הזרוע לא יספיק להניח גם תפילין של ראש ולענות אחר כך קדיש או קדושה, רשאי שלא לכרוך הכריכות, אלא יהדק התפילין של יד בזרוע, וימהר להניח תפילין של ראש ואז יענה קדיש או קדושה, ואחר כך ישלים לעשות שבע הכריכות על הזרוע כנהוג. [ילקו"י על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד, סי' כה הערה נט, שארית יוסף ח"א עמ' שמו].

סא מי ששמע מחבירו ברכת להניח תפילין, ונתכוין לצאת ידי חובה בברכתו, ומניח גם הוא תפילין, ושמע קדיש או קדושה, אין לו לענות אמן, שדינו כאילו הוא בעצמו בירך. ומי ששמע ברכת התפלין ונתכוין לצאת ידי חובה, ואחר כך המברך סח בין תפלה לתפלה, אין השומע צריך לברך על תפלין של ראש, כיון שהוא לא הפסיק בדיבור. [כן כתב מאמר מרדכי. וע' בילקו"י על הלכות תפילין מהדו' תשס"ד, סי' כה הערה ס'. שאר"י ח"א עמ' שמו].

סב אף על פי שמצוה מן המובחר שכאשר כמה בני אדם מניחין תפילין ביחד בבית הכנסת, אחד מברך לכולם ברכת להניח תפילין, מכל מקום לא נהגו כן, אלא כל אחד מברך לעצמו, מאחר שאין הכל בקיאים לצאת ולהוציא, ושאני מברכת הקידוש וההבדלה שרגילין לכוין לצאת ולהוציא. [ילקו"י הלכות תפילין מהדו' תשס"ד, סי' כה הערה סא].

סג יש אומרים שהשומע ברכת תפילין מחבירו, והוא נמצא בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש, יענה אמן אחריו, שכיון שהוא מענין התפילין הוי כדין גביל לתורי שאינו נחשב הפסק. ויש חולקים וסוברים שלא יענה אפילו אמן של ברכת תפילין, שגם זה נחשב הפסק. ושב ואל תעשה עדיף. ואם ענה אמן אינו צריך לחזור ולברך על תפילין של ראש. אבל אם דיבר תיבה אחת בין ברכת להניח תפילין להנחה, חוזר ומברך להניח תפילין, דאף שלא הפסיק בג' תיבות, מכל מקום הוי הפסק. [שערי תשובה סי' כה סק"ז, בהגהות שואל ומשיב כאן, בשו"ת דבר שמואל סי' קמב, בהג' רעק"א סי' כה ס"ט, ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד, סי' כה הערה סב, שארית יוסף חלק א' עמ' שמז].

סד לכתחלה אין להפסיק בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש אפילו בשתיקה בלבד. וכל שכן שאין להפסיק באיזה מעשה, כגון נתינת מטבע לחבירו, או אפילו צדקה לעני, כי מעשה נחשב כמו דיבור שהוא הפסק. ומכל מקום בדיעבד אם הפסיק במעשה בין תפילין של יד לתפילין של ראש, באין אומר ואין דברים, אינו צריך לברך על תפילין של ראש. ולכתחלה יש להזהר גם שלא ללכת ארבע אמות בין הנחת תפילה של יד לתפילה של ראש. [ילקו"י תפילין סי' כה הע' סג. שאר"י א עמ' שמח].

סה לפיכך אין להוריד את שרוול החולצה כדי לכסות את זרועו בין תפילין של יד לתפילין של ראש, אלא יעשה כן לאחר הנחת תפילין של ראש. שמעיקר הדין אין צריך לכסות את התפילין של יד בבגדו. [כן כתב בעובר אורח הנספח לארחות חיים ספינקא. וכיו״ב באגרות משה ח״ד או״ח סי׳ י׳. וכ״ה בילקוט יוסף תפילין, תשס״ד, סי׳ כה הערה סד. שאר״י א׳ עמ׳ שמח].

סו לכתחלה יש להחמיר שלא ירמוז בידו לחבירו בין תפילין של יד לתפילין של ראש, כדי שתהיה הויה אחת לשתיהן. ולצורך מצוה, כגון שרומז לעני שימתין לו כדי שיתן לו צדקה וכדומה, יש להקל. [ילקו״י תפילין סי׳ כה הערה סה. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שנ].

סז אם אינו יודע את מדת הרצועה אם מתאימה למדת ראשו, לכתחילה ראוי שימדוד ויתקן את הקשר ויתאימה למדת ראשו קודם ברכת להניח תפילין. ואם כשבא להניח תפילין של ראש ראה שאין הרצועה של ראש כפי מדת ראשו, וצריך לפתוח את הקשר כדי להקטין או להגדיל את הרצועה כמדת ראשו, אין זה חשיב כהפסק. [דאף שההפסק הוא לצורך התפילין, הא גם בגביל לתורי לא שרינן לכתחלה. ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה סו. שאר״י ח״א עמוד שנב].

סח מי שטעה והתחיל לברך על תפילין של ראש, [לדידן שאין אנו מברכים על תפילין של ראש], ונזכר אחר שאמר ברוך אתה ה׳, לא יסיים למדני חוקיך, אלא יסיים אמ״ה אשר קדשנו וכו׳ על מצות תפילין. [ילקו״י תפילין תשס״ד, סי׳ כה הערה סז. שארית יוסף ח״א עמוד שנב]

סט מנהגינו על פי הקבלה להניח תפילין של יד מיושב, ותפילין של ראש מעומד. ומנהג האשכנזים להניח בין תפילין של יד בין תפילין של ראש מעומד. [ילקו״י על תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה סח, שאר״י חלק א׳ עמ׳ שנב].

ע ספרדי המתפלל אצל אשכנזים, יניח תפילין כנזכר, אף שהאשכנזים מניחין גם תפילין של יד מעומד. ואין בזה משום לא תתגודדו. וכן בחור הלומד בישיבה שרוב התלמידים בה הם אשכנזים, עליו לנהוג כמנהג בני עדתו. [דבחילוקי מנהגים ליכא לא תתגודדו, יבמות יג: מאירי שם יד. ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה סט, שארית יוסף חלק א׳ שנג].

עא ומכל מקום אין הנחת תפילין של יד מיושב לעיכובא, ולכן אם אין לו אפשרות לשבת, כגון שאין שם כסא וכדומה, יניחן מעומד. וכן הנחת תפילין של ראש מעומד אינה לעיכובא, ולכן חולה שאינו יכול להניח תפילין של ראש מעומד, יניחן מיושב. ואם גם זה אינו יכול, יכול להניחן אף כשהוא שוכב. [דבלא״ה כתב הרמ״א דנהגו להניח תפילין של יד מעומד, ושעת הדחק כדיעבד דמי, ילקו״י הלכות תפילין סי׳ כה הערה ע׳, שאר״י ח״א עמוד שנד].

עב אף שמן הדין היה ראוי לעמוד בעת שמברך להניח תפילין, מכל מקום המנהג על פי הסוד לברך מיושב. [ע׳ פתח הדביר, ובמג״א סק״כ, ובמ״ש עליו במור וקציעה (סי׳ ח׳), ובילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה עא, ובשארית יוסף חלק א׳ עמוד שנד].

עג בעת שכורך הרצועה על האצבע, טוב שיכרכנה כשהוא עומד. [א״ר. פרי עץ חיים. ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה עב. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שנד].

עד יש נוהגים לכסות את זרועם בטלית בשעת הנחת תפילין של יד, והוא על דרך הסוד. ויש שנתנו טעם לזה משום דכתיב והיה לך לאות על ידך, לך לאות ולא לאחרים לאות. אולם כבר נתבאר שמן הדין אין צריך לכסות את התפילין של יד. והיכא דאפשר טוב לנהוג כדברי המקובלים. [ילקו״י תפילין תשס״ד, סי׳ כה הערה עג, שארית יוסף חלק א׳ עמוד שנד].

עה תפילין של ראש על פי הפשט טוב שיהיו גלויים ונראים, שהרי נאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך. ובגמרא ביארו פסוק זה על תפילין של ראש. ולכן יזהר שלא לכסות תפילין של ראש לגמרי בטלית. אולם יש מרבותינו המקובלים הסוברים שנכון לכסות התפילין לגמרי בטלית, כי די בכך שרואים שם בליטה של התפילין. [שער הכוונות דף ו: פרי עץ חיים (שער התפילין פרק יא), ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה עד. שארית יוסף חלק א׳ עמו׳ שנה].

עו מנהגינו לכרוך שבע כריכות שלימות על היד, ואחר כך מניחין תפילין של ראש. ואחר כך כורכים את הרצועה על האצבע וכו׳, ואף שדעת מרן השלחן ערוך שמן הראוי להניח של ראש קודם שיכרוך הרצועה סביב זרועו, שהרי ברכת להניח תפילין באה לפטור גם את התפילין של ראש, וצריך להסמיך הנחת תפילין של ראש להנחת תפילין של יד, מכל מקום כבר פשט המנהג בכל המקומות לכרוך הרצועה על זרועו, ואחר כך מניחין של ראש. כי גם הכריכות הללו הם מכלל המצוה. ועוד, שאין הקשר יציב בלעדיהן, ונמצא שהכריכות הן השלמת המצוה. ורק אם על ידי זה שיכרוך יפסיד עניית קדיש וקדושה, יש להעדיף ענייתם מכריכת ז׳ כריכות. [הרא״ש בתשובה (כלל ג׳ סי׳ ב). ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה עה. שארית יוסף חלק א׳ עמ׳ שנו].

עז מנהגינו שתהיה רצועת התפילין של יד נכרכת כלפי חוץ, וכורך שבע כריכות שלימות מלבד הכריכה הראשונה, ואין הכריכה הראשונה נחשבת בכלל הכריכות, מפני שאינה שלימה. ויש מהאשכנזים שנוהגים לכרוך רצועת התפילין של יד כלפי גופו, מחוץ ליד, אל היד, ומחשיבים גם את הכריכה

הראשונה בכלל שבע הכריכות. [ש״ע סי׳ כה ס״ח. שעה״כ (דרוש ה׳ דתפילין), ילקו״י הלכות תפילין תשס״ד, סי׳ כה הערה עו. שאר״י ח״א עמ׳ שנז].

עח יש נוהגים לכרוך את הרצועה סביב הבית, על התיתורא, ולהדק את היו״ד של התפילין לבית, ויש שכורכים על הקיבורת שלש כריכות בצורת שי״ן, ויש שלא נהגו בכל זה, אלא מיד אחר ברכת להניח תפילין והידוק הקשר, מעבירין את הרצועה למטה מן המרפק, וכורכים על הזרוע. [ילקו״י הלכות תפילין שם סי׳ כה הערה עז. שארית יוסף ח״א עמ׳ שנט].

עט אחר שסיים לכרוך על הזרוע, מעביר הרצועה בין האצבעות, ומניח תפילין של ראש, ומעביר את הרצועות על כתפיו משני הצדדים, אחת מימין ואחת משמאל, ואחר כך כורך שלש כריכות על אצבע צרדה, שהיא האצבע האמצעית. וכורך תחלה כריכה אחת על הפרק האמצעי של האצבע, ואחר כך כורך שתי כריכות על הפרק התחתון, ולאחר כך מעביר הרצועה בין צרדה לאצבע, ומעביר על גב היד, וכורך על כף ידו. ויש נוהגים שמיד אחר הכריכות על האצבע מחזירים הרצועה על גב היד וכורכים על כף היד, ואינם מעבירים הרצועה פעמיים בין האצבעות, אלא פעם אחת באופן שיראה כאות ד׳. וכל אחד יעשה כמנהגו. [מנחות לה: שלחן ערוך סימן כה סעיף ח׳. רמב״ם פרק ח׳ מתפילין הלכה י״ב, מחזיק ברכה ס״ס כז. ילקו״י על תפילין סי׳ כה הערה עח. שארית יוסף חלק א׳ עמ׳ שס].

פ מי שאין לו האצבע שכורכין עליה ג׳ הכריכות הנז׳, יכרוך על אצבע השניה הסמוכה לגודל, ויהיה זה לזכר בעלמא, דאם לא יועיל אינו מפסיד בזה כלום. [ילקו״י שם הערה עט].

פא צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ, ויזהר שלא יתהפכו, בין בשל יד ובין בשל ראש. וכל זה ברצועה המקיפה את הראש ואת הקיבורת, אבל מה שמשלשל הרצועות של ראש, וכן מה שכורך בשל יד, אין להקפיד בזה אם נתהפכו. ומכל מקום ראוי להזהר לכתחלה גם בזה, משום נוי מצוה, ולכן יש נוהגים לתחוב את הרצועות של ראש לתוך החגורה, או באבנט, שלא יתהפכו הרצועות ויקיים בעצמו זה אלי ואנוהו. אך אין בזה חיוב מעיקר הדין. [מנחות לה: הרא״ש. הרמב״ם פרק ג׳. ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה פ׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שסא].

פב אם מצא שהרצועה של ראש הפוכה במקום היקף הקשר, או של יד סביב הקיבורת, וכך היה גם בעת ההנחה, לא קיים מצות תפילין, וצריך לחזור ולהניח תפילין. ואם בשעת ההנחה היתה הרצועה כתקנה, ואפילו אם רק בחלק משעת ההנחה היתה זמן מה כתקנה, אינו צריך לחזור ולהניח תפילין. ולענין הברכה יש אומרים שחוזר גם לברך, ויש חולקים שאינו חוזר ומברך. ואם לא חזר להניח תפילין, יש אומרים שצריך להתענות [גם על הברכה לבטלה], ויש שכתבו שאין מתענים על אי קיום המצוה, אלא באופן שהופך הרצועה בכוונה וברצון. ועל כל פנים אם הוא בן תורה שהתענית תפריע לו בלימודו, או מי שקובע עתים לתורה והתענית תפריע לו בלימוד התורה, יפדה התענית בצדקה כפי יכולתו. [ילקו״י שם].

פג ישלשל הרצועות של תפילין של ראש שיהיו תלויים לפניו, ויגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט. [ילקוט יוסף הלכות תפילין סימן כה הערה פב. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שסב].

פד בשעת הברכה וההנחה של תפילין של יד, יש לדקדק להסיר הקופסא שעל התפילין, באופן שתהיה התפלה מגולה, שמשום כבוד המצוה וחיבתה בודאי שצריך שגם התפלה של יד תהיה כמו שהיא במתכונתה בלי שום כיסוי, ורק אחרי הנחת התפילין יש לסמוך להקל בהנחת הכיסוי כדי שלא יתקלקל הריבוע של התפלה מפני דוחק השרוול שעליה. [אך מנהג מרן האמו״ר שליט״א שלא ליתן הכיסוי על התפילין כלל]. [תוס׳ מנחות לה. הרא״ש הל׳ תפילין סי׳ ז׳. ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כה הערה פג. שארית יוסף ח״א עמוד שסג].

פה המברך על התפילין והניחן, ואחר כך מצא תפילין אחרות מהודרות יותר, ורוצה להחליף התפילין שעליו בתפילין המהודרות, אינו צריך לחזור ולברך על האחרות. ואף על פי שהמחליף טליתו דעת רבים וכן שלמים שצריך לברך על הטלית האחרת, מכל מקום יש לחלק בזה בין טלית לתפילין. [ילקו״י שם סי׳ כה הערה פד. שארית יוסף ח״א עמ׳ שסד].

פו אם נפסקה הרצועה בעת שהניח התפילין, והוכרח להחליפן בתפילין אחרות, שעדיין לא חלה הברכה שבירך על התפילין הראשונות, צריך לחזור ולברך שנית. [ילקו״י תפילין סי׳ כה הערה פה. שאר״י ח״א עמו׳ שסה].

פז אם מניח תפילין כמה פעמים ביום, צריך לברך עליהם בכל פעם. וכן אם חלץ התפילין כדי להכנס לבית הכסא, אפילו היה בדעתו לחזור להניחן מיד כשיצא מבית הכסא, חוזר ומברך עליהם כשחוזר להניחן. שמכיון שאין בית הכסא מקום הראוי להיות בו עם התפילין, נחשב הדבר להפסק, ואפילו בזמן מועט. ואפילו היה בית הכסא קרוב אליו, צריך לברך על התפילין. [ואף שיש חולקים בזה, מכל מקום איכא ספק ספיקא, ובמקום מצוה דאורייתא סמכינן שפיר על ספק ספיקא לברך]. [ילקו״י שם סי׳ כה הערה פו. שאר״י ח״א עמ׳ שסה].

פח אם נשמטו התפילין ממקומם בשעת התפלה, והחזירם למקומם, אין צריך לחזור ולברך, שהרי מן הסתם אין אדם מסיח דעתו מהתפילין בשעת התפלה, והדבר נחשב כמי שחולץ התפילין על דעת לחזור וללובשן, שאינו מברך. [טוש״ע ס״ס כה. באר היטב שם. משנ״ב סי׳ כה ס״ק מד. ילקו״י הלכות תפילין תשס״ד, סי׳ כה הערה פז. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שסז].

פט יש אומרים שצריך שהתפילין יהיו שלו, שהרי נאמר בפסוק, מעל הארץ הטובה אשר ה׳ נותן ״לכם״, וסמיך ליה וקשרתם אותם. אולם לדינא אין צריך שיהיו התפילין שלו, ולכולי עלמא אם קנה תפילין ועדיין לא שילם עליהם, יכול להניחן ולברך עליהם. [שו״ת מהר״י ווייל (סי׳ קצא). ילקו״י הלכות תפילין, סי׳ כה הערה פח. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שסח].

צ וכן השואל תפילין מחבירו ומניחן, מברך עליהם. אבל אין לברך על תפילין גזולות. ונכון שלא לקחת תפילין של אחרים בלי רשותו, שיש הרבה שאינם מעונינים שהתפילין שלהם יהיו מונחים על אחרים. וגם יש המקפידים שלא יפגמו בבתים על-ידי שריטה, או שפשוף הריבוע, או שיניחום בלי מחשבה טהורה, וכדומה. [ארחות חיים בשם העיטור. ש״ע ס״ס כה. ציץ אליעזר חי״ב סי׳ ז׳. ילקו״י הלכות תפילין תשס״ד, סי׳ כה הערה פט. שאר״י ח״א עמו׳ שסט].

צא יש מי שכתב שבתפילין צריך שיהיה קשר של קיימא, ולדבריו אותן המניחין תפילין של אחרים ומשנים הקשר לפי מדת ראשם, לאו שפיר עבדי, שהרי הבעלים בודאי ישנו שוב את הקשר לפי מדת ראשם, ונמצא שהראשון לא היה קשר של קיימא ולא יצא ידי חובה. ויש חולקים וסוברים דכל ששינה את הקשר לפי מדתו, אין לחוש בזה, שאין צריך שיהיה קשר של קיימא. אלא שצריך ליזהר שלפעמים הקשר אינו לפי מדת ראשו ומתעצל לתקנו או שהבעלים מקפידים אם יתקנו, ואז התפילין מונחים עליו שלא לפי מדת ראשו, ואינו יוצא ידי חובה. ולכן צריך ליזהר בזה. [וצריך לבקש רשות מהבעלים לשנות את הקשר, אחר שרבים מקפידים בזה]. [ילקו״י על תפילין סי׳ כה הערה צ].

צב נתן תפילין לחבירו במתנה על מנת להחזיר, ואמר לו יהא שלך רק לצאת בהם ידי חובה. לכולי עלמא מברך עליהם, אפילו לסברת האומרים דבעינן בתפילין לכם. [ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה צא. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שע].

צג גוי שמצא תפילין של ישראל, והביאם לישראל, יש מי שאומר שיכול הישראל להניחן בברכה, ואין לחוש שמא הגוי החליף את הפרשיות בדברים אחרים. [ש״ע חו״מ רסז סכ״א. ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה צב. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שעא].

צד אם לא לבש טלית ולא הניח תפילין והתחיל ברוך שאמר, יפסיק בין פרק לפרק, ויניחן ויברך עליהם. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה צג]

צה מי שלא היו לו טלית ותפילין, והתחיל להתפלל עם הצבור, ובאמצע ברכות קריאת שמע הביאו לו טלית ותפילין, יתעטף בציצית ויניח תפילין בבין הפרקים ויברך עליהן, ואין לחוש בזה משום הפסק. ואם התחיל בפרשת ויאמר, ואחר כך הובאו לפניו טלית ותפילין, הואיל ובסוף פרשת ציצית אינו רשאי להפסיק אלא כמו באמצע הפרק לפיכך לא יפסיק בברכה, אלא לובש הטלית ומניח התפילין בלא ברכה, ולאחר תפלת שמונה עשרה ימשמש בהן ויברך עליהן. ואם לא הובאו לפניו אלא לאחר שחתם גאל ישראל, מניח תפילין בלא ברכה, ומיד יתחיל להתפלל כדי לסמוך גאולה לתפלה, ולאחר התפלה יתעטף בציצית וימשמש בתפילין ויברך עליהן. ואילו לעטיפת הטלית בין גאולה להתפלה לא יפסיק כלל, אפילו בלא ברכה. וכל זה לספרדים ובני עדות המזרח שהולכים בעקבות הוראות מרן השלחן ערוך, אבל האשכנזים נוהגים על פי הרמ״א, שאם הובאו הטלית והתפילין באמצע ברכות קריאת שמע, מברכים על התפילין בבין הפרקים, אבל על הטלית אינם מברכים, אלא מתעטפים בה בלא ברכה, ולאחר התפלה ממשמשים בה ומברכים עליה. ואם הובאו לפניו אחר שהתחיל פרשת ויאמר, או באמצע ברכת אמת ויציב, יניח התפילין בברכה, ורק אם סיים גאל ישראל מניח התפילין בלא ברכה, ולאחר התפלה ימשמש בהן ויברך עליהן. ונהרא נהרא ופשטיה. [ילקו״י תפילין סימן כה הערה צד].

סימן כו – מי שאין לו אלא תפלה אחת

א תפילין של יד ותפילין של ראש שתי מצוות נפרדות הן, וכל אחת מצוה בפני עצמה היא. [ילקו״י על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סי׳ כה הערה יב. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שעא].

ב מי שאין לו אלא תפלה אחת, מניח אותה שיש לו, ומברך עליה. והוא הדין אם יש לו שתיהם, ויש לו שום אונס שאינו יכול להניח אלא אחת, מניח אותה שיכול. [ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ כו הערה ב׳. שארית יוסף חלק א עמ׳ שעא].

ג אם מניח תפלה של יד מברך להניח תפילין, ואם מניח תפלה של ראש בלבד, מברך על מצות תפילין. [ולמנהג האשכנזים שמברכים בכל יום על תפילין של ראש, אם יש לו רק תפילין של ראש יברך ב׳ ברכות, להניח תפילין ועל מצות תפילין. ואם יש לו תפילין של יד בלבד, יברך להניח תפילין בלבד]. [ילקו״י הלכות תפילין תשס״ד, סי׳ כו הערה ג׳. שארית יוסף ח״א עמ׳ שעב].

ד אם יש לו תפלה אחת, יניח התפלה שיש לו ויתפלל תפלה בצבור עם תפילין. וכל שכן שאם חושש שיעבור זמן קריאת שמע שאין לו להמתין שיביאו לו ב׳ התפילין, אלא יניח התפלה שיש לו ויקרא בה קריאת שמע. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין תשס״ד, סימן כו הערה ד׳].

סימן כז – מקום הנחתן ואופן הנחתן

א מקום הנחת תפילין של יד צריך להיות על הזרוע במקום הקיבורת, שהוא הבשר התפוח שביד (בחלק שבין האציל לכתף), ויהדק הרצועה היטב כדי שהתפילין לא יזוזו ממקומן בכל משך זמן התפלה. וצריך שיהיו התפילין כולן עם התיתורא שלהן על הקיבורת בצד החצי המרפק התחתון של הזרוע, דהיינו בצד הסמוך לאציל [מרפק] היד [למטה], ולא למעלה מזה בצד הסמוך לכתף. ואסור שיהיו התפילין למעלה מהחצי התחתון של הזרוע אפילו כל שהוא. ויהיו התפילין של יד נוטים לצד הלב, וכמו שנאמר, ושמתם את דברי אלה על לבבכם. ואחר שהידק התפילין על הקיבורת ימשוך הרצועה לזרוע, ויכרוך שבע כריכות שלימות כנ"ל. [מנחות לז. רמב"ם פ"ד מתפילין ה"ב. ב"י וש"ע סי' כז ס"א. ילקו"י על הלכות תפילין תשס"ד, סי' כז הערה א. שארית יוסף א' עמ' שעג].

ב מקום הנחת תפילין של ראש הוא במקום שערות הראש, ואסור שיהיה אפילו חלק קטן מאד מהתפילין על המצח, אלא כולן יהיו מונחות במקום השער, ומכוונות בין העינים. וגם מי שנשרו שערותיו ידקדק מאד בזה שיניח אותן במקום שהיו לו שערות ראשו. ודורשי רשומות אמרו דרך רמז: אין מניחין תפילין אלא "בשבת", ופירש הגאון רבי עקיבא איגר, שהוא ראשי תיבות: במקום שער במקום תפוח, התפילין של ראש במקום שער, והתפילין של יד במקום התפוח שבזרוע. [ילקו"י שם סי' כז הע' ב'. שאר"י ח"א עמ' שעד].

ג מאחר שרבים מן ההמון אינם זהירים בהנחת תפילין של ראש להניחן במקומן, ותפילין של ראש שלהם יורדות על המצח, לפיכך מצוה להוכיחם, ולהודיעם כי שתים רעות עשו, כי מבטלים בכך מצוה יקרה של תפילין, וגם בירכו ברכה לבטלה [אם גם התפילין של יד אינם במקומן הראוי]. והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר. [ביאה"ל סי' כז. ואין הולכים אחר הרוב בעניני שיעורים, כשם דלא מהני רוב ברוב ארבעים סאה, ברוב כזית וכדו'. בנין ציון סי' קפ. ילקו"י שם סי' כז הע' ג. שאר"י א' עמ' שעו].

ד מותר להסתכל בראי כדי לראות אם התפילין של ראש מונחין במקומן. ומכל מקום אין צריך להקפיד בזה כל כך, ודי שיבדוק כפי מה שיש ביכולתו שהתפילין יהיו מונחין במקומן, שלא יטה לצדדין. וכן צריך שיהיה הקשר של התפילין באמצע (של ראש) [הר"ן פרק ב' דעבודה זרה, בשם הגאונים, דמה שאסרו להסתכל בראי היינו רק במקום שאין מסתכלים בראי אלא הנשים, אבל במקום שגם הגברים מסתכלים בראי מותר. וכ"כ הרמ"א (יו"ד סי' קנו). והמהריקריאת שמע (ס"ס קסב). ובנהר מצרים. וראה בילקו"י שם סימן כז הערה ד'. שארית יוסף ח"א עמו' שעח].

ה אם נשאר חלק מהתפילין של ראש המונח על ראשו, תלוי באויר קצת, וכמו שמצוי כן בתפילין גדולים, יוצא ידי חובת המצוה. ובלבד שהתפילין יהיו מונחות כנגד עיקרי השער. ולכתחלה יזהר שלא יחזיק התפילין מהרצועות כדי להניחן על הראש, דאינו כבוד התפילין להחזיקן כך, אלא יחזיק התפילין מהבית והקשר, ויניחן על הראש. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד, סי' כז הערה ה'. שארית יוסף חלק א עמ' שעח].

ו המנהג הנכון שהיו"ד של קשר התפלה של יד יהיה לצד הלב, והתפלה עליו לצד חוץ. ויש להזהר שלא תזוז היו"ד של הקשר מהתפלה. והזוהר הקדוש החמיר מאד בזה. ולכן יש אומרים שטוב לקשור את היו"ד בגוף התפילין בחוט של גיד, בשעת עשיית התפילין, כדי שלא תזוז לעולם. ויש אומרים שחוט הגיד שסביב התיתורא הוי חציצה בין הזרוע לתפילין. ועל כל פנים יהדק הקשר היטב לתפילין. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד סי' כז הערה ו'. שארית יוסף ח"א עמוד שעט].

ז המנהג הנכון לתקן שהמעברתא שבה הרצועה עוברת, תהא מונחת לצד הכתף, והקציצה לצד היד. [ילקו"י הלכות תפילין מהדו' תשס"ד, סי' כז הערה ז'. שארית יוסף ח"א עמ' שפ].

ח כיון שנאמר בתורה לאות על ידך, צריך שיהיו התפילין על היד ממש, על הבשר, ולא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו, לא שנא בתפלה של יד ולא שנא בתפלה של ראש. ודוקא בתפילין, אבל ברצועות אין להקפיד. ומכל מקום לכתחלה ראוי להניח גם את הרצועות של יד על בשרו ממש. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד, סימן כז הערה ח].

ט מי שיש לו מכה בזרועו, ואי אפשר לו להניח תפילין של יד אלא בחלק העליון של הזרוע סמוך לכתף, יניח אותן בלי ברכה. ובעל תשובה שיש לו על ידו כתובת קעקע של שתי וערב, וכדו', ומתבייש להניח תפילין על זרועו, שתתגלה הכתובת קעקע, יש לו להניחן בסתר ולהוריד השרוול מיד אחר ההנחה, ואם אי אפשר לו לעשות כן בשום אופן, בשעת הדחק יש להתיר לו להניח תפילין של יד על שרוול חלוקו הדק, דלא גרע ממצטער ממכה שעל בשרו שמותר להניח על הסמרטוטים. ויניח השל יד בלי ברכה, ויברך על של ראש.

י ובעל תשובה שיש לו על זרועו כתובת וכן מי שיש לו גבס או תחבושת על ידו, וכל מקום הקיבורת מכוסה בגבס או בתחבושת, יניח התפילין על הגבס, אך לא יברך. ויברך על תפילין של ראש "על מצות תפילין" ויכוין לפטור את התפילין של יד. [וטוב שיכסה את התפילין המונחות על הגבס מפני הרואים]. [ילקו"י הלכות תפילין סי' כז הערה י'. מהדורת תשס"ד עמוד קפ. שאר"י א' עמוד שצב].

יא תפילין של יד מותר להניחם גם מבלי להסיר את השעון יד מעליו, שאין ברצועות דין חציצה לאחר שכרך שבע הכריכות על זרועו, והמחמיר תבוא עליו ברכה. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן כז הערה יא. מהדורת תשס"ד עמוד קפא. שארית יוסף חלק א' עמ' שפה].

יב המגדל שער ראשו כנגד פניו לנוי וליופי (בלורית), אין בזה משום חציצה בתפילין של ראש, ורק ידקדק להניחן במקום גידול השער. ומכל מקום הירא את דבר ה' ראוי לו להימנע מגידול שער הראש, ועל כיוצא בזה המליצו: ויאמר "לקוצרים" ה' עמכם. [ילקוט יוסף הלכות תפילין סי' כז הער' יב. מהדורת תשס"ד עמוד קפג. שאר"י ח"א עמ' שפא].

יג מי שיש לו תחבושת על ראשו, ואי אפשר להוציאה [וכגון שנפצע בראשו וחבשו לו את הראש, וכיו"ב], יניח תפילין של יד בברכה [כרגיל], ויניח התפילין של ראש על התחבושת במקום הנחת התפילין. ויכסה התפילין בטלית וכדומה, מפני הרואים. [תשובת הרשב"א ח"ג סי' רפב. שו"ת ריב"ש סי' קלז. שלחן ערוך סי' כז ס"ד. ילקו"י הלכות תפילין,תשס"ד, סי' כז הערה יג].

יד מי שנשרו כל שערותיו והניח על ראשו פאה נכרית, ומתבייש להסירה בבית הכנסת בעת הנחת התפילין, יש לייעץ לו שיניח תפילין בביתו בבוקר, קודם התפלה, על ראשו ממש בלי הפאה, ויקרא בהם קריאת שמע, ואחר כך יוכל להניחם על הפאה בבית הכנסת ויתפלל עמהם כי יש אומרים שאין הפאה חשיבא כחציצה. [ש"ע סימן כז סעיף ה'. פרי מגדים (מש"ז סק"ה), כף החיים סימן כז אות כז, משנה ברורה סי' כז ס"ק טז. ילקו"י על הלכות תפילין סי' כז הערה יד. במהדורת תשס"ד עמוד קפד. שארית יוסף ח"א עמ' שפג].

טו מי שיש לו נשירה בשערות ראשו, ויש בראשו שערות תלושות מעורבות עם שערות מחוברות, יש ליזהר לכתחלה לסרק ראשו במברשת וכדומה, כדי שלא ישארו שם שערות תלושות. ומכל מקום מעיקר הדין אין בזה חציצה. ואם רחץ את ראשו במים, והשערות עדיין רטובות, טוב לנגבם היטב קודם שיניח תפילין, מפני כבוד התפילין, ובכדי לחשוש לסוברים שיש בזה משום חציצה. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד, סימן כז הערה טו. במהדורת תשס"ד עמוד קפה. שארית יוסף חלק א' עמוד שפד].

טז תפילין שמשחו על התיתורא שלהם מבפנים חומר הנקרא "לאק", כדי להשקיף את עור התיתורא, שיהיה ניכר מבחוץ שפרשיות מונחות בפנים, תפילין אלו כשרות, ואין לפוסלם מדין חציצה בין התפילין לפרשיות, שכיון שיש בזה נוי לתפילין, הרי זה בכלל מה שאמרו: "כל לנאותו אינו חוצץ". ואפילו אם הלאק נעשה מדבר טמא, אין לפסול התפילין משום דבעינן מן המותר בפיך, שבדבר שאינו הכרחי לתפילין אין בזה חשש כלל. [ילקו"י הלכות תפילין סי' כז הע' טז. מהדורת תשס"ד עמוד קפו. שאר"י א' עמ' שפו].

יז הלכה רווחת שצריך להניח תפילין בשמאל, וכמו שדרשו חז"ל ממה שנאמר וקשרתם, וסמיך ליה וכתבתם, מה הכתיבה בימין אף הקשירה בימין, וכיון שהקשירה בימין ההנחה היא בשמאל [שביד ימין קושר התפילין על יד שמאלו]. או משום שנאמר והיה לאות על ידכה, יד כהה, רוצה לומר היד השמאלית שהיא חלשה. לפיכך מי שהניח תפילין בימינו, אף בדיעבד לא יצא. והאיטר שכל מלאכתו וכתיבתו נעשית ביד שמאל, צריך להניח תפילין ביד ימין, שהיא יד כהה [חלשה] שלו, ונחשבת כשמאל שלו. [ואין צריך לחוש להחמיר ולחזור ולהניח תפילין אחר התפלה גם ביד שמאל]. ואם הניח תפילין בשמאל, אף בדיעבד לא יצא. [מנחות לו: רמב"ם פרק ד' מהלכות תפילין הלכה ב'. טור ושלחן ערוך סימן כז. ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן כז הערה יז. שארית יוסף חלק א' עמוד שפז].

יח מי שכותב בשמאל, וכל מלאכתו עושה בימין, היד שכותב בה נחשבת לימין, ומניח תפילין ביד האחרת, וכדרשת חז"ל מה כתיבה בימין אף קשירה בימין. ואם רוב מעשיו בשמאל וכותב בימין, מניח תפילין ככל אדם בשמאל, שלעולם הולכים אחר היד שכותב בה לחושבה כימין. וזו היא דעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו. ומכל מקום הואיל ויש הרבה פוסקים שחולקים וסוברים שיש ללכת אחר היד שעושה בה את רוב מעשיו, שהשניה היא יד כהה, טוב שאחר התפלה יניח התפילין גם ביד האחרת ויקרא בהן קריאת שמע, ויוצא ידי חובת המצוה לכל הדעות. ואף בתפילין של רבינו תם טוב להחמיר היכא דאפשר להניח ב' זוגות תפילין. [שלחן ערוך סימן כז סעיף ו'. ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד, סימן כז הערה יח. שארית יוסף חלק א' עמוד שפח].

יט נער שהיה רגיל לכתוב ולעשות מעשיו ביד ימינו, כדרך כל אדם, ואחר כך הרגיל עצמו לכתוב בשמאל, יניח תפילין בשמאל כדרך כל אדם, שהואיל ולא היה איטר משנולד, אלא רק הרגיל עצמו לאחר מכן, אין עליו דין איטר. [מרדכי הלכות קטנות מנחות לו: בית יוסף סימן כז. מגן אברהם סימן כז סק"י. ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס"ד, סימן כז הערה יט. שארית יוסף חלק א' עמוד שפח].

כ איטר יד שאין לו תפילין שהקשר של תפלה של יד בצד ימין, כפי שצריך האיטר להניח, היכא דלא אפשר לשנות הקשר, בשעת הדחק כזו יניח התפילין של יד כמו שהיא, ומניח הקציצה בימין לצד הכתף, והמעברתא לצד היד, וקשר היו"ד יהיה לצד פנים כדי שיהיה כנגד הלב. וכן להיפך, מי שאינו איטר ומניח תפילין של איטר, מניח בשמאלו הקציצה לצד הכתף, והמעברתא לצד היד. וכן מי שיש לו ספק שצריך להניח בב' ידיו, ואין ידו משגת לקנות ב' תפילין, ולעשות תפילין של יד אחד שהקשר יהיה לצד ימין, ואחד שהקשר יהיה לצד שמאל, דיוכל להניח תפילין של יד שמאל ביד

ימין. אלא שלכתחלה בודאי שראוי שאיטר יניח תפילין של יד שהקשר לצד הלב. [שלחן ערוך סימן כז סעיף ב׳. ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן כז הערה כ׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שפט].

כא חולה שידו הימנית משותקת לגמרי, צריך להניח תפילין על-ידי בניו, או על- ידי אחרים, אפילו אם יצטרך לשלם להם איזה סך עבור טיפולם הקבוע בו. ויניחו לו התפילין על ידו השמאלית, ככל אדם. ואם אין לו מי שיניח לו תפילין אלא אשתו או בנותיו, יכול להניח תפילין על ידן, אך לכתחלה ישתדל שאיש יקשור לו תפילין. [מהר״ם שיק (או״ח סי׳ טו). בשמים ראש (סי׳ ק). שבט הלוי חלק א (סימן ח). ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן כז הערה כא. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שצ].

כב גידם שאין לו יד, רק זרוע של יד שמאל, יניח תפילין על הזרוע בלי ברכה. ואם אין לו גם זרוע, [שנקטעה ידו לגמרי] יניח תפילין של ראש בלבד, ויברך על מצות תפילין. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן כז הערה כב. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שצא].

סימן כח – דיני חליצת תפילין – ושלא יסיח דעתו

א חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה שנזכר מהם, שלא יסיח דעתו מהם, קל וחומר מציץ הקודש שאין בו אלא אזכרה אחת, ואמרה תורה והיה על מצחו תמיד, שהכהן לא יסיח דעתו ממנו, תפילין שיש בהם אזכרות הרבה על אחת כמה וכמה. ומכל מקום אינו חייב למשמש בהם מן התורה, אלא מדברי סופרים. וימשמש בשל יד תחלה, ואחר כך בשל ראש, שהרי נאמר וקשרתם לאות על ידך, ואחר כך והיו לטוטפות בין עיניך. [אולם אין צריך למשמש בתפילין באמצע התפלה ובשעת לימוד תורה]. [מנחות לו: שלחן ערוך סימן כח סעיף א׳. שאגת אריה סימנים לח, לט, מ׳. שו״ת שער אפרים (סימן כ׳), שערי תשובה, ומשנה ברורה ר״ס כח. ילקו״י תפילין סי׳ כח הערה א׳. שאר״י ח״א עמ׳ שצד].

ב כשאומר בקריאת שמע וקשרתם לאות על ידך ימשמש בשל יד, וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש. ויש נהגו למשמש בתפילין בעוד כמה מקומות בתפלה, כמו בברכת עוטר ישראל בתפארה [תפילין של ראש], בברכת אוזר ישראל בגבורה [תש״י]. בקדש לי כל בכור, בהודו וביהי כבוד בפסוק ישמחו השמים, ובפסוק ומשביע לכל חי רצון, בריש ברכת יוצר, כשאומר קדוש קדוש וגו׳, בקריאת שמע, כשאומר ה׳ שפתי תפתח, כשאומר המברך את עמו ישראל בשלום. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן כח הערה ב׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שצה].

ג נהגו העולם שלא לחלוץ התפילין לכל הפחות עד אחר קדושת ובא לציון. אך אם מניח תפילין דרבינו תם, יכול להסירן קודם ובא לציון, כדי לומר קדושה עם תפילין דר״ת. [ב״י סי׳ כה בשם העיטור. ש״ע סי׳ כה סעיף י״ג. ילקו״י על תפילין סימן כח הערה ג. וסימן לד הערה ו׳. שאר״י ח״א עמוד שצה].

ד המדקדקים נוהגים שלא לחלוץ התפילין עד אחר עלינו לשבח, ולכל הפחות עד אחר קדיש יתום שקודם עלינו לשבח. ועל פי דעת המקובלים אין להסיר גם הטלית עד אחר שיחלוץ התפילין.

ה ביום שיש בו ספר תורה נוהגים שלא לחלוץ התפילין עד שיחזירו ספר תורה ויניחוהו בהיכל. וסימן לדבר, ויעבור מלכם לפניהם וה׳ בראשם. ומי שנאלץ לחלוץ התפילין בעת שהספר תורה על התיבה, יזהר שלא יחלצם בפני הספר תורה, כי אין לגלות הראש בפני ספר תורה, אלא ילך לצדדין או יחלוץ מתחת לטליתו באופן שלא יהיה ראשו נגלה בפני הספר תורה. ואם הספר תורה נמצא בתוך תיק סגור, לית לן בה. וכן אם אפשר להסיר את התפילין מבלי לגלות את הראש, מותר להסירן בפני ספר תורה פתוח. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן כח הערה ג-ה. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שצו. וראה במשנה ברורה ס״ק נח. ובברכי יוסף סימן לח אות יא. וכשמונח בתיק סגור שרי].

ו בראש חודש נוהגים לחלוץ את התפילין קודם שמתפללים מוסף. ועל פי הזוהר הנחת תפילין בעת תפלת מוסף הוא דבר חמור מאד. ויחלצום אחר אמירת חצי קדיש, ולא קודם הקדיש. ויש בזה סוד נשגב, וכן ראוי לנהוג. ומן הראוי לכתחלה שלא לקפל התפילין בעת שעונים לקדיש וקדושה שאין ראוי להתעסק בשום עסק באמצע קדיש וקדושה. ומכל מקום המקילים לקפל התפילין באמצע הקדיש או החזרה, או באמצע ברכה שמברכים [כגון אשר יצר], אין צריך לגעור בהם, שיש להם על מה שיסמוכו. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן כח הערה ו. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שצז. וראה בתשובת הרדב״ז סי׳ פ׳/אלף קנ״א. ב״י סי׳ כה. ש״ע סימן׳ תכג ס״ג. שער הכוונות דף לח.].

ז מי ששכח לחלוץ את התפילין והתפלל עמהם מוסף, אינו צריך לחזור ולהתפלל מוסף. ואם נזכר בזה באמצע תפלת מוסף, יכסה את התפילין שבראשו בטלית שעליו. אבל לא יחלצם באמצע תפלת שמונה עשרה, אלא יזיז התפילין של ראש ממקומו, והרי זה כאילו סילקם, ותחת התפילין של יד בין הקציצה לבשרו יתחב שם את בגדו באופן שיהיה חוצץ ויענה קדושת כתר. [ילקו״י הלכות תפילין, סי׳ כח הע׳ ז. שארית יוסף ח״א עמ׳ שצז].

ח בבית כנסת שמתפללים בו כמה מנינים, וקרה שאדם העומד בתפלת שחרית שומע קדושת כתר ממנין אחר, אם יש שהות יסלק התפילין מעליו ויענה עמהם קדושת כתר, ואם אין לו שהות לעשות כן יזיז התפילין של ראש ממקומו, ותחת התפילין של יד בין הקציצה לבשרו יתחב שם את בגדו באופן

שיהיה חוצץ, ויענה קדושת כתר. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן כח הערה ח. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שצח. וראה בבן איש חי פרשת ויקרא אות י״ז. ובשו״ת בצל החכמה ח״ו סי׳ נד].

ט מי שטעה בתפלת ראש חודש בשחרית, ודילג יעלה ויבא, ולא נזכר אלא לאחר תפלת מוסף, שצריך לחזור ולהתפלל שחרית, יש אומרים שצריך לחזור ולהניח תפילין בברכה כדי להתפלל עמהן תפלת שחרית של ראש חודש. ויש אומרים שהואיל וכבר התפלל שחרית עם התפילין, אלא שהוא חוזר רק כדי להזכיר מעין המאורע, אינו צריך לחזור ולהניח תפילין. ונכון לחזור ולהניח התפילין בברכה כדי להתפלל שחרית של ראש חודש עמהן. ומכל מקום אם לא נזכר אלא סמוך למנחה, ומתפלל מנחה שתים, והשניה לתשלומי שחרית, אינו צריך לחזור ולהניח תפילין. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן כח הערה ט. שלחן ערוך סימן קח סעיף י״א.].

י יש נוהגים שאבי הבן או הסנדק מניח תפילין בשעת המילה, ויש להם על מה שיסמוכו, ושלא כמי שכתב לפקפק בזה. אלא שראינו לכמה גאוני עולם שלא הניחו תפילין בשעת המילה. ואף במקום שנהגו שאבי הבן והסנדק מניחין תפילין בשעת המילה, מכל מקום בראש חודש אין להניח תפילין, לאחר מוסף, דשב ואל תעשה עדיף. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן כח הערה י. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שצט. ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד שו. ש״ך יורה דעה סי׳ רסה ס״ק כד].

יא נוהגים לקרוא עם התפילין פרשת ״קדש לי״ ופרשת ״והיה כי יביאך״, ולכתחלה יאמרם קודם פרשת העקדה, ולכל הפחות קודם ברוך שאמר, כדי להקדימן לקריאת שמע, כשם שבתורה פרשיות אלו נאמרו קודם קריאת שמע. אבל אחר שהתחיל בברוך שאמר אין להפסיק לאומרם. ואם חושש שיפסיד תפלה בצבור, יאמרם אחר עלינו לשבח, קודם שיסירם. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כח הערה יא. שארית יוסף חלק א׳ עמוד שצט. וראה בב״ח סימן לח].

יב טוב שלא לחלוץ התפילין בכל יום עד שילמד בהם תחלה, אחד המרבה ואחד הממעיט. ועל פי זה יש נוהגים ללמוד בכל יום אחר התפלה ב״חק לישראל״, בעודם מעוטפים בטלית ומעוטרים בתפילין. והוא דבר נאה. אולם אם חושש שלא יוכל לעמוד בניקיון הגוף ומתיירא שמא יפיח בהם, יחלצם מיד אחר התפלה. וכן בר״ח אין להניח תפילין אחר תפלת מוסף כדי ללמוד עמהם בחק לישראל. ואף שאין חיוב מן הדין לקרוא בכל יום חק לישראל, מכל מקום דבר טוב הוא לנהוג כן, וגם בני ישיבות טוב ונכון שילמדו בחק לישראל בשעות ההפסקה ובין הסדרים, אם אין הדבר בא על חשבון לימוד הסוגיות. [ילקו״י על הלכות תפילין סי׳ כה הערה יב, שארית יוסף חלק א עמוד ת׳. וראה במחזיק ברכה ס״ס כה. ובכף החיים פלאג׳י סי׳ י׳ אות מג. ובטהרת המים (מער׳ התי״ר אות סו). ובבן איש חי].

טו טוב לחלוץ התפילין ביד שמאל, להראות שקשה עליו חליצתן, שהרי מצותן כל היום. [כ״כ המג״א סי׳ כח סק״ג. פמ״ג. משנ״ב (סק״ה). ילקו״י תפילין סי׳ כח הע׳ טו. שער״י ח״א עמ׳ תב].

טז מנהג החכמים לנשק התפילין בשעת הנחתן, [לא בין תפילין של יד לתפילין ראש, אלא קודם שקושר תפילין של יד, וקודם הברכה], ובשעת חליצתן. ומשום חיבוב מצוה נכון שהוא עצמו יקפל התפילין שלו, אך כשממהר ללימודו וכדומה, מותר ליתן לאחר שיקפל את הטלית והתפילין שלו. [ילקו״י הלכות תפילין סי׳ כח הערה טז. שארית יוסף ח״א עמ׳ תב. וכן כתבו רבי דוד אבודרהם, ובארחות חיים, ובב״י ס״ס כח. ובש״ע ס״ג. א״ר סק״ה. משנ״ב סק״ו. נימוקי אורח חיים א׳].

יז לא יאחוז הרצועות ויגלול התפילין, אלא יאחז בתפילין ויגלול הרצועות. [שם סי׳ כח הע׳ יז].

יח כשמקפל התפילין לא יכרוך הרצועות על הבתים, מפני שקדושת הבתים חמורה מהרצועות, אלא טוב לכורכן משני הצדדים על שם הכתוב כנפי יונה נחפה בכסף. [ילקו״י על הלכות תפילין סי׳ כח הע׳ יח. שער״י ח״א ע׳ תג].

יט החולץ את התפילין ואינו מקפלן מיד, כגון אם נכנס לבית הכסא, לא יניחם כשהבית כלפי מטה והתיתורא והמעברתא כלפי מעלה, אלא יניחם על התיתורא כשהבתים כלפי מעלה. [בן איש חי פר׳ חיי שרה אות יט. ותיכף לאחר התפלה יקפלם. וכן הוא בילקו״י על הלכות תפילין סי׳ כח הערה יט. ובשארית יוסף חלק א׳ עמ׳ תג].

כ אחר שחלץ תפילין של ראש יניחן בתיק, ועליו יניח תפלה של יד, כדי שכאשר יבוא להניחן יפגע בשל יד תחלה. והמניחים כיס של תפילין יחד עם הטלית, צריכים ליזהר שלא יניחו התפילין למעלה, כדי שלא יפגעו בהם תחלה. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סי׳ כח הערה כ. שער״י ח״א עמ׳ תג. וכ״ה בטור ושלחן ערוך (סי׳ כח ס״ב), על פי המבואר ביומא לג: דאין מעבירים על המצוות].

כא טוב שלא יחלוץ תפילין של יד עד שיניח תפילין של ראש בתיק, כדי שלא ישכח ויניח של יד תחלה בתוך התיק. [כ״ה בפמ״ג ובמשנ״ב ס״ס כח. ובילקו״י הל׳ תפילין סי׳ כח הע׳ כא].

סימן כט – שלא לברך בעת חליצת התפילין

א אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין, אפילו כשחולצם בערב שבת בבין השמשות. [ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן כט].

סימן ל – זמן הנחתן

א זמן הנחתן בבוקר, משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת בריחוק ארבע אמות ויכירנו. ויש אומרים שהוא כשש דקות אחר עמוד השחר. ויש אומרים שהוא כשעה קודם הנץ. ולכן לכתחלה אין להתעטף בציצית עד שיגיע שעה קודם נץ החמה. וכן מנהג ירושלים. אבל פועלים משכימי קום שממהרים לעבודתם, יש להקל להם להתעטף בציצית כשש דקות אחר עמוד השחר, ביום ממוצע. וזמן עמוד השחר הוא ע״ב דקות זמניות קודם הנץ. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן ל׳ הערה א׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תד. וראה בברכות ט: שלחן ערוך סימן ל׳. פרי מגדים סימן נה סק״ב].

ב אסרו חכמים להניח תפילין בלילה, גזירה שמא יישן בהן ויבואו לידי בזיון. ויש אומרים שאף מן התורה אין להניח תפילין בלילה, שנאמר מימים ימימה, ימים ולא לילות. והעיקר לדינא דאין איסור להניח תפילין בלילה אלא מדרבנן, וכמבואר. ולכן קצין בצבא של הגויים, שאין לו שום אפשרות להניח תפילין בשעות היום, יניח תפילין בלילה בלי ברכה. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן ל׳ הערה ב׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תה. וראה בסוגיא מנחות לו:].

ג ומכל מקום מותר לכתוב פרשיות התפילין גם בלילה. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן ל׳ הערה ג. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תו. וכן הוא בבכורי יעקב].

ד סוף זמן הנחת תפילין הוא לכתחלה עד השקיעה. [ואם לא הניח עד השקיעה ראה להלן]. [שם]

ה מי שהניח תפילין ביום, ושקעה עליו החמה, צריך לחלוץ התפילין מיד, כדי שלא יטעו ויבואו להניח תפילין לכתחלה אחר השקיעה. ואם אינו חולץ התפילין אחר ששקעה החמה מחמת שאין לו מקום לשומרן, וחושש פן יאבדו, מותר להשאר עמהם אף לכתחלה. ולדעת המקובלים יש להחמיר גם בזה להסירן מיד, אלא אם כן מתפלל מנחה עם התפילין שאם התחיל קודם השקיעה יכול להשאר עמהם גם אחר השקיעה. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ ל׳ הערה ה׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תח, על פי המבואר בשלחן ערוך סימן ל׳ סעיף ב׳. ובשדי חמד ח״ד דף 109 ע״ב].

ו מי שלא הניח תפילין במשך כל היום, ושקעה החמה, ועדיין הוא בין השמשות, [דהיינו בתוך שלש עשרה דקות וחצי], יניחן מיד ואף יברך עליהן. ובלבד שלא הגיע זמן צאת הכוכבים. [מכיון שיש כאן ספק ספיקא שהוא עדיין יום]. אבל אם התפלל ערבית [לפי הזמן של הגאונים] ועשאו לילה, ואחר כך נזכר שלא הניח תפילין באותו יום, אפילו עדיין לא שקעה החמה, יניח תפילין בלא ברכה, כדי שלא יפסיד מצות התפילין לאותו יום. [ילקו״י על תפילין סי׳ ל׳ הערה ו. שאר״י ח״א עמ׳ תח. ואין זה נגד דעת מרן, דמה שכתב מרן שאם התפלל ערבית אינו מניח תפילין, היינו בזמן ערבית דר״ת, ומרן לא קאי בזמן ערבית מפלג מנחה לפי חשבון הגאונים. וע״ש דשפיר מצרפינן סברת ר״ת לספק ספיקא, ודלא כמ״ש הרה״ג הנאמ״ן שדברי ר״ת נגד המציאות ולא חזי לצרפו אף לס״ס, וזה אינו, דהא הרמב״ן ומרן ז״ל היו בארץ ישראל, והעתיקו סברת ר״ת. ובודאי דחזי לצרף סברת ר״ת לס״ס אחר ששלושים ראשונים סוברים כמותו. וע״ש עוד בענין מקרא מגילה בבין השמשות].

ז הנוסע ביום א׳ מארצות הברית לארץ ישראל דרך המערב, והרי הוא עובר את קו התאריך, ונסע במשך כל היום והניח תפילין בבוקר יום א׳, ובמשך הנסיעה לא החשיך היום, ובגלל שעבר את קו התאריך נמצא כבר ביום ב׳, אף שלא החשיך לו היום כלל, צריך להניח תפילין טרם שתחשך, כיון שביום ב׳ לא הניח תפילין. ומה שהניח ביום א׳ לא פוטרו מחיובו ביום ב׳. והנוסע מארץ ישראל לארצות אמריקה דרך המזרח, ועבר את קו התאריך וגם החשיך היום, והניח תפילין ביום א׳, והחשיך היום ולאחר שעבר את קו התאריך שוב הוא יום א׳, יש אומרים שצריך לחזור ולהניח שוב תפילין. [שם סי׳ ל׳ הע׳ ז׳].

ח תפילין יש בהם קדושה גדולה, ויש ליזהר מאד שלא יסיח דעתו בעת שהתפילין עליו, לדברי חולין. וכל זמן שהתפילין בראשו של האדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר במחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן ל׳ הערה ח. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תט].

ט יש אומרים דהיסח דעת בתפילין מיקרי רק בעומד בשחוק וקלות ראש, אבל כשעוסק בדבר אחר ואין דעתו עליהם לא מיקרי היסח דעת. ויש אומרים שכל היסח דעת אסור, ואף על פי שהעיקר כסברא ראשונה, מכל מקום כיון שמנהגינו להניח תפילין רק בשעת התפלה, לכתחלה ראוי ונכון להחמיר בכל היסח דעת בתפילין, אף שאינו היסח דעת של קלות ראש. [ילקוט יוסף הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ ל׳ הערה ט׳. שארית יוסף ח״א עמוד תיב].

י בשעת התפלה שהאדם צריך לכוין בתפלתו למה שמוציא מפיו, וכן בשעה שעוסק בתורה כשתפילין מונחים עליו, רשאי להסיח דעתו מהתפילין. [ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ ל׳ הערה י׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תיב].

יא ולכן המגיה ס״ת להכינו לצורך קריאת התורה, בעוד שהתפילין על ראשו, ראוי יותר שיסירם קודם שמגיה, ולא יגיה עם התפילין. אולם מעיקר הדין אין לאסור בזה משום היסח הדעת. [בילקו״י על הלכות תפילין סי׳ ל׳ שם].

יב הנוסע לבית הכנסת, או לכותל המערבי לתפלת שחרית, ורוצה להניח תפילין בביתו, כדי לצאת מעוטר בטלית ותפילין מביתו, ולהגיע לבית הכנסת כשהוא מעוטר בטלית ותפילין, והוא בעצמו נוהג ברכב, אף שאין בזה איסור מעיקר הדין מצד היסח דעת בעת הנהיגה, מכל מקום עדיף יותר שינהג בלא תפילין, ויניחן בבית הכנסת, מאשר ינהג ברכב עם התפילין. בפרט שרבינו האר״י ז״ל החמיר מאד בענין היסח דעת בתפילין. [ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן ל׳ הערה יב].

סימן לא – דין תפילין בשבת, ויום טוב וחול המועד

א אסור להניח תפילין בשבת וביום טוב וביום הכפורים. [ואם תפילין הוו מוקצה בשבת, ואם מותר להניחן בשבת שלא לשם מצוה, ראה בילקוט יוסף שבת כרך ב׳, עמוד תל]. [ילקו״י תפילין סימן לא הערה א. ושארית יוסף ח״א עמוד תיג].

ב אין מניחין תפילין ביום טוב שני של גלויות. [ילקו״י תפילין סי׳ לא הע׳ ב׳. שאר״י ח״א עמ׳ תיד].

ג תושב ארץ ישראל היוצא לחו״ל על מנת לחזור מיד, ושוהה שם חודש או חודשיים, והוא אדם עצמאי שיוצא לסחורה או בשליחות מוסד ללא הגבלת זמן, עליו לנהוג בדין יו״ט שני של גלויות כבני ארץ ישראל לענין תפלה. ויניח תפילין בביתו בצינעא, ויקרא בהם קריאת שמע. [ורק לענין עשיית מלאכה עליו להחמיר ואפילו בצינעא]. [פר״ח סי׳ תצו. ילקו״י על תפילין סי׳ לא הע׳ ג׳. שארית יוסף א עמ׳ תיד].

ד אולם שליחי מוסדות הנמצאים בחוץ לארץ לתקופת שליחות של שנה או יותר, כל עוד הם נמצאים בחוץ לארץ עליהם לנהוג לגמרי כבני חוץ לארץ, ולא יניחו תפילין ביום טוב שני של גלויות. אף ביום טוב האחרון של סוכות. [דמאחר שעקרו דירתם לחו״ל יחד עם משפחתם, אף שדעתם לחזור דינם כבני חו״ל בין להקל בין להחמיר. וכ״כ באבקת רוכל (סי׳ כו). וראה בילקו״י על הל׳ תפילין סי׳ לא הערה ד׳. ובשאר״י חלק א׳ עמ׳ תיד].

ה גם מי שלא נימול [כגון כשמתו אחיו מחמת המילה], אין לו להניח תפילין בשבת וביום טוב, דאף על פי שאין לו ב׳ אותות בשבת, מכל מקום בעל אות הוא, אלא שמצד סכנתו ואונסו נתבטל ממנו האות, אבל לעולם מצווה ועומד הוא. [ילקו״י על תפילין סימן לא הערה ה׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תטו].

ו המנהג פשוט שאין מניחין תפילין בחול המועד, ואף מי שנהג בחוץ לארץ להניחן, כשבא לארץ ישראל צריך לנהוג כמנהג ארץ ישראל. [ילקו״י על הלכות תפילין סי׳ לא הע׳ ו. שארית יוסף ח״א עמוד תטו].

ז המתפלל בבית כנסת של אשכנזים [בחו״ל] שכולם מניחין שם תפילין בחול המועד, יש אומרים שאין לו להתפלל שם בלא תפילין, משום לא תתגודדו. ולכן לדעתם יניח שם תפילין בלא ברכה. ולדינא נראה שאין לחוש בזה לאיסור לא תתגודדו, ויתפלל שם בחול המועד כפי מנהגו בלא תפילין. [ילקו״י הלכות תפילין, מהדו׳ תשס״ד, סי׳ לא הערה ז].

ח ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת, יש אומרים שיניח תפילין בכל יום, גם באותו יום שעושה אותו לשבת מספק. והנכון שקודם שיניח יעשה תנאי ויאמר, שאם היום שבת הרי הוא מכוין לרצועות בעלמא, ולא לשם מצוה. [ילקו״י הלכות תפילין סימן לא הערה ז׳. מהדורא חדשה עמוד תעד].

סימן לב – טעויות הנמצאות בתפילין ובספר תורה

א מצות תפילין שיכתוב ארבע פרשיות, שהן: פרשת קדש לי כל בכור עד למועדה מימים ימימה, פרשת והיה כי יביאך עד כי בחוזק יד הוציאנו ה׳ ממצרים. ופרשת שמע עד ובשעריך. ופרשת והיה אם שמוע עד על הארץ. וצריך לכותבן כסדר הזה, לכתוב תחלה הקודמת בתורה. ואם שינה פסול. ויש אומרים שצריך להקדים לכתוב תפילין של יד ואחר כך תפילין של ראש. ויש אומרים שיש לכתוב תחלה של ראש ואחר כך לכתבו של יד, מפני שמעלת תפילין של ראש גדולה יותר משל יד. ועל כל פנים לכולי עלמא בין אם הקדים לכתוב של ראש ובין אם הקדים לכתוב של יד, התפילין כשרים בלי שום פקפוק. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן לב הערה א].

ב לכתחלה יש ליזהר לכתוב כל הפרשיות של יד ושל ראש ברציפות בלא שום דיבור ביניהם. אך אין זה לעיכובא. ואם יש חשש שעל ידי שיכתוב הכל ברצף אחד בלי לנוח יבוא לידי טעות, נכון יותר שיפסיק וינוח בינתים. [כ״ה בספר הכוונות. וראה בשערי תשובה. וכן הוא במלא״ש (כלל יז אות יו״ד). קול יעקב אות ט׳. ובילקו״י הלכות תפילין, מהדו׳ תשס״ד סי׳ לב הערה ב].

ג קודם שיתחיל לכתוב ראוי שיאמר: יהי רצון מלפניך ה׳ או״א שתשרה שכינתך במעשה ידי, ותצליחני בכתיבתי זאת שאני כותב תפילין אלו לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, לשם קדושת מצות תפילין שצויתנו ה׳ אלוקינו, ותצילני מטעות הכתיבה ומטעות הכוונה. אמן כן יהי רצון. ויש

סופרים המקפידים לטבול במקוה בכל בוקר קודם שיתחילו במלאכת הכתיבה. ונאה הטבילה לסופרים. ומכל מקום אם הטבילה גורמת לו לביטול תורה גדול, וטירחא רבה, רשאי לוותר על הנהגה זו, שבלאו הכי אינה מן הדין אלא הנהגה טובה וחשובה. וכן ראוי שהסופר יהיה נשוי השרוי עם אשה. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן לב הערה ג].

ד בתפילין ומזוזות כותבים אות דל״ת של אחד גדולה ועבה כשיעור ד׳ דלתי״ן. ולכתחלה יהיה גודל הדל״ת בגודל של ארבע אותיות דל״ת של אותו כתב, ומכל מקום אם כתב אות דל״ת גדולה בשיעור ד׳ דלתי״ן קטנים מאד, סגי. ונוהגים לכתוב דל״ת גדולה יותר משאר דלתי״ן שבאותו כתב שכותב. [ילקו״י הלכות תפילין, תשס״ד, סי׳ לב הע׳ ד. וכ״ה בספר הכוונות (דרושי ק״ש דרוש ו׳) בשם האר״י ז״ל. וכן הוא במג״א סק״א. וראה במשנ״ב ר״ס לב].

ה תפילין של ראש יש לכותבן כל פרשה בקלף נפרד לבדו, ואם כתב כל הארבע פרשיות בקלף אחד, כשרים אפילו אין ריוח ביניהם, ובלבד שיהיה חוט או משיחה בין כל בית ובית. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן לב הערה ה].

ו תפילין של יד כותב את ד׳ הפרשיות בקלף אחד וגולל אותן מסופן לתחלתן, וכורך עליהם קלף, ושער עגל, ומכניסם בביתם כמו של ראש. ויכניס הפרשיות באופן שתהיה זקופה ועומדת בתוך הבית. ואם כתבם על ארבעה קלפים והניחם בד׳ בתים יצא, והוא שיכסה עור על ארבעה בתים שיהיו נראים כבית אחד. [שם].

ז יכתבם בדיו שחור, בין שיש בו מי עפצים בין שאין בו מי עפצים. ואם כתב אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים או בזהב, הרי אלו פסולין. [ילקו״י על הל׳ תפילין, סי׳ לב הערה ז׳].

ח אם כתב את הפרשיות בדיו כדין, ואחר כך זרק עפרות זהב על האותיות בעוד הדיו לח, מעביר את הזהב וישאר הכתב התחתון, וכשר. אבל אם זרק את הזהב על אות מהאזכרות אין לו תקנה, שהרי אסור להעביר הזהב משום דהוי כמוחק שם ה׳. [שם הערה ח׳].

ט אותיות של ספרי תורה ומזוזות שהועבר עליהם עפרון, בדיעבד אפשר להכשיר הספר תורה אחר מחיקת העפרון, ולא הוי חק תוכות. או שלא כסדרן. [ילקו״י שם סי׳ לב הערה ט׳].

י ספר תורה שנפל בו טעות בשני וחמישי, ותיקנוהו בעת קריאת התורה, והדיו עדיין לח, אפילו הכי אפשר לקרוא בספר תורה זה, ולברך עליו, ואין צריך להמתין עד שהדיו יתייבש. [שם סי׳ לב הערה י׳].

יא צריך שלא תדבק שום אות בחברתה, אלא כל אות תהיה מוקפת גויל. וכל אות צריך שתהיה גולם אחד, דהיינו שיהיו כל חלקיה מחוברים, כגון היודי״ן שעל האל״ף והעי״ן והפ״ה והצד״י והשי״ן. ורגל התי״ו, וכדומה. [ואם מחליפים ס״ת כשנמצאו פירודים ודיבוקים, ראה להלן בסעיף סא]. [שם סי׳ לב הערה יא].

יב צריך שיכתוב בימינו, אפילו אם הוא שולט בשתי ידיו. ואם כתב בשמאל, התפילין פסולות, אם אפשר למצוא אחרים כתובים בימין. ואם אי אפשר למצוא תפילין אחרות שנכתבו ביד ימין, יניח התפילין הנז׳ בלי ברכה עד שישיג תפילין שנכתבו ביד ימין. [ילקוט יוסף על תפילין סימן לב הערה יב].

יג ראובן שאינו יודע לכתוב אשורית, ואחז קולמוס בידו השמאלית, וסופר סת״ם אחז בידו הימנית את ידו השמאלית של ראובן, וכתב מספר אותיות בתפלין, אם הכתיבה יצאה באותיות יפות כדרכו של הסופר תמיד, מוכח מזה שידו של ראובן לא עשתה כלום, ואחיזת הקולמוס בידו לא היתה אלא מעשה קוף בעלמא, הילכך יש להכשיר התפלין. [ילקוט יוסף על הל׳ תפילין סי׳ לב הער׳ יג].

יד סופר איטר יד ימינו לגמרי, שעושה כל מלאכתו וגם כותב בשמאל, צריך לכתוב ספרי תורה תפילין ומזוזות ביד שמאל שעושה בה כל מלאכתו, שיד שמאל שלו נחשבת כימין של כל אדם. ורשאים לקנות ספר תורה תפילין ומזוזות מסופר זה. ורק יחידי סגולה מן השרידים אשר ה׳ קורא המתנהגים בכל דרכיהם על פי הקבלה לחומרא, נכון שיחמירו על עצמם גם בזה. וסופר איטר יד הנז׳ שכתב תפילין ומזוזות ביד ימין, [שהיא היד שאינו רגיל לעשות בה מלאכתו, והיא כמו יד שמאל של שאר בני אדם], העיקר לדינא להכשיר תפילין ומזוזות אלה, כשאין לו תפילין ומזוזות אחרים. [ילקו״י הלכות תפילין,סי׳ לב הע׳ יד].

טו תפילין אינן צריכות שרטוט, ומכל מקום צריך לשרטט השורה העליונה. ואם אינו יודע ליישר השיטה בלא שרטוט, ישרטט כל השורות. [ואין לחוש למי שפוסל תפילין ששרטטו השורות]. ומכל מקום יכתוב כתיבה ישרה ויפה, ובשורות ישרות ולא עקומות. ולכן נהגו כיום לשרטט גם תפילין כמו ספרי תורה, כדי שהכתב יהיה ישר ונאה. ואם לא שירטט אף את השורה העליונה, יש פוסלים ויש מכשירים. ואם אי אפשר לו להשיג תפילין אחרות מחמת יוקר המחיר, יסמוך על דעת הגר״א שכתב לדייק מדברי מרן שדעתו להכשיר בדיעבד. ומזוזות שנכתבו בלי שרטוט יש לפוסלם. וכן כשיש ספק אם שרטטום, ובמשך הזמן נמחק השרטוט, או שלא שרטטום כלל, יש להחמיר מספק, שהשרטוט במזוזה הלכה למשה מסיני. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן לב הערה טו. ושם בדין כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט].

טז לא ישרטט בעופרת, מפני שהמקום של השרטוט נשאר צבוע. ולכל הדעות שרטוט של תפילין אין צריך לשמה. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן לב הערה טז].

יז הלכה למשה מסיני שצריך לכתוב את התפילין על קלף ולא על הדוכסוסטוס, ולא על הגויל. וכותבים על הקלף במקום הבשר, ואם שינה פסול. [ולאחרונה נמצאים בכמה חנויות לממכר קלפים עבור כתיבת ספרי תורה ותפילין, גם קלפים אשר הם מגורדים הרבה מצד השיער, ויש להמנע מכך, שהם בחשש גדול של פסול גמור, כיון שהם היפך דעת מרן השלחן ערוך, שאין מגרדים בקלף מצד השיער אלא כדי מה שצריך לתקנו ולהחליקו]. [ילקו״י תפילין סי׳ לב הערה יז].

יח צריך שהקלף יהיה מעובד בעפצים או בסיד, וצריך שיהיה מעובד לשמו. וטוב לומר בפיו בתחלת העיבוד שהוא מעבדו לשם תפילין, או לשם ספר תורה. אבל אם עיבדה לשם מזוזה פסול. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין וספר תורה, מהדורת תשס״ד, סימן לב, הערה יח].

יט אם עיבדו הגוי לשמה, וישראל גדול עומד על גביו ומצווהו שיעבדו לשמה, להרמב״ם פסול, ולהרא״ש כשר אם ישראל עומד על גביו וסייעו. והעיקר לדינא כדעת הרא״ש, כיון דאיכא ספק ספיקא, אך לכתחלה נכון להחמיר שלא יעבדו גוי, ועל כל פנים יסייע עמו ישראל. וכל זה בשעת הדחק, הא לאו הכי אין להקל. [ילקו״י שם סי׳ לב הערה יט].

כ צריך שהקלף יהיה מעור בהמה וחיה ועוף הטהורים, אפילו מנבילה וטריפה שלהם, אבל לא מעור בהמה וחיה ועוף הטמאים, דכתיב למען תהיה תורת ה׳ בפיך, ממין המותר בפיך. וכן לא יעשה הקלף מעור דג אפילו הוא טהור, משום דנפיש זוהמיה. [ילקוט יוסף על תפילין סי׳ לב הערה כ׳].

כא ספר תורה שנמצא בו נקב קטן בצד האות, באופן שאין האות מוקפת גויל, ולא ידוע מתי נעשה הנקב אם קודם הכתיבה או לאחר מכן, אם אפשר לגרור קצת מהאות קרוב לנקב, באופן שישאר ממנו צורת אות, ויהיה מוקף גויל, הנה מה טוב, ואם אי אפשר, או שנמצא הנקב באמצע קריאת התורה, יש להכשיר את הספר תורה. וגם בנקב דק מאד יש לצדד להקל כשאין שם ספר תורה אחר. [ילקו״י שם סי׳ לב הע׳ כא. שאר״י ח״א עמ׳ תכו].

כב תפילין שנכתבו על קלף משוח, אף על פי שהם כשרים מן הדין, שהמשיחה נעשית לנאות ולייפות את הכתב, וכל לנאותו אינו חוצץ, מכל מקום נכון מאוד לחוש לכתחלה לדעת האוסרים, ולכן יש לכתוב התפילין על קלף שאינו משוח. וכל אחד ירכוש תפילין שנכתבו על קלף שאינו משוח. ובדיעבד אם התפילין נכתבו על קלף משוח במשיחה לבנה, מותר לברך עליהן. [ילקו״י הלכות תפילין, סימן לב הערה כב. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תיז].

כג וכן ספר תורה שנכתב על קלף משוח, כשר לקרוא בו ולברך עליו, שאין המשיחה נחשבת כחציצה בין הקלף לכתב, דכל לנאותו אינו חוצץ. וכן המנהג. אלא שלכתחלה ראוי ונכון לברך ולקרוא בספר תורה שנכתב על קלף שאינו משוח, או לכל הפחות להעביר מטלית על המשיחה קודם שיכתבו עליו. אך אם לא עשו כן אין זה מעכב. ואם רוצה לעלות לספר תורה כזה, רשאי אף לכתחלה. ויש להזהר בספר תורה משוח כאשר מראים באצבע בעת ההגבהה או בעת הקריאה, שלא ליגע בקלף, שעל ידי זה נעשים כמין קוים על הקלף וגורמים לנגיעה בין האותיות. ומכל מקום בהיות וצבע הקו בהיר מאד אין לפסול בזה משום נגיעה. [ילקו״י על הל׳ תפילין סי׳ לב הער׳ כג].

כד ספר תורה של חלק מהתימנים, שהסופר חקק בו בברזל או בציפורן בין הפסוקים שתי נקודות, בסוף פסוק, וסימן מיוחד בטעמים זרקא ואתנחתא, כדי שהעולה הקורא בתורה ידע לפסוק הטעמים כדת, אנו הספרדים שלא נהגנו בזה יש לנו להמנע מלעלות לספר תורה כזה, אפילו שסימנים אלו נעשו על ידי ציפורן, ללא כל רישום בדיו. ואם הזמינוהו לעלות לספר תורה כזה, יתחמק באופן שלא יגרום למחלוקת, אחר שאנו לא נהגנו להקל בזה. אך קהלות יוצאי תימן שנהגו לברך על ספר תורה כזה שיש בו הסימנים הנז׳, אין למחות בידם, ואין לעשות ח״ו מחלוקת על זה, שהרי כך נהגו, וסמכו על הפוסקים המקילין בזה. ובפרט שיש לצרף סברת הרמב״ם שמותר לברך ברכות התורה על ספר תורה פסול. ומכל מקום גם לתימנים יש ליעץ להעדיף להוציא ספר תורה שאין בו פיסוקים הנז׳, שיהיה אליבא דכולי עלמא. ומכל מקום אין לפסול ח״ו את ספרי התורה התימנים עבור התימנים, אחר שמנהג אבותיהם בידיהם. [ילקו״י סי׳ לב הערה כד].

(הערה: כתבתי כאן עמוד שלם בנושא של ספר תורה של תימנים – מה ההבדלים בנוסחים ועוד, תקראו ותהנו)

כה אם נפלה טפת דיו לתוך האות, ואין האות ניכרת, אין תקנה לגרור הדיו ועל ידי כך יהיה ניכר האות, דהוי חק תוכות ופסול, משום דבעינן וכתב ולא וחקק. וכן אם נפלה טפת דיו מן הצד ליד האות, ונשתנה צורת האות על ידי כך, לא מועיל לגרד את הדיו שנשפך, משום דהוי חק תוכות. וכן אם כתב אות ן׳ סופית במקום אות ו׳ וגירד את הנו״ן ועשאו לאות ו׳, נקרא חק תוכות, וצריך למחוק את כל האות ולחזור ולכותבו כדין. ובתפילין אין לו תקנה לתקן, שאם יתקן ייחשב כאילו כתב את התפילין שלא כסדרן. אלא אם כן צורת האות עדיין ניכרת עליה, שאז הגירוד לא מעלה ולא מוריד לגבי צורת האות. [ילקוט יוסף על הלכו׳ תפילין וספר תורה, מהדורת תשס״ד, סי׳ לב הערה כה].

כו ספרי תורה ומגילות אסתר אשר חדשים מקרוב באו שלוקחים טבלאות של משי שחקוקים בהם עמודים שלמים של ספרי תורה ומגילות אסתר, ומניחים קלף מתחת לטבלאות, ושופכים דיו על הטבלא וממרחים אותו הלוך ושוב במגב, והדיו יורד דרך נקבי המשי על הקלף, וכהרף עין נדפסים

עמודים שלמים על הקלף, ספרי תורה ומגילות אסתר אלה פסולים אפילו בדיעבד, והמברכים עליהם ברכתם ברכה לבטלה, והוא מכשול חמור מאד. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סי׳ לב הערה כו].

כז מה שנהגו כיום לכתוב ספרי תורה או מזוזות ותפילין על ידי שלחן אור, שלוקחים פילמים [שקופיות שכתוב בהם את כל הספר תורה], ומניחים את הקלף מעל השקופית, וכותבים את האותיות בדיוק באותה צורה שכתובה על השקופית, אין בזה שום בעיא הלכתית, כי זו כתיבה רגילה. אבל אין להכשיר ספרי תורה תפילין ומזוזות שנכתבו על ידי חותמת. [ילקו״י על תפילין סימן לב הערה כז].

כח אם טעה וכתב דלי״ת במקום רי״ש, או בי״ת במקום כ״ף, אין תקנה למחוק התג לתקן האות, משום דהוי כחק תוכות. וכן רי״ש שעשאה כמין דל״ת, יש להחמיר שלא מועיל כשיגרור הירך לבד, או הגג לבד, ויחזור ויכתבנו כמין רי״ש, משום דבין הגג ובין הירך נעשו בפיסול. הילכך צריך לגרור שניהם. וכן אות מ״ם פתוחה, שפתיחתה נדבקה ונסתמה, אין מועיל לגרור מקום שנדבקו האותיות, משום דהוי כחק תוכות. וכל שכתב אחד מאותיות מנצפ״ך באמצע התיבה, או ההיפך, הספר תורה פסול. ולכן תקנתו שיגרור כל החרטום ותשאר צורת נו״ן כפופה, ואחר כך יכתוב מה שגרר. [שם הערה כח].

כט אם נפלה טפת דיו לתוך האות, ואין האות ניכרת, אין תקנה לגרור הדיו ועל ידי כך האות תהיה ניכרת, משום דהוי חק תוכות ופסול, דבעינן וכתב ולא וחקק. והוא הדין אם טעה וכתב דלי״ת במקום רי״ש, או בי״ת במקום כ״ף, שאין תקנה למחוק התג ולתקן האות, משום דהוי כחק תוכות. אולם אם נטף שעוה על האות וכיסתה אותה, מותר לגרור השעוה. ואם נדבקו ב׳ אותיות זו לזו, בין קודם שתיגמר האות בין אחר כך, פסול. אך אם גרר והפריד את האותיות כשר, ולא מיקרי חק תוכות, מאחר שהאות עצמה היתה כתובה כתיקנה. [ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן לב הערה כט. וגבי שעוה עיין בגט פשוט סוף סימן קכד. דבר משה חלק ג׳ סימן ט. שו״ת רעק״א סימן יא].

ל אותיות שבספר תורה או תפילין הנראים בהם פירודים רק על ידי מיקרוסקופ, וכדומה, אבל על-ידי עין חדה ובריאה אין נראים בהם פירודים כלל, אין לפסול ספרי תורה ותפילין אלה. [ילקו״י הלכות תפילין וספר תורה סימן לב הערה ל׳. שארית יוסף ח״א עמוד תל].

לא אותיות של סוף תיבה, כגון כ״ף סופית, צד״י סופית, וכדומה, שיש פיסוק באורך הרגל של האות, ואחר הפיסוק נשאר חלק מרגל האות, צריך לכסות את החלק התחתון של האות אחר הפיסוק, ולהראות האות לתינוק, ואם התינוק יקרא את האות כהוגן, התפילן כשרות. ואם לא יקרא את האות כפי שצריך, יש להחמיר. [שם, הל׳ תפילין סי׳ לב הער׳ לא. וראה בט״ז סי׳ לב סק״י. ביאה״ל.].

לב ספר תורה שאותיותיו האדימו מחמת היושן, אין לפסול ספר תורה כזה, והרי הוא בחזקתו, חזקת כשרות שלו, ואפשר אף לברך עליו. אולם בקריאת פרשת זכור שהיא מן התורה, נכון יותר להחמיר. [שלא נמסרה הלכה למשה מסיני אלא שיכתוב בדיו שחור, ואם אח״כ נשתנה מה בכך, ובנשאר באותיות כעין חלודה נראה לפסול, ובספק יש להקל. ילקו״י הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ לב הע׳ לב. וכן כתב החת״ס. ודלא כמ״ש בקול יעקב סי׳ רעא בשם מלא״ש. וערוה״ש].

לג בתחלת הכתיבה של כל הפרשיות צריך שהסופר יאמר בפיו אני כותב כל הפרשיות אלו לשם קדושת תפילין. ומועיל לומר כן מדינא אפילו אם הפסיק בין הפרשיות. אך מכל מקום טוב יותר שיאמר בתחלת כל פרשה ופרשה. ומלבד זה בכל פעם שכותב אזכרה צריך לומר שכותב לשם קדושת השם. ויש שהקילו בזה בדיעבד, שאם לא אמר בכל אזכרה ואזכרה שהוא כותב לשם קדושת שם ה׳, אלא אמר בתחלת כתיבתו שכותב כל האזכרות שבו לשם קדושת שם ה׳, יועיל לו שאם שכח אחר כך לקדש השם במקומו, דכשר בדיעבד. וכן עיקר לדינא להסתמך על דעה זו בדיעבד. [גיטין נד: ילקו״י שם הערה לג].

לד סופר שהיה כותב מזוזות וכתב האזכרות לשם קדושתן, ובאחת המזוזות שכתב נסתפק אם כאשר כתב שם ה׳ כיון במחשבתו לשם קדושת ה׳, או לא, ואמנם בתחלת כתיבת המזוזות אמר שכותב לשם קדושת המזוזה, ואחר כך השלים המזוזה ונתערבה בעוד שמונה מזוזות כשרות, ואי אפשר להבחין ולהבדיל ביניהם, יש להתיר את כל המזוזות. אלא שיש לקבוע אחת מן המזוזות במפרסת שאינה צריכה מזוזה מן הדין, כגון שאין בה ד׳ על ד׳, ותו לא מידי. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין וספר תורה סימן לב הערה לד. ועיין במים רבים סימן נט, ובשו״ת חתם סופר יורה דעה סימן רעז].

לה יש להזהר כשיכתוב שם ה׳ שיטבול הקולמוס בדיו, טרם שיכתוב אות אחרונה שלפני שם ה׳. כי כשיטבול הקולמוס צריך לקדש הדיו שעל הקולמוס באות אחת טרם שיכתוב השם, ולא יתחיל מיד שטבל הקולמוס, שאם יעשה כן יש לחוש שמא יהיה עליו ריבוי דיו, ולא יצא הכתב מיושר. ואם צריך עוד דיו טרם שיגמור לכתוב שם ה׳, אזי יטבול באותיות שלפני השם שהם לחים עדיין, ויגמור השם. ואם אי אפשר לעשות כן, יטבול הקולמוס במעט דיו, ויגמור השם. ואם שכח ולא הניח אות לפני השם, אז יעיין אם ימצא אות או תג הצריכה תוספת דיו, ואחר כך יקדש, ויכתוב שם ה׳. וכל זה אינו אלא למצוה מן המובחר, אבל לא לעיכובא. [כן כתב המגן אברהם סימן לב ס״ק לב. וע״ש במחצית השקל, ובקול יעקב אות יד. ובילקוט יוסף על הלכות תפילין וס״ת מהדו׳ תשס״ד, סי׳ לב הע׳ לה].

לו שם "בית אל" שבספר תורה יש לקדשו מספק. ואם שכחו לקדשו, על הצד היותר טוב יחזור ויעביר קולמוס על תיבת אל, ויעשה תנאי, שאם הוא קודש הרי הוא חוזר לכותבו לשם קדושת ה'. ואם הוא חול אין בדבריו כלום. [ילקו"י הלכות תפילין וס"ת, מהדורת תשס"ד, סי' לב הערה לו. ועיין בקול יעקב הלכות ס"ת סי' רעו אות מא. ב"ש אבן העזר סימן קלא סק"ה].

לז כשכותב את שם ה' אין לו להפסיק, אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. ואם היה כותב בספר תורה שני שמות בזה אחר זה, די לקדש פעם אחת קודם כתיבתם, ואין צריך לקדש כל שם ושם מחדש. ומכל מקום טוב ונכון שיחזור לקדש שוב את שם ה'. וכשכותב ב' שמות בזה אחר זה, מותר להפסיק ביניהם, וכשיחזור לכתוב שם שני צריך לחזור ולומר שהוא כותבו לשם קדושת השם. ואמנם אם הפסיק באמצע כתיבת שם ה', בדיעבד אינו נפסל. ולכן אם באמצע כתיבת שם ה' הוצרך להפסיק, ואחר כך חזר לכתוב וקידש שם ה' כרגיל, אין הס"ת נפסל. [ילקו"י על תפילין סי' לב הע' לז].

לח צריך לדקדק בחסרות ויתרות, שאם חיסר או יתר אות אחת, פסולים. ונמצאו המניחין תפילין אלו מברכים בכל יום ברכה לבטלה, וגם שרוי בכל יום בלא מצות תפילין, ונמצא עונש הסופר מרובה. לכן כל המתעסק בכתיבת תפילין ותיקונן, צריך שיהיה ירא שמים מאד, וחרד לדבר ה'. [ילקו"י הלכות תפילין, מהדורת תשס"ד, סי' לב הערה לח].

לט ספר תורה שכתוב בו ויהיו כל ימי נח, יש להכשירו, שכן יש מסורת קדומה לכתוב כן. ואלו ואלו דברי אלוקים חיים. [שם סי' לב הער' לט, שאר"י א' עמ' תל. וע' במנחת שי ובאבן ספיר דף יג].

מ בענין כתיבת "פצוע דכה", מנהגינו לכותבו בספר תורה "דכה" באות ה', וכן ראוי לכתוב לכתחלה. אך בכמה ספרי תורה של אשכנזים כתוב "דכא" באות אלף, וכן הוא בספרי תורה של התימנים. ובודאי שאין לפוסלם, וגם ספרדי רשאי לעלות לספר תורה כזה ולברך עליו, ואין צריך להוציא ספר תורה אחר. ויש אומרים שאם עדיין לא נשלם הספר תורה, ונמצאת הטעות ביריעת הספר תורה, הרשות בידו של הסופר למחוק אות א' של דכא, ולכתוב במקומו דכה בה"א. [ילקוט יוסף הלכות תפילין, מהדורת תשס"ד, סי' לב הע' מ'].

מא טוב לנסות הקולמוס קודם שיתחיל לכתוב הפרשה, שלא יהא עליו דיו יותר מדאי ויפסיד. [כ"כ בב"י (סי' לב אות כא) בשם הר"י אסכנדרי. וכ"כ בברוך שאמר (עמ' קנז), מרדכי בשם או"ז, ש"ע (סעי' כב). ילקו"י תפילין סי' לב הע' מא].

מב יזהר קודם שיכתוב כל שם לקרוא מה שכתב, כדי שלא יבואו לידי גניזה על ידו. ואחר שישלים הפרשה יקראנה כולה בדקדוק היטב, ויחזור ויקראנה קודם שיתננה בתוך ביתה, כדי שלא תתחלף פרשה בפרשה. ואחר כך יכתוב פרשה שניה, וכן בשניה יבדוק בין כל שם ושם, וכאשר ישלימנה יחזור על כולה קודם שיתחיל שלישית, וכן ברביעית. אולם אין צריך לקרוא אלא הפרשה שעוסק בכתיבתה, ולא כל הפרשיות. [ילקו"י על תפילין סי' כה הע' מב. ש"ע סי' לב סכ"א. וכ"ה המרדכי בשם האו"ז].

מג לכתחלה יש לכתוב ספרי תורה תפילין ומזוזות בנוצה, ואין לזוז מהמנהג. אולם מי שקשה לו לכתוב בנוצה, או שהכתיבה בקולמוס של פלסטיק תהיה מהודרת יותר לדינא, יש להכשיר לכתוב בקולמוס העשוי מפלסטיק. אבל אין להקל לכתוב בקולמוס העשוי ממתכת, וכן ראוי להחמיר לכתחלה שלא לכתוב בקולמוס של זהב. [שם סי' לב הערה מג].

מד אם מצא שהיה חסר אות אחת בתפילין, אין לו תקנה, שאם כן היו כתובין שלא כסדרן ופסולין, משום דכתיב והיו, בהוייתן יהיו. ואם הוסיף אות אחת, יש לו תקנה על ידי שיגרור אותה אם היא בסוף תיבה או בתחלתה. אבל אם היא באמצע לא, משום דכשיגרור יהיה נראה כשתי תיבות. ואם כתב בתפילין אות ז' במקום ו', וגירר הנו"ן סופית ונעשה ו', הוי חק תוכת. [ילקו"י על תפילין סי' לב הע' מד. וע' בש"ע סכ"ג, דכל אלו שהפסול צריך תיקון בגרירה, לא תועיל התיקון, דהוי חק תוכות].

מה צריך שיהיה לפני הסופר ספר אחר שיעתיק ממנו את הספר תורה, שאסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב. וצריך שיקרא כל תיבה בפיו קודם שיכתבנו. וסופר שאין הפרשיות שגורות בפיו, צריך שיכתוב התפילין מתוך הכתב. ואין הסופר רשאי לכתוב אלא אם יודע לקרוא. ואם אינו כותב מתוך הכתב, לא יכתוב בעל פה, באופן שיקריא לו אחר, אלא אם כן יחזור הוא ויקרא בפיו. [ילקוט יוסף תפילין, תשס"ד, סי' לב הערה מה].

מו האותיות צריכות להיות בצורה המסורה לנו, ואם האות נראית כאות אחרת כגון דל"ת הדומה לזי"ן, או רי"ש הדומה לוא"ו, הספר תורה או התפילין או המזוזה פסולים. ואם ספק לנו אם נשתנתה מצורתה, בין אם השינוי בצורת האות כגון סמ"ך הנראית כמ"ם, ובין אם השינוי בשיעור האות כגון וא"ו שרגלה קצרה ונראית כיו"ד, יש להראות האות לקטן שאינו פיקח ואינו טיפש, וכפי הכרעתו נקבע איזו אות היא. [שם הערה מו].

מז אם בחלק מן האות יש דמיון לאות אחרת, אבל צורתה הכללית עליה, כשרה. כגון אות ק' שעשה לה תג בקצה גגה, ויש בזה קצת דמיון ללמ"ד, הרי זו כשרה, כיון שבכללותה נראית קו"ף, וכן אות ע' שיש לה עוקץ ויש לה דמיון לטי"ת, כשרה, וכן כל כיוצא בזה. [ילקו"י שם סי' לב הערה מז].

מח אות שנכתבה כדינה ומחמת שינוי באות הסמוכה לה נראית כאות אחרת, כגון תיבת פן בפרשת והיה אם שמוע, שהאות פ׳ ארוכה ביותר כאורך הנו״ן ונראית כתיבת פז, אף על פי כן הנו״ן כשרה, כיון שמצד עצמה יש בה כשיעור נו״ן, והיא כשאר נוני״ן שבאותו כתב. [ילקו״י על הלכות תפילין וספר תורה סי׳ לב הע׳ מח].

מט אין פסול שלא כסדרן בספר תורה, ולכן אם דילג תיבה או אות, יכול למחוק מספר אותיות ולחזור ולצמצם את הכתב ולכתוב מה שחיסר. [שם הער׳ מט. שאר״י ח״א עמ׳ תכא].

נ אות אל״ף שהיו״ד שלה נכתבה בצורת י׳ הפוכה באופן שרגלה השמאלית מחוברת לגוף האות, אין לפוסלה, בין בספר תורה בין בתפילין. [שם סי׳ לב הערה נ׳. שארית יוסף א עמו׳ תכא].

נא וכן יש להכשיר אות ל׳ שהוא״ו העליון נכתבה בצורת ו׳ הפוכה, וכן יש להכשיר אם הוא״ו שעל גבי הלמ״ד הוא קו פשוט, שמותר לתקן התפילין שתהיה לה צורת ו׳. ואין בזה משום שלא כסדרן. ואם נמצא כן בספר תורה בשעת הקריאה, אין צריך להוציא ספר תורה אחר. ואחר כך יתקנוהו באופן שתהיה לו צורת ו׳. [ילקו״י על תפילין סימן לב הערה נא. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תכב].

נב וכן יש להכשיר אם אות למ״ד שהוא״ו שעל גבה קצר ודומה לאות יו״ד. [ילקו״י הלכות תפילין סי׳ לב הערה נב. שאר״י ח״א עמוד תכג. שבת קג: שו״ת אור ישראל (סי׳ מו) בשם אב״ד דהמבורג].

נג והוא הדין אם כתב את אות הוא״ו שעל הלמ״ד בצורת ז׳ במקום לכתוב בצורת ו׳, יש להכשיר את הספר תורה, ואין צריך להוציא ס״ת אחר. ובתפילין ומזוזות יש להקל על ידי תיקון, ואין בזה משום שלא כסדרן. [ילקו״י שם סי׳ לב הערה נג. שארית יוסף ח״א עמוד תכג].

נד תפילין שחלק מאותיות הלמ״ד נכתבו בשינוי מאותיות למ״ד האחרים, יש להכשירן ומותר לברך עליהם. [ילקו״י על תפילין סי׳ לב הערה נד, שארית יוסף ח״א עמ׳ תכד].

נה כל מה שמועיל להראות צורת אות לתינוק, הוא דוקא כשאנו מסופקים בצורת האות, אבל אם אנו רואים שאין צורת האות עליה פסולה, ולא מועיל מה שהתינוק קוראה לאות. וכן להיפך אם אנו רואים שהאות כשרה, אין צריך להראותה לתינוק, ואם הראה לו ולא קראה כהוגן, כשרה, ואין אנו מתחשבים בקריאת התינוק. ולכן אם אירע בשבת ששליח צבור נסתפק בשעת קריאת ספר תורה בצורת האות, וקרא לתינוק וקראה לאות אחרת, ושוב בא חכם וראה שהאות כשרה על פי הדין, כיוצא בזה אין משגיחין בתינוק ואין מוציאים ספר תורה אחר. [ילקו״י על תפילין סימן לב הערה נה].

נו תפילין שנמצא בהם שראש אות למ״ד שבשיטה השניה נכנס בתוך אות כ״ף סופית שבשיטה הראשונה, אם ראש הלמ״ד נוטה לקצה הימני של אות כ״ף סמוך לרגלו, כשר בפשיטות, ואם נוטה לצד שמאל, שיכול להדמות לאות ה״א, צריך להראותו לתינוק דלא חכים ולא טפש, אם קרא האות כהוגן כשר, ואם לאו, אם האות כ״ף ארוכה יותר מכשיעור שאילו היה גורר ממנה ומעמידה על קו הדין היה נמצא ראש הלמ״ד מחוץ לכ״ף, יש להכשיר, ואם לאו יש להחמיר ולפסול, ולהוציא ספר תורה אחר. [ויכסה את השורה התחתונה, שלא יראה רק ראשו של למ״ד שנכנס לחלל האות שלמעלה, ואם יקראנה ה״א פסולה]. ובספר תורה יגרור ראש הלמ״ד, ויחזור ויכתבנו מחוץ לאות כ״ף, וכשר. [ילקוט יוסף על תפילין מהדורת תשס״ד, סימן לב הערה נו. שארית יוסף חלק א עמוד תכד].

נז מה שקוראים לתינוק לקרוא את האות, צריך שיהיה הקטן לא חכם ולא טיפש, וחכם היינו שמבין משמעות הענין או שמכיר התיבה באופן שמתוך כך יכריע בצורת האות ולא מחמת השינוי באות עצמה, וטיפש הוא שאינו מכיר האותיות היטב שיקראן כפי העולה על לבו, ותינוק הנקרא להכריע בצורת האות המסופקת צריך שיהיה יודע האותיות היטב ואינו מבין את הענין שקורא, ואפילו שיודע לקרוא תיבות, כשר, והוא כבן חמש שנים עד שבע שנים בערך. וכשאין תינוק יראה לתינוקת, אבל לגדול אין להראות האות, אף שמכסים לו ביריעה את שאר האותיות. [ילקו״י שם סי׳ לב הערה נז].

נח כששואלים את התינוק על האות המסופקת, צריך קודם לנסותו אם מכיר את האותיות שמאותו כתב, כגון אות ז׳ שספק לנו אם נראית כאות ו׳, צריך להראות לו כמה זייני״ן וכמה נוני״ן כשרות, ולראות אם יכירן, כדי שלא יפסול הספר תורה בחנם. וכמובן כשמנסים את התינוק צריך שלא יבחין מה רוצים שישיב, כגון שיראו לו אות ז׳ ואח״כ מיד יראו לו את האות ז׳ שיש בה ספק אם היא אות ז׳ או ד׳, שבזה יבין מיד שרוצה שיגיד שזו אות ז׳, אלא צריך שיראו לו אותיות אחרות, ואחר כך יראו לו את האות המסופקת. [ילקו״י על תפילין סי׳ לב הערה נח].

נט סופר שהניח אויר חלק בין פסוק לפסוק כמלא אות, יש להכשיר ספר תורה זה. ועל כל פנים הדבר ברור שאין לעשות כן לכתחלה בספר תורה. [שם סי׳ לב הער׳ נט. שאר״י א עמ׳ תל].

ס לכתחלה יש לחוש לדברי המצריכים לכתוב את האזכרות כסדרן, ולא רק בשם המיוחד הוי״ה ב״ה, אלא גם בשאר שמות שאינן נמחקים צריך להקפיד על כך. ובדיעבד אם כתב את השם למפרע אין לפסול הספר תורה משום כך, וכל שכן אם נעשה אחר כך פירוד או מחק וטשטוש באותיות הראשונות של השם, שמותר לתקנם בלי שום פקפוק, ולפיכך אותיות הוי״ה שנמחקו מקצתן בדיעבד אין לפסול הספר תורה בשביל כך, וכל שכן אם

נעשה מחק וטשטוש באותיות הראשונות של שם, שמותר לתקנם בלי פקפוק, וכבר העידו האחרונים שכן פשט המנהג להקל בדיעבד. [שם סי׳ לב הערה ס׳. שאר״י א׳ עמוד תלא].

סא מי שכתב י״ה׳ו׳ משם הוי״ה, יש לחוש לדברי האחרונים שאומרים שאסור למוחקו, כיון דהוי עיקר שם ה׳. [ילקו״י תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ לב הערה סא. שארית יוסף א׳ עמוד תלב].

סב תיבה התלויה בין שיטה לשיטה בספר תורה, הספר תורה כשר לקרוא בו. ולכן אם טעה ודילג תיבה או יותר, יכול לתלותה בין השיטין, אבל לא בריוח שבין דף לדף. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין וספר תורה, מהדורת תשס״ד, סימן לב הערה סב. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תלב].

סג ספר תורה שנמצא בו אות או תיבה חסרה או מיותרת, פסול, ואם נתגלה הדבר באמצע קריאת התורה, צריך להוציא ס״ת אחר. [ילקו״י שם מהדו׳ תשס״ד, סי׳ לב הע׳ סג].

סד כשנמצא דיבוק בין שני אותיות, המנהג פשוט אצל הספרדים להוציא ספר תורה אחר שידוע שהוא טוב יותר, ואין בו פירודים ודיבוקים, ובפרט אם הספר תורה השני עבר בדיקת מחשב. ופירוד שלא נראה להדיא, המיקל בזה שלא להוציא ספר תורה אחר יש לו על מה שיסמוך. [ילקו״י על הלכות תפילין וספר תורה, מהדורת תשס״ד, סי׳ לב הערה לב].

סה אותיות שהתפשטו מחמת לחות הדיו, עד שנראות כדבוקות, אך אין האותיות נוגעות בעצמן, רק שבמקום הנגיעה הדיו בהיר יותר מהדיו שבגוף האות, והאות ניכרת היטב, כשר. [שם הערה סה].

סו אם נדבקה אות לאות, בין קודם שתיגמר ובין אחר שנגמרה, פסול. וכן ב׳ תיבות שהאות האחרונה והאות הראשונה קרובות זה לזה עד שנראה שהכל תיבה אחת, מותר לגרור קצת מעובי האות האחרונה של תיבה ראשונה, וקצת מעובי אות ראשונה של תיבה שניה, כדי להרחיקן זו מזו עד שיהיו נראין כשתי תיבות, ואין לחוש משום חק תוכות. ולא מיקרי חק תוכות מאחר שהאות עצמה היתה כתובה כתקנה. ודין זה הוא הן בספר תורה והן בתפילין ומזוזות, ולא חשיב שלא כסדרן. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן לב הערה סו. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תכט].

סז תפילין שהפרשיות שלהן נכתבו בכתב אשכנזי, כשרות אף לספרדים, וכן להיפך, תפילין שהפרשיות שלהן נכתבו בכתב ספרדי, כשרות אף לאשכנזים. ויניחן בברכה. ומכל מקום מצוה מן המובחר שכל עדה תחזיק במנהג אבותיה, והספרדים יניחו התפילין שבכתב ספרדי, והאשכנזים יניחו תפילין שבכתב אשכנזי. ואל תטוש תורת אמך. וספרדי שיש לו תפילין שנכתבו בכתב אשכנזי, ויש בידו אפשרות להחליפן, יחליפן לתפילין שנכתבו בכתב ספרדי. [וראה עוד בסעיף הבא]. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין וספר תורה, מהדורת תשס״ד, סי׳ לב הע׳ סז. שארית יוסף ח״א עמ׳ תיז].

סח אולם צריך לדקדק שהפרשיות שנכתבו על-ידי סופרים אשכנזים, נעשו כדת וכדין על פי דעת מרן השלחן ערוך שכתב, יעשה כל פרשיותיה פתוחות חוץ מפרשת והיה אם שמוע, שצריך לעשותה סתומה. ואם שינה התפילין פסולות. ויש סופרים אשכנזים רבים שאינם עושים כן וממילא פרשיותיהם פסולות לספרדים, ולכן צריך לדקדק היטב אם נעשו כדעת מרן שקבלנו הוראותיו אם לאו. [שם סימן לב הער׳ סח. שארית יוסף ח״א עמ׳ תיח].

סט תפילין שהיודי״ן הימניים של הצד״י, חלק מהן נכתבו בצורת אות יו״ד הפוכה, (כדעת המקובלים), וחלק מהן בצורת אות יו״ד רגילה, יש להכשירן, ואין בזה משום תרתי דסתרי. וכן אם חלק מהאותיות נכתבו בכתב ספרדי, וחלק מהן נכתבו בכתב אשכנזי, יש להכשירן, שאלו ואלו דברי אלהים חיים. [ילקו״י על תפילין סי׳ לב הערה סט. שאר״י א עמ׳ תיט].

ע מצוה מן המובחר לכתחלה שבבית הכנסת של ספרדים יקראו בספר תורה שנכתב בכתב ספרדי, ובבית כנסת של אשכנזים יקראו בספר תורה שנכתב בכתב אשכנזי, כדי שלא לשנות ממנהג אבותיהם. אולם כל זה להידור מצוה, ולמצוה מן המובחר, אבל מעיקר הדין מותר לספרדי לכתחלה לעלות לספר תורה שנכתב בכתב אשכנזי, וכן להיפך, שאין שינוי צורת האותיות פוסל כלל. ואף שבספרי התורה של הספרדים נוהגים לכתוב אות צד״י ביו״ד הפוכה וכדעת האר״י ז״ל, אפילו הכי כשרים גם לאשכנזים, וכן המנהג פשוט כי כולם אמת ויסודתם בהררי קודש, ואלו ואלו דברי אלהים חיים. והמונע עצמו מלעלות לספר תורה מחשש פסול בגלל צורת האותיות, הרי הוא כמוציא לעז על קדושת ספר התורה ח״ו. וגם תימני רשאי לעלות ולברך על ספר תורה אשכנזי או ספרדי. [ילקו״י על תפילין סי׳ לב הערה ע׳].

עא יש להכשיר ספרי תורה אשר חלק מהאותיות שלהם נכתבו בכתיבה אשכנזית, וחלק מהאותיות נכתבו בכתיבה ספרדית. והוא הדין אם חלק מאותיות ח׳ נכתבו עם חטוטרת וחלקן נכתבו עם גג פשוט, וכדעת רש״י. [ילקו״י תפילין סי׳ לב הערה עא].

עב אם נמצא בספר תורה מכתיבה ספרדית שהחליפו כמה יריעות שנכתבו בכתב אשכנזי, כשר ואין בזה פסול משום מנומר, כיון ששני הכתבים כשרים. [שם סי׳ לב הערה עב].

עג אף מי שמניח תפילין שנכתבו בכתב ספרדי, מותר לו לעלות לספר תורה שנכתב בכתיבה אשכנזית, למרות שהתפילין בראשו, ואין בזה משום תרתי דסתרי, וכן להיפך. [שם סי׳ לב הערה עג].

עד סופר המגיה ספר תורה, ומתקן בו בפירודים ודיבוקים, צריך שיאמר קודם התיקון לשם קדושת ספר תורה, ואם לא ידע שצריך לומר כן, ותיקן בכמה מקומות בפירודים ודיבוקים, ופעמים שינה אות ה׳ לאות ח׳ וכיוצא בזה, נכון להחמיר שלא לקרוא בספר תורה זה בפרשת זכור, ופרשת פרה, אלא יקראו בספר תורה אחר, אם לא שיחזור לתקן את כל מה שתיקן שלא לשם קדושת ספר תורה. ובשאר שבתות השנה אין לפסול לקרוא בספר תורה כזה, אם אינו יודע את המקומות שתיקן, שהרי בודאי בשעה שבא לתקן הספר תורה כוונתו היתה לשם קדושת ספר תורה, ומאחר ולא ידוע לו איפוא תיקן בס״ת, יש להקל בדיעבד, ומכאן ולבא לחושבנא טבא. [ילקוט יוסף שם סי׳ לב הערה עד].

עה אם נמצא פירוד באותיות של פרשיות התפילין, כגון יוד״י האל״ף והשי״ן והעי״ן, שאינם נוגעים בגוף האותיות, ותינוק מכירם וקוראם כהוגן, אפילו אם היתה פרידתן ניכרת להדיא רשאי הסופר לחזור ולתקן האותיות, ואין בזה חשש משום שלא כסדרן. ואין חילוק בין אם נכתבו כהוגן ואחר כך נתפרדו, ובין שנכתבו כן מעיקרא. אבל אם נחלקה האות ונראית כשתי אותיות, כגון שנחלקה אות צ׳, באופן שהיו״ד שלה נפרדה ממנה, והאות נראית כשתי אותיות י׳ נ׳, או שנחלקה אות ש׳ ונפרדה ממנה י׳ אחרונה ונראית ע׳ י׳, וכן אם נחלקה אות מ׳ פתוחה ונראית כ׳ ו׳, אם אין פרידתן ניכרת להדיא אלא ע״י התבוננות ועיון היטב, מותר לתקנן ולהכשירן על-ידי הכרת תינוק דלא חכים ולא טיפש, ואין בזה חשש משום שלא כסדרן. אבל כל עוד שלא תיקנן פסולין. ואם פרידתן ניכרת להדיא אין להן תקנה, דהוי שלא כסדרן. [ילקו״י סי׳ לב הער׳ עה. שאר״י א עמוד תיט ותכו].

עו כל שההפסק והפירוד באות הוא דק מאד שאינו נראה אלא כנגד השמש, מן הדין כשר אפילו בלא שום תיקון, אפילו בפירוד של אות הנראית כשתי אותיות, כגון אות צ׳ ואות מ׳. ומכל מקום המחמיר לתקנו תבוא עליו ברכה. [ילקו״י על תפילין סי׳ לב הערה עו. שאר״י חלק א עמ׳ תכא].

עז אותיות חלולות, דהיינו שהסופר כתב בדיו רק סביב האות, ובאמצעה יש חללים רבים, אם אירע ששכחו למלא את האותיות בדיו ונמצא כן באמצע קריאת התורה בשבת, אין להוריד הס״ת, ואם נמצא בימי החול, נכון שימלא את החסר בדיו, ויכול להמשיך לקרוא אף שהדיו עדיין לח. ואם אין שם דיו, ימשיכו בקריאת התורה. [ילקו״י על תפילין סי׳ לב הערה עז].

עח אפשר לעלות לספרי תורה שבזמנינו, ולברך עליהם ברכות התורה, ולא יהיה לבו נוקפו שמא ספר תורה זה פסול, כפי שהדבר מצוי בבדיקה של הספרי תורה בעת הגהתן – ואם כן נמצאו כל ברכותיו ברכות לבטלה, שאנו סומכים בזה על חזקת הכשרות של הספרי תורה, בצירוף שיטת הרמב״ם שאין הברכה על ספר תורה זה שמברך עליו עתה. ומכל מקום אם נתברר שספרי התורה שבבית הכנסת פסולים, [וכפי שהדבר מצוי בכמה ממחנות הצבא בארץ ישראל], אין לברך על ספרי תורה אלה, עד שיתקנו אותם. [ילקו״י על תפילין סי׳ לב הערה עח].

עט מעיקר הדין אין חובה לבדוק את ספרי התורה במחשב שיצא לאחרונה, הבודק את כשרותן של הספרי תורה. ומכל מקום נכון והגון מאד לעשות כן. אבל אין לסמוך על בדיקת המחשב במקום הבדיקה על ידי סופר מומחה, כנהוג. [שם סי׳ לב הערה עט].

פ קהל שיש להם בבית הכנסת ספר תורה גנוב, או שנקנה מבלי משים מגנבים, יש להסתפק אם הקהל יוצא ידי חובת קריאת התורה בספר זה, וכן יש להסתפק אם מותר לברך ברכות התורה על ספר זה. [ילקו״י על תפילין סי׳ לב הערה פ׳].

פא ס״ת שנמצאו בו שלש טעויות אסור לקרות בו עד שיגיהנו כולו, ואם נמצאו בו יותר מג׳ טעויות של חיסרון וחילופי תיבות, אולם מיד כשמצאו בו טעות אחת תיקנוהו טרם נמצאה טעות האחרת. ואחר כך שוב מצאו בו טעות, ותיקנוהו, ושוב מצאו בו טעות ותיקנוהו, יש אומרים שצריך להגיה את כולו, ויש שכתבו להקל בזה, שאין צריך להגיה את כולו, ולדינא, יש לצרף סברת הרמב״ם לגבי ספר תורה פסול, ולכן מותר לקרות בו בצבור בברכה. [ילקו״י על הל׳ תפילין סי׳ לב הע׳ פא].

כתיבת ספר תורה

א מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. ואפילו הניחו לו אבותיו ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, ואם כתבו בידו כאילו קבלו מהר סיני. ואם אי אפשר לו לכתבו צריך שיקנהו או ישכור מי שיכתבהו לו. וכשהוא שוכר סופר שיכתוב לו, יאמר לו שהוא ממנה אותו שליח לכתוב עבורו ספר תורה, ושלוחו של אדם כמותו. [ילקו״י החדש, על הלכות ציצית ותפילין, הוצאת תשס״ו, עמ׳ תקמה].

ב אין מברכים על מצות כתיבת ספר תורה, מפני שאין למצוה זו זמן ועת קבוע. וגם אין מברכים ברכת שהחיינו בעת הכנסת ספר תורה. והמנהג שהזוכה במצות ספר תורה לובש בגד חדש ומברך שהחיינו ומכוין על מצות כתיבת ספר תורה. והסעודה שנהגו לעשות בעת הכנסת ספר תורה חדש, אף על פי שאין חיוב לעשותה, מכל מקום נחשבת כסעודת מצוה, ובפרט אם אומרים שם דברי תורה. [ילקו״י שם מהדורת תשס״ו, עמוד תקמה].

ג גדול הכותב בעצמו יותר ממי שקנה ספר תורה מן השוק, דאמר לוי, הלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה. [ילקוט יוסף ציצית ותפילין הוצאת תשס״ו, עמוד תקמז. והיינו שאין לו שכר כל כך, שיש למדת הדין לקטרג שלא טרח].

ד מצוה להתנאות במצוות לפני השי״ת, ולכן מצוה לכתוב ספר תורה מהודר, בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן, וכורכו בשיראין נאים. ומדברי רוב הפוסקים נראה שמצות הידור אינה אלא מדרבנן, ולא מן התורה. [ילקו״י שם עמ׳ תקמח. ע׳ גמ׳ שבת קלג: יומא ע. רמב״ם פ״ד מהל׳ ס״ת. סוכה כט: רש״י ותוס׳ שם].

ה מי שיודע לכתוב בעצמו ספר תורה, עדיף שיכתוב הוא ולא ימנה סופר אחר שיכתוב בשליחותו, דמצוה בו יותר מבשלוחו. אבל מי שכתיבתו אינה מהודרת, וכתיבת השליח-הסופר היא מהודרת יותר, יש להעדיף שיעשה מצוה מהודרת בכתיבה נאה, על ידי שליח, ושלוחו של אדם כמותו. [ילקוט יוסף על הלכות ציצית ותפילין, מהדרת תשס״ו, עמ׳ תקנ].

ו המקבל מתנה מחבירו ספר תורה כשר, יוצא ידי חובת המצוה. [ילקו״י תפילין, תשס״ו, עמ׳ תקנ, דמשק אליעזר קלה].

ז מותר לקנות ספר תורה מכספי מעשר כספים. ומותר לתת ממעשר כספים להחזקת בניו בישיבות. וכן יכול האב ליתן מעשר לבנו האברך. [ילקו״י תפילין, תשס״ו, עמ׳ תקנ, שו״ת מעיל צדקה, כנה״ג יו״ד סי׳ רמט. דרישה סק״א].

ח יש אומרים שאין הנשים חייבות במצות כתיבת ספר תורה. [וכן דעת הרמב״ם. ילקו״י ציצית ותפילין, תשס״ו, עמוד תקנב].

ט במקומות רבים נוהגים שכאשר מכניסים ספר תורה חדש, מניחים בסוף התורה כמה אותיות מופסקות כדי לכבד תלמידי חכמים ואנשים נכבדים למלאת את האותיות בדיו, ויש להזהיר לומר קודם שיכתבו ״לשם קדושת ספר תורה״. ואין לנשים ולקטנים לכתוב אותיות אלה. אך נער בן י״ג שנה ויום אחד מותר לו לכתוב אותיות אלה, ואם מכרו את השלמת האותיות, וקנו זאת אנשים שאינם מהוגנים, כגון מחללי שבת בפרהסיא וכדו׳, והם משלימים את צורת האות, נמצא שעל ידי אותו אדם הספר תורה נעשה כשר לקריאה. והרי ישראל מחלל שבת פסול לכתוב ספר תורה. ולכן יש לנהוג שהסופר יכתוב את האותיות שלימות, ורק באמצע כל אות ישאיר חלל ריק, ואחר כך בעת חגיגת הכנסת הספר תורה ימלאו את האות בדיו, ונמצא שגם בלא כתיבה זו הספר תורה כשר, שאם יש אות באופן כזה שאינה מלאה בחללה, כיון שיש כאן צורת אות, הספר תורה כשר. ונמצא שהחילוני שממלא את האות אינו גורם להכשר הספר תורה. ויש חולקים ומצריכים שהסופר יעביר קולמוס לשמה על אותן אותיות. ויש אומרים שאין העברת קולמוס מועילה בזה. [ילקוט יוסף על הלכות ציצית ותפילין, הוצאת תשס״ו, עמוד תקנב].

י מה שנהגו שאנשים רבים נועדים לדבר מצוה, וקונים ספר תורה כשר למהדרין בשותפות, העיקר לדינא שמקיימים בזה מצות כתיבת ספר תורה. [ילקוט יוסף על הל׳ תפילין, מהדורה אחרונה עמ׳ תקנד].

יא המגיה ספר תורה, אפילו אות אחת, הרי הוא כאילו כתבו כולו. [ילקו״י תפילין עמו׳ תקנו].

יב כופין בני העיר זה את זה לקנות להם ספר תורה. [ילקו״י על ציצית ותפילין, תשס״ו, עמ׳ תקנו].

יג מי שציוה לפני מותו לכתוב ספר תורה והקדיש בעבור זה סך מסויים, ואף ייחד לו סופר והפקיד מעות אצל אחד, ואחר כך נפטר לבית עולמו, יש אומרים שהנפטר מקיים מצות כתיבת ספר תורה על ידי מה שעשה שליח שיכתוב לו ספר תורה במעותיו. ויש אומרים דמאחר ונפטר קודם שכתבו את הספר תורה, אין מעשה השליחות מועילה שייחשב כאילו קיים המצוה. ומכל מקום אין ספק שהדבר הוא לזכות הנפטר שמקיימים מצוה יקרה זו בממונו. [ילקוט יוסף שם]. תיק לספר תורה ניתן לראות כאן

סימן לב-לג – דין תיקוני התפילין והרצועות

א בתי התפילין צריכות להיות שחורות, ויש אומרים שזה מהלכה למשה מסיני, אולם אין הלכה כדבריהם. ומכל מקום טוב לעשות עור הבתים שחור למצוה בעלמא, ולא לעיכובא. וטוב שישחירם ישראל לשמן, ולא אינו יהודי. ובדיעבד אם הגוי השחיר הבתים כשר. [ילקוט יוסף הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סי׳ לג הערה א׳. שארית יוסף א׳ עמוד תלג].

ב הרצועות של התפילין צריך שיהיו שחורות. וצריך לצובען מצבע העשוי בדבר הכשר ומותר באכילה. ואין לצבוע הרצועות בצבע שנעשה מדבר שאינו כשר. [וטוב שגם בתי התפילין יצבעו אותם בצבע הנעשה מדבר כשר, על פי המבואר בסעיף הנ״ל]. ואם מערב דבר טמא בצבע שחור כשר כדי להצליל את הצבע ולנאותו, אין להקפיד בזה משום מן המותר בפיך ולכתחלה אין לשנות ממנהג הסופרים הנזהרים גם במשיחת התפילין שיהיה מדבר כשר, ובדיעבד שמשחם בדבר טמא התפילין כשרות לברכה. וכן מה שיש שמושחים את רצועות התפילין בדבר טמא, להבריקם לנוי וליופי, לאחר שהושחרו כדת, יש להם על מה שיסמוכו, שכל שאין הדבר הכרחי לכשרות התפילין, אין להקפיד משום ״מן המותר בפיך״. אך לכתחלה אין לשנות ממנהג הסופרים

לצבוע התפילין בדיו, ובדיעבד אם משחם במשחת נעלים אין צריך לחזור ולמושחן בדיו. [ילקו״י על הלכות תפילין סי׳ לג הערה ב׳. מהדורא אחרונה עמוד תקנט. שארית יוסף א עמ׳ תלד].

ג יש סופרים שנוהגים ליקח עורות ישנים, ומחברים אותם לעור התיתורא, ואינם מדקדקים שיהיו העורות האלה מעור בהמה טהורה דוקא נראה שבדיעבד אין לפסול משום שאין הדבר הכרחי לכשרות התפילין, ולכן אין צורך שיהיה ״מן המותר בפיך״. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן לג הערה ג, עמוד תקי. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תלו].

ד תפילין בין של יד בין של ראש צריך שיהיו מרובעות, [בתפר שלהן ובאלכסונן, שיהיה ריבוען מכוון ארכו כרחבו, כדי שיהיה להם אותו אלכסון]. וצריך לרבע מקום מושבן וגם הבתים. עשאם מרובעות ואחר זמן נתקלקל ריבוען, יש מי שאומר שצריך לרבען. וראה להלן. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן לג הערה ד׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תלה].

ה מה שמצוי בתפילין שהיו מרובעות כהלכה בתחלתן, אלא שלאחר זמן ע״י שפשוף הכתונת וכיו״ב נשחק מעט מהזויות של התפילין, יש אומרים שכיון שריבוען עדיין קיים, ורק החידוד ירד מזויות הבתים, לא נקרא נתקלקל ריבוען. כל שאין נראה להדיא שנתקלקל הרבה. ואמנם בודאי שהנכון לכתחלה שיהיה הריבוע בין בעור הבתים עצמם, ובין אחר שנשחרו. אך אם נקלף קצת מהשחרות שלהם, ועל ידי כך נראה שנעשו שלא בריבוע, אין שום חשש בזה, כיון שגוף הבית הוא מרובע, והשחרות הרי אינו מעכבת. ואם הריבוע שלהם נשתפשף ונעשה כעיגול, ואין ריבועו ניכר, אסור לברך עליהם. אבל אם נשתפשף מעט וניכר עדיין הריבוע, מותר לברך עליהם. ובכל אופן לכתחלה יש לרבעם כדת, אבל עד שירבעם יוכל לברך על תפילין כאלו. [ילקו״י על תפילין סי׳ לג הערה ה. מהדורה אחרונה עמוד תקסא].

ו תפילין שהובאו בעבר מערי בבל, וניכר לעין שאינם מרובעים כהלכה, מבלי להזדקק לכלי מדידה, אין להניח תפילין אלה, וכל שכן שאין לברך עליהם, דהוי ברכה לבטלה. ובהיות שכאן בארץ ישראל יש סופרים ואומנים מומחים, ועושים תפילין במומחיות רבה כהלכה, בודאי שאסור לקנות תפילין המובאים מערי בבל. [ילקו״י שם סי׳ לג הערה ו].

ז תפילין שהבתים לא מרובעים מחמת האויר שמבדיל בתפילין של ראש בין פרשה לפרשה, אין להכשירם. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין וס״ת, מהדורת תשס״ד, סי׳ לג הערה ז].

ח בדבר עשיית החריצים מסביב לתיתורא, אין זה פוגם בריבוע התיתורא. ויש שמעבירים את חוטי התפירה בתוך התיתורא, ויש שממעל לתיתורא ממשיכים אותם לתוך הנקבים של חוטי התפירה של התיתורא, ויש גם מנהגים אחרים, וכל אחד יכול להמשיך במנהגו. ובפרט שהפרשיות הם על ב׳ קלפים ולא על קלף אחד. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין וס״ת, מהדורת תשס״ד, סי׳ לג הער׳ ח].

ט בעשיית השי״ן יש שעושים עם תגין, ויש שעושים בלי תגין. ועל כל פנים אין מי שחושש שאם התגים מיותרים שיגרמו בכך לפגום את הריבוע. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, תשס״ד, סי׳ לג הע׳ ט׳].

י עור הבתים [והמעברתא] של התפילין של ראש ושל יד, צריכים להיות מעור בהמה חיה ועוף טהורים, אפילו מנבילה או טריפה שלהם. ורשאי לעשות מקלף או מעור שליל. וצריך שיהיה מעובד לשמו היכא דאפשר. ועור המעברתא של התפילין של ראש ושל יד, יש אומרים שאין צריך עיבוד לשמה, ואף אינו צריך עיבוד כלל. ויש שלוקחין לעור המעברתא עור יבש, ושורין אותו, ועושים ממנו המעברתא, ולדעתם, אף אם יהיה מעובד אין צריך שיהיה לשמה. ויש חולקים ומצריכים שיהיה עיבוד לשמה. והעיקר לדינא דהיכא דאפשר יעשה העיבוד לשמה. [ילקו״י הלכות תפילין וספר תורה, סי׳ לג הערה י׳].

יא מה שנהגו הסופרים להקפיד לכרוך פרשיות התפילין לפני נתינתם בבתים, בקלף כשר קטן, אין זה מן הדין, אלא חומרא בעלמא, ולכן אם כרכו הפרשיות בקלף שאינו כשר, אין לפסול התפילין משום כך, שבכל דבר שאינו מן הדין, אין להקפיד משום ״מן המותר בפיך״. [ילקו״י על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ לג הערה יא. שארית יוסף ח״א עמ׳ תלו].

יב יש סופרים שנוהגים לקדור בתוך עובי עור התיתורא, ופרשיות התפילין יורדות מחוץ לבתים אל תוך חלל התיתורא, עד שנוגעות בגוף התיתורא, מפני שהפרשיות עודפות על הבתים, ואין נכנסות כולן לתוכן, וכמה פוסקים כתבו לפסול בזה, כי לדעתם צריך להכניס הפרשיות כולן לתוך הבתים, ולא יצא מהן החוצה כלל, ואין לומר בזה רובו ככולו. ואמנם יש חולקים וסוברים להכשיר. ולדינא יש להחמיר. ויש מי שכתב שאם הבתים עשויים מעור אחד עם הבית, והתיתורא נכפלת מעור הבתים עצמן, יש להקל אם הפרשיות יוצאות קצת מהתיתורא. אבל אם התיתורא עשויה מב׳ עורות, וחפרו בתוך התיתורא, והפרשיות יורדות לתוך התיתורא התפלין פסולות. ומדברי הפוסקים הקדמונים, לא נראה שחילקו בזה, וכל שהפרשיות יורדות לתיתורא לא נחשב שהן נמצאות בתוך ה״בית״ של התפילין, וכיון שהוא ספק דאורייתא יש להחמיר בזה. [שם הערה יב. שאר״י א עמ׳ תלז].

יג יש ליתן כל פרשה בבית שלה, שתהא זקופה מעומד בבית שלה. [שם סי׳ לג הע׳ יג. שאר״י א עמ׳ תלח].

יד בתפילין של ראש כותבים הפרשיות בארבע קלפים, ולא בקלף אחד. אך אם כתב את כל הארבעה פרשיות בקלף אחד, כשרים, אפילו אין ריוח ביניהם, ובלבד שיהיה חוט או משיחה בין כל בית ובית. [ילקו״י על תפילין סי׳ לג הערה יד].

טו בתפילין של יד כותב כל הארבעה הפרשיות בקלף אחד, וגולל אותן מסופן לתחלתן, וכורך קלף עליהם ושער עגל, ומכניסן בביתם כמו בשל ראש. ואם כתבם על ארבעה קלפים והניחן בארבעה בתים יצא, [וכל שכן אם הניחן בבית אחד], והוא שיכסה עור על ארבעה הבתים שיהיו נראים כבית אחד. ואם ציפה את הבתים בזהב או בעור בהמה טמאה, פסולים. והלכה למשה מסיני שהתפילין יהיו נתפרים בגידי בהמה וחיה טהורים. וטוב לתפור בגידי שור. ותופר שלש תפירות בכל צד, וחוט התפירה יהיה סובב משתי רוחות, ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית. ויש מי שאומר שי״ב תפירות אלו יהיו בחוט אחד. [ילקו״י על תפילין סי׳ לג הערה טו].

טז לכתחלה יש להדר ליקח עור אחד ולעשות ממנו ארבעה בתים לצאת ידי חובה לכולי עלמא, אך מעיקר הדין אם חיבר העורות על ידי תפירה מהני, ואפשר דמהני אף לדעת מרן. ואף שהבתים עושים אותם מעור אחד ממש, מכל מקום לא בעינן שיהיה התיתורא והמעברתא מעור אחד, אלא אפילו אם הוא עור בפני עצמו כשר. וכן מנהג העולם. ומכל מקום היכא דאפשר טוב להדר גם בזה, לצאת ידי המחמירים בזה. ובתים של תפילין שהם עשויים מכמה עורות חתוכים שהסופר הדביקם זה לזה, ונעשו כעור אחד, כשרים לקיים בהם מצות תפילין. ואמנם מי שאפשר לו לקנות תפילין מעור אחד ממש, אף על פי שהם יקרים, עליו להשתדל לקנותם, הן בשבילו, הן בשביל בניו כשהגיע עתם עת דודים להניח תפילין. והשי״ת ישלם לו במיטבא. [ילקו״י החדש על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן לג הערה טז. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תלו].

יז יש להקפיד לתפור את בתי התפילין כנהוג, ואותם שמדביקים את בתי התפילין בדבק, כדי להקל עליהם את התפירה, לא טוב עושים, אחר שבאופן כזה התפירה מיותרת, והלכה למשה מסיני שיש לתפור את התפילין. [ואף שהם תופרים אחר ההדבקה, מכל מקום התפירה צריכה לחזק את בתי התפילין, ולא הדבק]. ואם עברו והדביקו בתי התפילין קודם התפירה, יפתח את בית התפילין ויתפור בגיד טהור כנהוג. [ילקו״י על הל׳ ציצית ותפילין סי׳ לג הערה יז, מהדורת תשס״ו עמוד תקפ].

יח אם נצרם קצת מרוחב הרצועה של התפילין, ונשאר ברוחבה שיעור כשעורה [סנטימטר אחד], יש להכשיר תפילין אלה. ואין צריך להחליף את הרצועה, שהיא עדיין בכשרותה. [ילקו״י סי׳ לג הע׳ יח].

יט אם נפסקה הרצועה של התפילין, יש מתירים לתפור את הרצועה מצד פנים, ויש אומרים דמה שמותר לתפור הוא רק מה שמקיף ממנה הראש, ובשל יד כדי שתקיף הזרוע לקשור התפלה עם הזרוע, וכדי שתמתח עד אצבע אמצעית, ויכרוך ממנה על אותו אצבע ג׳ כריכות, ויקשור, ואין להם תקנה לא בקשירה ולא בתפירה. ובשעת הדחק יש לסמוך על המתירים כדי שלא יתבטל ממצות תפילין. [ילקו״י שם תשס״ד, סי׳ לג הערה יט].

סימן לד – מהלכות תפילין דרבינו תם

א במסכת מנחות הובאה מחלוקת רש״י ורבינו תם בענין סדר הפרשיות והנחתן בתוך הבתים של התפילין, לדעת רש״י הפרשיות הן כסדרן בתורה: קדש לי, והיה כי יביאך, שמע ישראל, והיה אם שמוע. ואילו לדעת רבינו תם, הויות באמצע, כלומר: קדש לי, והיה כי יביאך, והיה אם שמוע, שמע ישראל. ומרן פסק להלכה בשלחן ערוך כדעת רש״י. וכן מנהג העולם. אך מאחר שרבים מגדולי הפוסקים עומדים בשיטת רבינו תם, ולדעתם התפילין שנעשו כשיטת רש״י פסולות, וכן לאותם רבים העומדים בשיטת רש״י, לדעתם התפילין שנעשו כסברת רבינו תם פסולים מן התורה, לכן כתב הסמ״ג, שהירא את דבר ה׳ יניח ב׳ זוגות של רש״י ורבינו תם. וכן כתבו הטור ומרן השלחן ערוך שירא שמים יצא ידי שניהם, ויניח ב׳ זוגות של רש״י ושל רבינו תם. ובכדי שלא יעבור על איסור בל תוסיף, יכוין בהנחתן שבאותן שהן כהלכה הוא יוצא ידי חובת מצות תפילין, והשאר הן כרצועות בעלמא. ויש המוסיפים עוד תנאי, שאם שניהם אמת, הרי הוא מכוין לצאת בשניהם ידי חובת תפילין. [ואין מברכים על הנחת תפילין דרבינו תם]. [ילקו״י על תפילין סי׳ לד הערה א׳. שאר״י ח״א עמ׳ תלח].

ב לכתחלה היה מן הראוי להניח ב׳ זוגות התפילין של רש״י ושל רבינו תם ביחד, כדי שברכת ״להניח תפילין״ תחול על שתיהן יחדיו, וגם כדי שיקרא בהן קריאת שמע ויתפלל עמהן כראוי. שזוהי קבלת מלכות שמים שלימה כי מקום יש בראש להניח שתי תפילין, וכן בזרוע כדאיתא בעירובין אולם כל זה כאשר התפילין קטנים מאוד, באופן שגודל כל התפילין עם התיתורא והמעברתא לא יהיה יותר משיעור שתי אצבעות, שהוא ארבעה סנטימטר, וביחד יהיו התפילין של רש״י ורבינו תם לא יותר משמונה סנטימטר, כדי שבאופן שכזה יהיו כל שתי התפילין מונחות על הקיבורת של הזרוע, בחצי הנוטה לצד היד, כי אם יהיה אפילו חלק קטן מאד מהתפילין מונח בחצי החלק העליון הנוטה לצד הכתף, הרי ברכתו על התפילין היא ברכה לבטלה, וגם לא יצא ידי חובת תפילין של רש״י, כי שם איננו המקום הכשר להנחת תפילין כלל, ויוצא שכרו בהפסדו. ולכן כל שקשה מאד למצוא תפילין כשרים קטנים כל כך, שיהיה אפשר להניחן ביחד במקום הכשר לתפילין ללא כל פקפוק, יש להניחן בזה אחר זה, דהיינו שיניח תפילין של רש״י ויברך עליהן עובר לעשייתן, ויקרא בהן קריאת שמע ויתפלל, ואחר התפלה יניח תפילין של רבינו תם בלא ברכה, ויקרא בהן פרשת שמע ופרשת והיה אם

שמוע, ובזה הוא יוצא ידי חובת כל הפוסקים. ואמנם בדרך כלל יש לחוש שיפסיד מצות תפילין על-ידי שיניחם יחד ושלא במקומן, וכך הוא בדרך כלל אצל רוב האנשים, שהתפילין של ראש יורדות במעט שלא במקום הנחת התפילין, וממילא מפסידים מצות תפילין, ולכן יניחן בזה אחר זה. [ילקו״י על תפילין סי׳ לד הערה ב׳. [עמ׳ תקפט מהדורה אחרונה]. שאר״י א תלט].

ג אף על פי שמרן השלחן ערוך כתב, שלא יניח תפילין דרבינו תם אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות, וכן נהגו רבים וכן שלמים להניח רק תפילין דרש״י, מכל מקום בזמן הזה שהנחת תפילין דרבינו תם נפוצה גם אצל אברכים ובעלי בתים יראי שמים, אין לחוש יותר משום יוהרא. ולכן מצוה שכל אחד ואחד יחוש לדברי גדולי הפוסקים, שסוברים כדעת רבינו תם, ומה גם שכן מבואר בתלמוד ירושלמי, ולא יכנס ח״ו בספק של קרקפתא דלא מנח תפילין. ומכל מקום בחורים רווקים נכון שלא יניחו תפילין דרבינו תם, אלא אם כן יודעים בנפשם שמחשבתם טהורה כל זמן שהתפילין עליהם. [ילקו״י על תפילין סי׳ לד הערה ג׳. שאר״י חלק א עמ׳ תמא].

ד הרוצה להניח ב׳ זוגות תפילין של רש״י ושל רבינו תם ביחד, ולכן ברצונו להניח התיתורא של תפילין דרבינו תם על המעברתא של התפילין דרש״י, אף על פי שמצד עיקר ההלכה יש מקום להקל בזה, מכל מקום הואיל ורבו האחרונים שהחמירו בזה משום חציצה, יותר נכון שלא לעשות כן, אלא יניח ב׳ זוגות התפילין בזה אחר זה. [ילקו״י על תפילין סי׳ לד הערה ד׳. שאר״י א עמ׳ תמב].

ה אסור להפסיק בדיבור בין הנחת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש גם בתפילין של רבינו תם, ואפילו לענות ברוך הוא וברוך שמו, או לדבר בדברי תורה יש להחמיר. אולם אם שמע קדיש וקדושה או שאר ברכות בין הנחת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש בתפילין של רבינו תם, יענה אמן וקדושה. וכן מותר לברך ברכת רעמים וכיוצא בה, הואיל והיא מצוה עוברת. וכל שכן שמותר לאפרושי מאיסורא. ועל צד היותר טוב יחזור וימשמש בתפילין של יד ויהדקם, ואין צורך לחלוץ אותם לגמרי. וכן יעשה אם עבר והפסיק בדיבור בין תפילין של יד לתפילין של ראש בתפילין דרבינו תם. [ילקו״י על הלכ׳ תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן לד הערה ה׳. שארית יוסף חלק א׳ תמב].

ו הנוהגים להניח תפילין דרבינו תם באמצע תפלת החזרה של השליח צבור, לא יפה עושים, שאף על פי שרשאים לענות אמן דברכות באמצע הנחת תפילין של רבינו תם, מכל מקום כיון שגם בזה יש מחמירים, ראוי שלא להביא את עצמו לכתחלה לידי כך, ורק אם במקרה התחיל להניח תפילין של יד של רבינו תם, ובמפתיע שמע קדיש וקדושה יענה. ובפרט שיש להזהר להקשיב לחזרת השליח צבור, ואף לעיין בספר באמצע החזרה יש להמנע. [ילקו״י תפילין סימן לד הערה ו׳. במהדורת תשס״ו עמוד תר. שאר״י א׳ עמוד תמג].

ז יש הנוהגים להניח תפילין דרבנו תם אחר עלינו לשבח, ולומדים עמהם חק לישראל וכדומה, אחד המרבה ואחד הממעיט. ויש שנוהגים להניח תפילין של רבינו תם קודם קדושת ובא לציון, כדי שיאמרו עמהן קדושה אחת. וכן ראוי לנהוג. אולם כל זה אם הצבור כולו ממתין להנחת תפילין קודם אשרי, אבל יחיד המתפלל עם הצבור, ואם יפסיק קודם אשרי כדי להניח רבנו תם, יפסיד אמירת קדושת ובא לציון עם הצבור, באופן כזה נכון שיניח תפילין דר״ת אחר התפלה. [ילקו״י שם הערה ד׳. במהדורת תשס״ו עמ׳ תרא].

ח המתפלל בבית כנסת שהצבור אינו מניח תפילין של רבינו תם, או שמניחים ב׳ תפילין ביחד, רשאי להניח התפילין של ר״ת אחרי אשרי, [כדי לומר קדושה אחת של ובא לציון עם תפילין דרבינו תם], ואין לחוש בזה לאיסור ״לא תתגודדו״ או ליוהרא. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סי׳ לד הערה ח׳. במהדורא האחרונה בעמוד תרה].

ט המניח תפילין של רבינו תם בראש חודש, יניחן קודם קריאת התורה, ואפשר להניחן בעת שאומרים בריך שמיה עם פתיחת ההיכל. ויקרא עמהן ב׳ פרשיות של קריאת שמע. ואותם הנוהגים בכל יום להניח תפילין של רבינו תם אחר התפלה וללמוד עמהם, בראש חודש אין נכון לכתחלה להניחן אחר תפלת מוסף. אולם השליח צבור שאינו יכול לשהות בהנחת תפילין של רבינו תם, מפני טורח צבור, יכול להניחן אחר תפלת מוסף. וכן מי שהוא כבד פה, ואם יניח תפילין של רבינו תם לפני מוסף, יפסיד תפלה בצבור, רשאי להניחן בראש חודש לאחר תפלת מוסף. ויש מי שכתב שאין ראוי להניח תפילין של רבינו תם קודם שחרית. אולם במקום צורך אין בכך מניעה, ורשאים להניח תפילין דרבינו תם קודם שחרית. [ילקו״י שם סי׳ לד הע׳ ט׳. במהדורא האחרונה עמ׳ תרה. שאר״י א עמ׳ תמד].

י פשט המנהג בעיר הקודש ירושלים ת״ו, שגם האבל בתוך שבעת ימי האבל, מניח תפילין של רבינו תם. וכן ראוי לנהוג בכל מקום. וכן הדין בתשעה באב. [ילקו״י תפילין סי׳ לד הע׳ י׳. שאר״י א עמ׳ תמה].

יא מי שדרכו להניח תפילין של רש״י ושל רבינו תם בזה אחר זה, ובטעות לקח תפילין של רבינו תם, בחושבו שהן תפילין של רש״י, ובירך עליהם, ושוב הרגיש בטעותו לאחר מכן, וכבר התחיל להתפלל עם התפילין של רבינו תם, כשבא להניח תפילין של רש״י צריך לחזור ולברך עליהן, שאחר הפסיק בינתים בקריאת שמע ובתפלה, אחר שהניח תפילין של רבינו תם, צריך לחזור ולברך. ומכל מקום אם הרגיש בטעותו מיד לאחר שסיים הנחת תפילין של רבינו תם, ולא הפסיק בדיבור כלל, לא יברך על הנחת תפילין של רש״י, שיש אומרים שאין עשיית מעשה בין הברכה לבין תחלה עשיית

המצוה נחשב להפסק, וספק ברכות להקל. וכן מי שבירך בטעות ברכת להניח תפילין על תפילין של רבינו תם בסוברו שהם תפילין של רש״י, והניח תפילין של יד של רבינו תם, ובבואו להניח תפילין של ראש נוכח לדעת שהם תפילין של רבינו תם, יסלק מיד את התפילין של רבינו תם, ומיד יניח תפילין של יד של רש״י, ואין צריך לחזור ולברך על הנחת תפילין של יד של רש״י. [ילקו״י תפילין סי׳ לד הערה יא. במהדורת תשס״ו עמו׳ תרס. שאר״י א׳ עמוד תמה].

יב וכן אם עבר והניח בטעות תפילין של רבינו תם בברכה, בסוברו שהם של רש״י, והתפלל עמהם כל התפלה, ונוכח בטעותו רק אחר התפלה, יסירן ויניח תפילין של רש״י בברכה, ויקרא עמהם קריאת שמע. [ילקו״י תפילין סי׳ לד הערה יב. שארית יוסף ח״א עמוד תמז].

יג המוצא תפילין בשבת, במקום שאין עירוב, מכניסן זוג זוג דרך לבישה. ויש אומרים שכל זה הוא בתפילין של רש״י, אבל בתפילין של רבינו תם אינו רשאי להוציאן לרשות הרבים דרך לבישה. ויש חולקים. [ילקו״י שם סימן לד הערה יג, במהדורת תשס״ו עמו׳ תריא].

יד הקורא קריאת שמע עם תפילין דרבינו תם, ללא ברכות שלפניה ולאחריה, כדי לצאת ידי חובת קריאת שמע עם תפילין לשיטת רבינו תם, פוסק מפני היראה ומפני הכבוד. [ילקו״י שם הער׳ יד עמ׳ תריב].

טו המניח תפילין דרבינו תם וקורא בהם קריאת שמע, ושמע קדיש או קדושה, פוסק ועונה לכל האמנים, ולכל נוסח הקדושה. ורק לא ישיח שיחה בטלה. [ילקו״י שם הע׳ טו].

טז המנהג פשוט ברוב המקומות, שאין מניחין תפילין במנחה, לא של רבינו תם ולא של שימושא רבא. אולם יש הנוהגים להניח תפילין של רבינו תם במנחה. ויש שמניחין במנחה של רש״י לשיטת השימושא רבא. וכן נהג רבינו האר״י ז״ל. אולם במנחה של ערב שבת, אין להניח תפילין, כי כבר נתנוצץ קדושת השבת שהיא עצמה אות. [ילקו״י על תפילין סי׳ לב הערה טז, במהדורא האלרונה עמ׳ תריב].

יז יש נוהגים בפורים להניח תפילין דר״ת קודם מקרא מגילה בבהכ״נ, ובשעת קריאת המגילה הם מעוטרים בתפילין דרבינו תם. אך אם אי אפשר לו להניח תפילין דרבינו תם קודם מקרא מגילה, יניחן לאחר מכן. [ילקו״י תפילין, במהדורא האחרונה סי׳ לד הע׳ יז עמ׳ תריב].

יח המניח תפילין של ר״ת, לא יניח ב׳ הזוגות בכיס אחד, שהאחד מהם הוא חול, ואסור להניחו בכיס התפילין, אלא יעשה שני כיסין, וסימן לכל כיס, שלא יתן של זה בזה. [שם סי׳ לד הע׳ יח. עמ׳ תריג].

סימן לה – דין מנין השורות

א על פי הקבלה מהקדמונים, נוהגים לכתוב בתפילין של יד שבעה שורות בכל פרשה ופרשה, ובשל ראש ארבעה שיטין, ואם שינה בין בשל יד ובין בשל ראש, בדיעבד לא פסל. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן לה הערה א עמ׳ תריג].

ב יש מי שאומר שפעמים שאף לכתחילה מותר לכתוב תפילין בפחות משבעה שורות, וכגון אם יש לו רק קלף קצר וארוך שאין יכול לכתוב עליו שבעה שיטין אם לא שיכתוב כתיבה דקה מאד, שאז טוב יותר לשנות מנין השיטין, שהרי בכלל ״זה אלי ואנוהו״ לכתוב כתיבה גסה במקצת, שלא יהיו האותיות נמחקות במהרה. ואולם ע״פ דברי רבנו האר״י ז״ל נראה שיש להקפיד בדוקא לכתוב בתפילין של יד שבעה שורות, וממילא גם באופן כזה אין להקל לכתוב פחות מז׳ שורות. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, סי׳ לה הערה ב׳. במהדורא האחרונה עמוד תריד].

ג נהגו לכתוב במזוזה כ״ב שיטין. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן לה הערה ב].

ד בין שיטה לשיטה בספר תורה יש להניח ריוח כמלוא שיטה. ואף בתפילין ומזוזות נכון לנהוג כן, שהרי עינינו הרואות שאם אין ריוח בין השיטין כמלוא שיטה כמה קלקולים יש, בכ״ף פשוטה שנראית כרי״ש, וכן צואר הלמ״ד שאינו כמו וא״ו אלא כעין יו״ד, או שנכנס לתוך חלל אות שבשיטה שעליה, ולכן יש לדקדק בזה גם בתפילין ומזוזות. [ילקוט יוסף סי׳ לה הערה ד עמוד תריד].

סימן לו – דקדוק כתיבתן והתגין

א יש לכתוב כתיבה תמה ומדוייקת, שלא יכתוב אות בי״ת כאות כ״ף, או אות זיי״ן כאות נו״ן, וכל כיוצא בזה. [ילקו״י על תפילין סי׳ לו הערה א׳ עמוד תרטו].

ב בענין קוצו של יו״ד שסופרים רבים אין נזהרים לעשותו בשמאל היו״ד למטה, יש להם על מה שיסמוכו, והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם. ומכל מקום טוב לכתחלה להקפיד ולעשות הקוץ של היו״ד כמין נקודה קטנה בשמאל היו״ד למטה, ולא יותר, כדי שלא תדמה לאות ח׳ קטנה. [ילקו״י על תפילין סי׳ לו הערה ב׳ עמוד תרטו. שארית יוסף חלק א׳ עמ׳ תכז].

ג אות יו״ד בתפילין, שיש בשמאל היו״ד למעלה תג ארוך עד שנדמית לאות ל׳ קטנה, יש להראות היו״ד לתינוק דלא חכים ולא טיפש, ואם יקראנה י׳ כשר. ואין צריך לכסות לו את שאר האותיות כמו שנוהגים. [ילקו״י על הלכות תפילין וס״ת, מהדורת תשס״ד, סי׳ לו הערה ג].

ד ספר תורה שהסופר ניקד בו על אות שי״ן מצד ימין של האות, להורות על שי״ן ימנית, או משמאל אות השי״ן, צריכים לתקן ספר תורה זה ולמחוק ממנו כל סימונים אלה, אף אם נעשו שלא על ידי דיו, אלא בציפורן. [ילקו״י על תפילין סי׳ לו הערה ד׳ עמוד תרטז. שארית יוסף חלק א׳ עמ׳ תל].

ה כתב נו״ן סופית כעין וא״ו ארוכה, ולא כמו שצריך להיות כצורת ז׳ ארוכה, בתפילין ומזוזות מותר לתקן ולעשות האות נו״ן סופית כתיקנה, ואין בזה משום שלא כסדרן, כיון שתינוק מכיר בה שהיא אות ן׳. וכל שכן אות נ׳ כפופה שכתב הקו שלה מן הצד ולא באמצע. ואנו נוהגים לכתחלה שהקו נמשך מן הצד ולא באמצע, ואין לשנות. [ילקו״י סי׳ לו הער׳ ה׳. עמ׳ תרטז. שאר״י ח״א עמו׳ תכה].

ו אם נמצא באמצע קריאת התורה אות נ׳ סופית כמו ו׳ ארוכה, אין צריך להוציא ספר תורה אחר, ויתקנוהו לאחר השבת. [ילקו״י על הלכות תפילין סי׳ לד הערה ו׳. שאר״י א׳ עמ׳ תכו].

ז אות מ׳ פתוחה המצויה בכמה תפילין או ספרי תורה או מזוזות שהגיעו מבגדאד, שאין פתיחתה ניכרת היטב למעלה, יש להכשיר את אותן ספרי תורה ותפילין, כי אין בין אות מ׳ פתוחה לאות מ׳ סתומה אלא רק הפתיחה שלמטה. וכל שכן שבאותם ספרי תורה שהגיעו מבגדאד יש בליטה בחרטום למעלה, ותינוק דלא חכים ולא טיפש יקראנה כאות מ׳ פתוחה. ולכן אין לפסול את ספרי התורה הנ״ל, שבדיעבד יש לסמוך על סברת הרד״ך שלא לפוסלן. [ילקוט יוסף על הלכות ציצית ותפילין סימן לו הערה ז׳ במהדורא האחרונה עמוד תריז. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תכו].

ח כ״ף פשוטה צריך לכותבה באופן שרגל הכ״ף יהיה כפליים נגד גגה. וכ״ז רק לכתחלה ועל הצד היותר טוב, ובדיעבד אם עשה רגל כ״ף פשוטה פחות מכפליים מגגה, יש להכשיר, ושתהיה ארוכה יותר מגגה כדי שלא תידמה לאות ר׳ או ד׳. [ילקו״י על תפילין סי׳ לו הערה ח׳. עמוד תריח. שארית יוסף ח״א עמ׳ תכז].

ט צריך לתייג באותיות שעטנ״ז ג״ץ, והסופרים נהגו לתייג [תג אחד] גם אותיות בד״ק חי״ה. ומכל מקום אם לא תייג אפילו אותיות שעטנ״ז ג״ץ לא פסל. אך עדיף לתקן את הספר תורה ולתייג אותו, אך בינתיים עד שיוסיפו התגין מותר לברך ולקרוא בספר תורה שאין בו תגין של שעטנ״ז ג״ץ. ומכל מקום כל שיש שם ספרי תורה אחרים המתוייגים כדת, לכתחלה אין להוציא ס״ת שאין בו תגין שעטנ״ז ג״ץ לקרות בו בצבור, עד שיתקנוהו, כדי לחוש לכתחלה לדעת הפוסלים ס״ת כזה. ורק אם אין להם ס״ת אחר, יכולים לסמוך על הרמב״ם וסיעתו ומרן הש״ע שמכשירים, ויכולים גם לברך על הקריאה בס״ת הזה. וספר תורה שיש בו תגין על אותיות שעטנ״ז ג״ץ, אך אין בו תגין על אותיות בד״ק חי״ה, אין לפסול הס״ת בדיעבד. ואף שנהגו לתייג תג אחד בכל אות מהן, ודאי שאין המנהג אלא למצוה מן המובחר ולא לעיכובא. ולכן יכולים להוציא הספר תורה לכתחלה לקרות בו בצבור, אף על פי שיש בבית הכנסת ספרי תורה המתוייגים כראוי. ועל צד היותר טוב ישיגו סופר שיעשה תגין על אותיות אלו, אבל הס״ת כשר כמות שהוא, ומותר להוציאו לכתחלה אף שיש ס״ת אחרים. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, סימן לו הערה ט׳, מהדורת תשס״ו עמוד תריח].

י כשמתייגים אותיות שעטנ״ז ג״ץ, יש לתייג גם אותיות נ׳ פשוטה ונו״ן סופית. וכן אותיות צד״י וצד״י סופית. והאותיות שיש להם גג, יש לתייג מהם תג אחד, וסימנם בד״ק חי״ה, והתג לכל אחת בסוף גגה בשמאל, לא כסופרי הזמן הזה שנותנין תג על גבי כל אחת מהן. [ואותיות ומלאכת סופר אין צריך לתייג]. [ילקו״י על תפילין סי׳ לו הערה י׳, עמוד תרכט].

יא צריך שהתגין יגעו בגוף האות, ויהיו מחוברים בו. וכן הנקודות שעושים על התגין שהם כמין זיניי״ן צריכים שיהיו מחוברים בקוי התגין. ולא שיהיו למעלה כמין ניקוד סגול. והתגין עצמם לא יגעו זה בזה, אלא כל אחד מהשלשה קוים עם הנקודה שעליו, יהיה נפרד מהשני. וספר תורה שנמצאו התגין שלו שאינן נוגעים בגוף האותיות, אם אין להם ספר תורה אחר אלא ספר תורה זה, יש להתיר לברך עליו בקריאת התורה בשבת ויום טוב, (בצירוף דעת הרמב״ם שיכולים לברך על ספר תורה פסול), אך אחר השבת יתקנו ויחברו את התגין לאותיות. [ילקו״י תפילין סי׳ לו הערה יא, עמוד תרכט].

יב מותר לתייג אחר כתיבת המזוזה, ואין בזה משום שלא כסדרן, כיון שאין התגין מעכבים. וספר תורה שאין בו תגין, אפשר לקרוא בו ולברך עליו בדיעבד, אם אין שם ספר תורה אחר כשר. אולם אחר השבת יש לתקן הספר תורה ולעשות בו תגין. [ילקוט יוסף על הלכות קריאת התורה עמוד קנט].

יג אם תייגו אות נ׳ שבספר תורה משמאל לימין, אף שהתג השמאלי עשאו כאות למ״ד, מותר לברך ולקרוא בספר תורה זה, ולא חשיב כחק תוכות. [ילקוט יוסף שם סימן קמג עמ׳ קס]

יד יש לכתוב פרשת האזינו ע׳ שורות, ואם כתבוהו ס״ו שורות, כשר בדיעבד. ושירת הים יש לכותבה בל׳ שורות, ואם כתבה בכ״ח שורות הספר תורה כשר. [ילקוט יוסף שם].

טו ספר תורה שבפרשה הפתוחה נסתיימה הפרשה בסוף שורה, והשאיר הסופר ב׳ שורות פנויות, כשר. [ילקוט יוסף שם].

טז היו בספר תורה יריעות פחותים מיריעות אחרות בכמה שורות, יש להכשיר הספר תורה. [שם].

יז ספר תורה שנפסל בו עמוד אחד, והסופר חתך בסכין את העמוד ההוא מן הספר תורה, וכתב במקומו עמוד אחד ותפרו עם הספר תורה, בדיעבד אחר שעשה כן יש להכשיר את הספר תורה, ואף מותר להוציאו לכתחלה לקרוא בו בצבור, אף על פי שיש עוד ספרי תורה בהיכל הכשרים לכתחלה. [ילקו״י הלכות תפילין וס״ת, סי׳ לו הערה יז].

יח על פי המסורת יש לכתוב את האות וא״ו שבתיבת שלום [בריש פרשת פנחס, הנני נותן לו את בריתי שלום] קטועה, ויש כמה שיטות באופן עשייתה, וכולן כשרות, וכן אם נכתבה שלמה כשאר ואוי״ן, כשרה. ומנהג בגדאד לכתוב אות וא״ו בצורת וא״ו ממש אלא שהיא פתוחה באלכסון בחוט דק כחוט השערה שמחלק אותה, וצורתה צורת וא״ו ממש, אלא שהיא פסוקה באלכסון קצת כקטועה ולא קטועה ממש. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן לו הערה יח, במהדורא האחרונה עמוד תרלב].

יט סופר שהיה כותב ס״ת, וטעה וכתב אלהיך במקום אלהי, מותר למחוק אות ך׳ שהיא מיותרת. [ויש מי שאומר שיקדור כל השם שהוא ״אלהיך״ כולו]. ואם כתב אלהינו חסר י׳, יש אומרים שאינו רשאי לגרור אותיות ״נו״ ולכתוב ״ינו״, אלא יסלק היריעה. ויש חולקים ואומרים שיכול למחוק ״נו״, ויכתוב ״ינו״, שכיון שאותיות הנטפלות לשם אין במחיקתן איסור אלא מדרבנן, הילכך כ״ע מודו שכשהוא מוחקן כדי לתקן ה׳ שפיר דמי. [ילקו״י על הלכות תפילין סימן לו הערה יט, עמוד תרלג].

כ גרמא במחיקת שם ה׳ מותרת אפילו לדבר הרשות, ולאו דוקא לדבר מצוה. [ילקו״י שם סימן לו הערה כ׳].

כא מותר למחוק אות ה׳ שנכתב לרמוז שם ה׳. [מרן החיד״א בס׳ ברית עולם (עמ׳ קמח). ספר חסידים (סי׳ תתקלה) אגרות משה (כרך ה׳ יו״ד סי׳ קלח). ילקו״י על הלכות תפילין סימן לו הערה כא, במהדורא אחרונה עמוד תרלח].

סימן לז – בשבח מצות תפילין, וזמן מצות תפילין

א גדול שכר מצות תפילין, וכל מי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן. וכל הרגיל בתפילין מאריך ימים שנאמר, ה׳ עליהם יחיו. וכל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה, שהרי בארבעה פרשיות צוה הקב״ה על תפילין של ראש ועל תפילין של יד. [מנחות מד. ילקו״י על תפילין סי׳ לז הע׳ א׳].

ב קדושת תפילין קדושתן גדולה היא שכל זמן שהתפילין בראשו של אדם, ועל זרועו, הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק. לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום, שמצותן כך היא. אמרו עליו על רב תלמידו של רבינו הקדוש שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה או בלא ציצית או בלא תפילין. ואף על פי שמצוה שהתפילין יהיו עליו כל היום, מכל מקום מפני שצריכים גוף נקי שלא יפיח בהם, ושלא יסיח דעתו מהם, ואין כל אדם יכול ליזהר בהם, לכן נהגו שלא להניחם כל היום. ומכל מקום צריך כל אדם ליזהר בהם להיותם עליו בשעת קריאת שמע ותפלה. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן לז הערה ב׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תמז].

ג הנוהגים להניח תפילין שימושא רבא במנחה, יש להם לברך על התפילין. [שעה״כ (דף י) שהאר״י ז״ל היה מניח תפילין שמ״ר. וכתבו במנחת אהרן ובחסד לאלפים דמברך על זה. וראה בילקו״י על תפילין סי׳ לז הערה ג׳. שאר״י חלק א׳ עמ׳ תמז].

ד גם הנוהגים להניח תפילין של שימושא רבא במנחה, במנחה של ערב שבת וערב יום טוב אין להם להניח תפילין. אבל במנחה של ראש חודש מותר להניח. [ילקו״י על תפילין סי׳ לז הערה ד׳. שאר״י ח״א עמ׳ תמח].

ה המנהג פשוט ברוב המקומות, שאין מניחין תפילין במנחה, לא של רבינו תם ולא של שימשוא רבא. והרוצה להניח תפילין שימושא רבא במנחה, בדרך כלל אין ראוי להניח תפילין של שימושא רבה במנחה בצבור, במקום שאין אף אחד מהצבור מניח תפילין במנחה, שיש לחוש בזה ליוהרא. אך אדם המפורסם בחסידות אמתית, מותר לו להניח תפילין של שימושא רבה במנחה, גם במקום שאין הצבור מניחין תפילין במנחה. וכל שמניחן בינו לבין עצמו אין לחוש בזה ליוהרא. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין הערה ה׳].

סימן לז סעיף ב – שלא להפיח עם התפילין

א אסור להפיח כשתפילין עליו, ומטעם זה אסרו להניח תפילין בלילה, שמא יפיח בהם. וגם מי שחלץ את התפילין והם עודן בידו, אסור להפיח בהן, אף שהסירן מעל ראשו. ואמנם אם אינו יכול להעמיד עצמו ומוכרח להפיח, ותפילין על ראשו, יזיז את התפילין שלא יהיו מונחין על מקומן. [ילקו״י תפילין סי׳ לז הערה א׳. עמ׳ תרמב במהדורא האחרונה. שארית יוסף ח״א עמ׳ תז].

ב מי שיש לו חולי המעיים, ויודע שלא ינצל מהפחה, ילבש תפילין לקריאת שמע וברכותיה, ותפלת שמונה עשרה, ואחר שמונה עשרה יסירם. [תשובת הרמ״ע מפאנו סימן ס׳. כף החיים למהר״ח פלאג׳י (סי׳ י׳ אות כח). ילקו״י על הלכות תפילין, מהדורת תשס״ד, סימן לז הערה ב].

סימן לז סעיף ג – חינוך קטן במצות תפילין

א קטן שהגיע לחינוך, ועדיין לא שלמו לו י״ג שנים, אם יודע לשמור עצמו בטהרה ובנקיות גופו, ונזהר שלא להפיח עם התפילין, מצוה על אביו לחנכו במצות תפילין שנה או שנתיים לפני שיהיה בר מצוה. וכן מנהג בני עדות המזרח בארץ ישראל, אצל כל מי שיודע לשמור את נקיות גופו. וגם אצל האשכנזים יש שנוהגים לחנך הילד להניח תפילין ב׳ חודשים קודם שיהיה לבר מצוה. ובפרט אם הילד יתום שמחנכים אותו במצות תפילין חודש ימים או יותר לפני שיהיה בר מצוה, אם הוא יודע לשמור גופו בטהרה, ויהיה זה לעילוי נשמת אביו או אמו, כי ברא מזכה אבא. ובכל זה יש להזהיר לבל יצרפוהו למנין כל עוד לא שלמו לו י״ג שנים ויום אחד. [שם סי׳ לז הער׳ א׳. שאר״י א׳ עמ׳ תמט].

ב כאשר מחנכים את הקטן להניח תפילין, [כשהוא יודע לשמור את גופו בנקיות ולקנח יפה], יש לחנכו לברך על התפילין, כדין כל המצות שמברכים עליהן עובר לעשייתן. וכן יש לחנך את הקטן לברך על ספירת העומר, ואין לחוש שמא ישכח מלספור יום אחד. ואפילו אם הקטן שכח לספור יום אחד, יש לחנכו להמשיך לספור בברכה. ואמנם קטן שהגדיל באמצע ימי ספירת העומר, אין לו להמשיך לספור בברכה, דמאחר שנחלקו בזה האחרונים, קיימא לן לדינא סב״ל. [שם סי׳ לז ס״ג הערה ב׳].

ג נער שהגיע לי״ג שנה תמימות, כלומר ביום הראשון לשנת הארבע עשרה שלו, חייב במצות תפילין מן התורה, כשם שנתחייב בכל המצוות שבתורה ביום זה. ואף שלא הגיע זמן מעת לעת משעת לידתו, מתחייב בכל המצוות מהלילה של יום לידתו.[ילקו״י תפילין סי׳ לז ס״ג הערה ג׳. שאר״י א עמ׳ תנ].

ד נער שהגיע לגיל שלש עשרה שנה, אף שידוע שלא הביא ב׳ שערות, חייב להניח תפילין. ואמנם נער כזה נחלקו הפוסקים אם יש בכוחו להוציא ידי חובה במצוה דאורייתא מי שגדול, או לא, שיש אומרים שאינו מוציא אחרים ידי חובה במצוות דאורייתא, כגון קריאת פרשת זכור וכדומה. ויש חולקים ואומרים שגם לגבי דברים שהם מן התורה, סומכים על חזקה שהביא ב׳ שערות משהגיע לי״ג שנה. [ילקו״י על הלכות תפילין סי׳ לז ס״ג הערה ד׳. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תנא. שו״ת הריב״ש סימן קפב. שו״ת מהרי״ק סימן מז. שו״ת מהרימ״ט סימן מא. פרי מגדים סימן נה. משנה ברורה סימן נה סק״מ].

ה ראוי להסביר להמון העם שאין ספק שלענין הנחת תפילין יש להתייחס אך ורק לתאריך הלידה העברי, ואף אם לפי התאריך הלועזי הנער לא הגיע לי״ג שנה תמימות, אין לעכב את הנחת התפילין. ואם אין אפשרות לערוך את סעודת הבר מצוה ביום שהנער מגיע למצוות, ומאחרין את הסעודה ליום אחר, אין לעכב את הנחת התפילין ליום החגיגה, אלא יתחיל להניח תפילין ביום שמלאו לו י״ג שנה תמימות. [או קודם לכן כמבואר לעיל]. [שם סי׳ לז הע׳ ה׳. שאר״י א עמ׳ תנא. מהרש״ל יש״ש פ״ז דב״ק].

ו נער בר מצוה המניח תפילין לראשונה בחייו ביום שנעשה לבר חיובא, אינו מברך שהחיינו, שאין מברכים שהחיינו על מצוה שאדם מקיימה פעם ראשונה בחייו. [שם סי׳ לז הע׳ ו׳. שאר״י א עמ׳ תנב].

ז גם המניח תפילין חדשות, אינו מברך עליהם ברכת שהחיינו. וכן המניח תפילין של רבינו תם לראשונה בחייו, אינו מברך שהחיינו. וכן מי שהיה חולה שלא יכל להניח תפילין זמן רב, כאשר הבריא וחוזר להניח תפילין אינו מברך שהחיינו. [ילקו״י על תפילין סי׳ לז ס״ג הע׳ ז. שאר״י א עמ׳ תנד].

ח קטן שאביו לא קנה לו תפילין בקטנותו, ובנו נעשה בן י״ג שנה, שוב אין על אביו מצות חינוך, דאיש הוא וחייב מעצמו בכל המצוות. ואם איש עני הוא כל ישראל חייבים בזה. [ויש מי שכתב שלגבי מצות ספירת העומר קטן שנעשה לבר מצוה באמצע ימי העומר, החינוך ממשיך גם לאחר שהגדיל. אולם מדברי התוס׳ ושאר הפוסקים מבואר להדיא שלא שייך דין חינוך לאחר שהגדיל כלל, וגם במצוה שהתחיל בה קודם שהגדיל, מיד כשהגדיל פקעה מצות חינוך]. [ילקו״י על תפילין סימן לז ס״ג הערה ח׳].

ט קטן יכול להניח תפילין של גדול, ואין זה נחשב כמוריד אותם מחומר קדושתן, אחר שהתפילין מצד עצמם קדושתם חמורה. [ילקו״י שם סי׳ לז הערה ט׳. שארית יוסף ח״א סימן לז].

י אב שבנו הגיע לגיל י״ג שנה ויום אחד, אין לו לברך ״שפטרני מעונשו של זה״ בשם ומלכות, אלא יאמר ברכה זו בלי שם ומלכות. וכן פשט המנהג לברך ברכה זו בלי שם ומלכות אחר עליית הבן הקטן לספר תורה, כשנעשה בר מצוה. [ומאחר שאין מזכירין שם ומלכות בברכה זו, אין שום מניעה מלנהוג כן]. [ילקו״י תפילין סי׳ לז ס״ג הערה י׳ עמ׳ תרמב במהדורא האחרונה. ילקו״י על הלכות ברכות עמ׳ תרו].

סימן לח – מי הם החייבים בתפילין

א נשים פטורות מלהניח תפילין. ואם רוצות להחמיר על עצמן ולהניח תפילין, יש למחות בידן. [מתני׳ ברכות יז. שבת סב. מכילתא שמות יז. ש״ע סי׳ לח ס״ג. ילקו״י תפילין סי׳ לח הערה א׳. (עמ׳ תרסג במהדורא האחרונה) שאר״י א עמ׳ תנד].

ב סומא חייב בתפילין, ומברך עליהם. ומי שאינו יכול להניח תפילין מחמת חולשה או חולי, צריך שיביא אחד ממכיריו שיניח לו תפילין. [הרא״ש הלכות קטנות סעיף טז. בית יוסף סימן לח. ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן לח הערה ג. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תנה].

ג חתן בזמן הזה אפילו ביום הראשון מניח תפילין כמו בכל יום. וכן כל בני החופה, דכיון שחייבים בקריאת שמע, ממילא אם לא יניחו תפילין הוי כמעידים עדות שקר. ויזהרו שלא יניחו תפילין כשהם שיכורים. [ברכות טז: גמ׳ יז: ב״י סי׳ לח. ש״ע סעי׳ ז׳. ילקו״י על תפילין סי׳ לח הערה ג׳. שאר״י א עמ׳ תנו].

ד אדם הלובש מכנסים, וחלק גופו העליון גלוי, ורוצים לזכותו במצות תפילין, אין ראוי להניח לו תפילין, אלא אם כן היכא דאי אפשר לו להניחם כל אותו היום, דעדיף שיניח תפילין כשגופו העליון מגולה, מאשר יתבטל לגמרי באותו יום ממצות תפילין. ואמנם אם הוא ירא שמים וקורא קריאת שמע ומתפלל, בלאו הכי הרי הוא לובש את בגדיו כדי להתפלל, ואז קורא קריאת שמע עם תפילין כפי הדין. [ברכות כד: גמ׳ כה: הרא״ש פ״ג סי׳ לו. רמב״ם פ״ד הכ״ג. ש״ע סי׳ לח ס״ב. ילקו״י סי׳ לח הע׳ ד׳. שאר״י א עמ׳ תנח].

ה המניח תפילין צריך ליזהר מאד מהרהור תאות אשה. [אך לא ימנע מלהניח תפילין משום כך]. ואף שחייב אדם להישמר מזה בכל עת, כשתפילין עליו חמור יותר. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן לח הערה ה׳. (במהדורא האחרונה עמוד תרסט). שארית יוסף ח״א עמוד תס].

סימן לט – תפירת ספר תורה על ידי אשה

א יש ליזהר ולהחמיר לכתחלה שלא לעשות שום תיקון של הספר תורה על ידי אשה, הן לגרור הדיבוקים באותיות, הן לתפור היריעות ולחברם יחד בגידין, וכדומה. ובדיעבד אם הפרידה הדיבוקים שבין אות לאות על ידי גרידה, או תפירת היריעות, הספר תורה כשר, אך אם אפשר בקלות להתיר התפירות שתפרה האשה ולחזור ולתופרם בכשרות, טוב שיעשו כן. והנכון שהאיש יתפור למטה ולמעלה ובאמצע, וגם בין לבין יתפור האיש, ואז תקרא כל המלאכה על שמו של הסופר או על כל פנים האיש. ויש מקומות בחוץ לארץ שנוהגים שאת היריעות האחרונות תופרים בני המשפחה שתרמו את הספר תורה, וגם הנשים תופרות, אך אצלינו לא נשמע כלל לתת לנשים לתפור יריעות הספר תורה, וכן ראוי להקפיד ולהזהיר הסופרים על זה. [ילקו״י סי׳ לט הע׳ א׳. עמ׳ תרפ במהדורא האחרונה].

הנחת תפילין במעגל השנה – ודין תפילין באבל

א מנהג ירושלים להתפלל שחרית בתשעה באב עם הצבור בטלית ותפילין, כמו בכל יום. ומברכים על הטלית והתפילין כשלובשים אותם בתשעה באב. וכן הנוהגים להניח תפילין של רבינו תם יניחו אותן גם בתשעה באב. ובמקום שנהגו כדברי מרן שלא להניח תפילין בשחרית, ימשיכו במנהגם להניח במנחה, ואל ישנו מפני המחלוקת. אבל לא יהיו חלק מהקהל עושים כך וחלק עושים כך. [ומיהו בשעה שאומרים את הקינות יש לחלוץ התפילין]. [שם סי׳ לח הערה א. שאר״י ח״א עמ׳ תסא].

ב הנוהגים להניח תפילין בט׳ באב במנחה, יזהרו להסירן עם השקיעה, דאף על פי שלפי הפשט מותר שישארו עליו גם אחר השקיעה, מכל מקום מאחר שהאר״י ז״ל היה נזהר בזה, ראוי ליזהר בזה לכתחלה. אבל אם הוא באמצע התפלה יכול להשאר עמהם. [שם סי׳ לח הערה ב׳. שאר״י א עמ׳ תמב].

ג כבר פשט המנהג בא״י שמניחין תפילין בתעניות צבור בשחרית בלבד. ויש שנהגו להניח גם במנחה של תעניות צבור, כדי להשלים מאה ברכות, אך לא ראינו שנהגו כן בארץ ישראל והנח להם לישראל. [ב״י סי׳ מו ד״ה דתניא. נהר מצרים הלכות תפילין אות ד׳. ילקו״י על תפילין סי׳ לח הערה ג׳].

ד פורים חייב בתפילין, וכשאומר ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, ימשמש בתפילין של ראש ושל יד וינשקם. [גמ׳ מגילה טז: מועד לכל חי סי׳ לא אות פח. כנה״ג הגה״ט. ילקו״י תפילין סי׳ לח הערה ה׳. שאר״י א עמ׳ תסא].

ה יש נוהגים בפורים להניח תפילין דרבינו תם קודם מקרא מגילה בביהכ״נ, ובשעת קריאת המגילה הם מעוטרים בתפילין דרבינו תם. אך אם א״א לו להניח תפילין דרבינו תם קודם מקרא מגילה, יניחן לאחר מכן. [ילקו״י תפילין מהדורת תשס״ד, סוף סי׳ לד].

תפילין באבל

א אבל אסור להניח תפילין ביום הראשון לאבלותו, ואפילו לאחר הקבורה. והיינו ביום מיתה וקבורה, ואפילו אם הנפטר מת בלילה ונקבר בלילה, לא יניח תפילין למחרת. והטעם הוא מפני שהוא מעולל בעפר קרנו, ואין זה כבוד לתפילין שנקראו פאר, כמו שכתוב פארך חבוש עליך. וביום השני לאבלותו מניח תפילין אחר הנץ החמה. וכל זה כשנקבר באותו יום שמת, אבל אם מת לו מת ביום אחד, ונקבר למחרתו ביום אחר, נחלקו רבותינו האחרונים אם מניח תפילין ביום הקבורה. ולהלכה נראה שיניח תפילין בצינעא בלא ברכה, וספק ברכות להקל. וכן ראוי לעשות.

ב מי שמת לו מת ביום ראשון, ונקבר ביום ראשון בבין השמשות [תוך י״ג דקות וחצי לאחר השקיעה בשעות זמניות] יש לו להניח תפילין למחרת, יום שני, אחר הנץ החמה בברכה. [כן כתב בשו״ת בית יהודה עייאש ח״ב ס״ס נז. דשמא יום קבורה שאינו יום מיתה צריך להניח, ושמא בין השמשות יום הוא, ושמא נקבר ביום א׳. ילקו״י הלכות תפילין, במהדורא האחרונה עמוד תרעו].

ג מי שמת לו מת בשבת, ונקבר במוצאי שבת, מכיון שלא נהג אבלות בשבת כלל, יש להחמיר שלא יניח תפילין ביום ראשון כלל, אפילו בלי ברכה. וביום שני יניח תפילין דוקא לאחר הזריחה, ואף על פי שאין למחות באבל הרוצה להניח תפילין ביום שני קודם הנץ החמה, מכל מקום הבא לשאול יש להורות לו כאמור, שיניחן אחר הנץ. [ילקו״י על הלכות תפילין במהדורא האחרונה עמ׳ תרעז].

ד האבל מניח תפילין דרבינו תם גם בשבעת ימי אבלו. [כ״ד הרש״ש הובא בברכ״י סי׳ לח סק״ד. ילקו״י תפילין עמ׳ תרעח].

ה האבל חייב בהנחת תפילין ביום פורים אפילו הוא יום ראשון של האבלות, שהוא יום קבורה. ומיהו אם הוא גם יום המיתה לא יניח תפילין אפילו לאחר קבורה. [ילקו״י על הל׳ תפילין עמו׳ תרעח].

ו מי שהודיעוהו שמת קרובו לפני פחות משלשים יום, שזוהי שמועה קרובה, שצריך להתאבל שבעה ימים ושלשים יום, לא יניח תפילין ביום ההוא. [ילקו״י תפילין עמוד תרעח].

סימן מ – לנהוג קדושה בתפילין

א אסור לתלות את התפילין על היתד, [או מתלה] כיון שהוא דרך בזיון. בין שהבתים תלויים למטה, בין שהרצועות תלויות למטה. ויש אומרים שאם הוא באקראי בעלמא, וכגון שאוחז את התפילין בידו והרצועות תלויות למטה לצורך הנחת התפילין, אין להקפיד. אך דעת כמה פוסקים להחמיר בזה שלא לאחוז בקשר התפילין גם בעת שמניח התפילין, באופן שלא יהיו התפילין תלויין. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן מ׳ הערה א׳. ועיין בגמרא ברכות כד. שלחן ערוך סימן מ סעיף א׳. מגן אברהם שם. בן איש חי פרשת חיי שרה אות יג. מטה יהודה, חסד לאלפים, שו״ת בן פורת יוסף סימן ה׳].

ב כבר פשט המנהג לכתוב פסוקים ודברי תורה ותולין אותן בכתלי בית הכנסת, וכן תולין על הכתלים נוסח בריך שמיה, ושויתי ה׳ לנגדי תמיד עם נוסח למנצח, ואין בזה כל חשש של תליית דברי תורה, אחר שנעשה בדרך כבוד. [שערי תשובה סימן מ. ילקו״י על הלכות תפילין סימן מ׳ הערה ב׳].

ג אסיר שנמצא בבית האסורים ולא איפשרו לו להכניס לשם תפילין, מותר לזרוק לו תפילין מהרחוב לחלון הכלא, כדי שיוכל להניחן. [ברכות יח. ש״ע יו״ד סי׳ רפב ס״ג. ב״ח וש״ך שם. ילקו״י על תפילין סי׳ מ׳ הע׳ ג׳].

ד חדר שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו, עד שיוציאם או שיניחם בכלי תוך כלי, והוא שאין השני מיוחד להם, שאם הוא מיוחד אפילו מאה כלים חשובים כאחד. [ש״ע סי׳ מ. ילקו״י תפילין סי׳ מ׳ הע׳ ד].

ה אפילו להניח בכלי תוך כלי אסור להניחם תחת מרגלותיו, וכן אסור להניחם תחת מראשותיו כנגד ראשו, ואפילו בכלי תחת כלי, ואפילו אין אשתו עמו. אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו מותר, ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי. [ש״ע סי׳ מ ס״ג. ילקו״י על תפילין סי׳ מ׳ הערה ה׳. שו״ת בית יצחק ח״ב סי׳ לז.].

ו הנכנס לסעודת קבע חולצן ומניחן על השלחן עד זמן ברכה וחוזר ומניחן. אבל לאכילת עראי אין צריך לחלצן. [שלחן ערוך סימן מ׳ סעיף ח׳].

ז מי שנוהג ללמוד איזה זמן קבוע בתפילין ורוצה לטעום מידי דמיכל [אכילת עראי] או לשתות קפה, יכול לאכול ולשתות בעודם עליו, ויזהר שלא יסיח דעתו מהם. [ואין זו חומרא לסלקן מעליו, אלא קולא בקיום מצות תפילין, שכל רגע מקיים מצוה דאורייתא]. וכל זה במי שיש לו לימוד אחר התפלה עם התפילין, הא לאו הכי נכון שלא להקל אפילו בסעודת עראי. אולם אין לאכול סעודת קבע [כביצה. מג״א ס״ק יז] עם תפילין, משום חשש שכרות, וכן אסור לשתות משקה המשכר שיעור רביעית כשתפילין עליו. אבל מותר לשתות מעט יין או שכר כמו שנוהגים בכמה קהלות ליתן לקהל אחר התפלה ביום היאר-צייט, לברך לע״נ הנפטר. [ילקו״י תפילין סי׳ מ׳ הע׳ ז׳. עמ׳ תרפד במהדורא האחרונה. שאר״י א עמ׳ תיג].

ח הקובע לימוד אחר התפלה, ורגיל לעשן סיגריה כדי להתרכז בלימודו, מותר לו לעשן גם כשהוא מעוטר בתפילין. [אלא דבלאו הכי ראוי ונכון מאד שלא לעשן כלל, אחר שרופאים הוכיחו שהעישון גורם למחלות איומות ה' ירחם]. [ילקו"י על תפילין סי' מ' הערה ח'].

סימן מב – לשנות תפילין של ראש לשל יד

א אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד, ואפילו ליקח רצועה מהן וליתן בשל יד אסור, מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. ושל ראש קדושתו חמורה יותר, שרובו של שם שדי בשל ראש ואמנם אם אין לו תפילין של יד וגם אינו יכול להשיג בהשאלה, אפשר שיהיה מותר להוריד הרצועה של ראש לשל יד. שבאופן כזה אין איסור הורדה אלא מדרבנן, ואיך יבטל מצות עשה של תפילין בשביל איסור דרבנן. ומיהו בשלחן ערוך הגאון רבי זלמן לא משמע כן. [ילקו"י על הלכות תפילין סימן מב הערה א'. שארית יוסף חלק א עמוד תסב].

ב אסור לשנות הרצועות והבתים של תפילין של רש"י לעשותם תפילין של רבינו תם, וכל שכן שאסור לשנות תפילין של רבינו תם לעשותם לתפילין של רש"י. וגם הכיס שמניח בו התפילין, לא יחליפנו של רש"י לעשותו של ר"ת, וכן להיפך, שכל זוג תפילין קובע קדושה בפני עצמו. [ילקו"י על תפילין סי' מב הערה ב. שארית יוסף ח"א עמוד תסג].

ג אם נפסקה הרצועה של יד סמוך לקשר, מותר להפוך הקצה של הרצועה שלמטה ולעשות בה קשר של יו"ד, ויניחה למעלה, והרצועה שלמעלה שהיה בה הקשר של יו"ד תהיה למטה. דנכון להפוך הרצועה ולעשות בה קדושה קלה מאשר לגונזה. [ילקו"י על תפילין סי' מב הע' ג'. שאר"י א עמ' תסד].

ד יש מתירים להצניע דברי חולין בכיס התפילין, [משום לב בית דין מתנה עליהם]. ויש אומרים שלא התירו בזה אלא בכיס גדול שמונח בו הטלית, וגם התפילין בתוך תיק נפרד. אבל בתיק התפילין ממש אין להתיר. ולדינא יש ליזהר לכתחלה. [ילקו"י על תפילין סי' מב הער' ד'. שאר"י ח"א עמ' תסד].

סימן מד – איסור שינה בתפילין, ותפילין שנפלו מידו

א כל זמן שהתפילין בראשו או בזרועו אסור לישן בהם, אפילו שינת עראי. אלא אם כן הניח עליהם סודר, או שכיסה התפילין בטלית לגמרי, ומניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן. ובלבד שלא ישכב לישן על מטה, שיש לחוש שמא ירדם וישן שינת קבע. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין סימן מד הערה א'. שארית יוסף ח"א עמוד תסה].

ב ישמור התפילין כדי שלא יפלו מידיו לארץ. ומי שנפלו מידיו התפילין של יד או של ראש לארץ, ואפילו אם נפלו מגובה שהוא פחות מעשרה טפחים לקרקע, צריך להתענות יום אחד, כדי לכפר על התקלה שבאה לידו. וטוב שיקבל עליו התענית באותו היום במנחה, ויתענה למחרת, ולא ידחה התענית לאחר כמה ימים. אך אם הוא שבת או יום טוב, ידחה התענית מיד לאחר מכן. ובזמן הזה שירדה חולשה לעולם, אם קשה התענית עליו, או שימעט מלימודו אם יתענה, או שהוא פועל שכיר ויבוא למעט במלאכת בעל הבית, או שהוא מלמד תינוקות וכדומה, או שהוא בן ישיבה שתורתו אומנותו, יפדה התענית בצדקה, (כשיעור ארוחה אחת), ויכופר לו. ואם היו התפילין בתוך הכיס שלהם בשעה שנפלו, די בנתינת מעות לצדקה בכל אדם. [ילקו"י תפילין סי' מד הע' ב'. שאר"י ח"א עמ' תסר].

ג הרואה תפילין שנפלו מיד חבירו, אינו צריך להתענות. ובפרט בן ישיבה שאין לו להתענות. וטוב שיתן פרוטה לצדקה. [חיים שאל ח"א סי' יב. ילקו"י על תפילין סי' מד הערה ג'. שאר"י ח"א עמ' תסח].

ד מי שראה בחלום שנפלו לו התפילין או ס"ת מידו, אין צריך להחמיר ולהתענות כלל. [ילקו"י שם הערה ד'. שאר"י חלק א' עמ' תסח. מרן במגיד מישרים (פרשת ויקהל) שלא להתענות].

ה סומא שהרגיש בחוש השמע שלו שהתפילין נפלו לארץ, אינו צריך להתענות. וכ"ש אם רק שמע שהתפילין נפלו, שלא צריך להתענות, כי בלאו הכי אף הרואה תפילין שנפלו מיד אחר אינו צריך להתענות. [שו"ת פרי השדה ח"ב סי' עב. ערוגת הבושם סי' ב'. מאזנים למשפט סי' ה'. עיקרי הד"ט או"ח סי' ב אות טו. ילקו"י תפילין סי' מד הע' ה, עמ' תרצה במהדורא האחרונה].

ו ספר תורה שנפל לארץ, הקהל הרואים בנפילת הספר תורה צריכים להתענות. אולם אין זה חיוב מן הדין, ולכן יש להקל בזה לתשושי כח, ולתלמידי חכמים ובני ישיבות ומלמדי תינוקות, וכן לפועלים שכירים שלא יוכלו לעשות מלאכתם נאמנה, ויש בזה חשש גזל שממעיטים ממלאכת בעל הבית. ולכן יתנו פדיון התענית לצדקה. ומה טוב שקהל בית הכנסת שאירע בו כן יתאספו כולם בבית הכנסת וינהגו תענית דיבור, וילמדו שם במשך כל היום, וזה הרבה יותר חשוב מתענית שאין העיקר לסגף את עצמו בתענית, אלא ברסן פיו ותאוותיו. [ילקו"י על תפילין סי' מד הערה ו].

ז מי ששוכב בבית חולים למחלות מדבקות ל״ע, ומבקש שיביאו לו תפילין, ועל פי החוק כל הדברים שמשתמשים בהם בעת החולי, שורפים אותם כשהחולה עוזב את בית החולים, יש אומרים שמותר למסור לו התפילין בשביל לקיים המצוה אף שגורם על ידי זה שלאחר מכן ישרפו את התפילין. ויש אומרים שאין להביא לו תפילין, אלא אם כן יש חשש שצער זה יגרום לדרדור במצבו הגופני ויבוא לידי סכנה, שאז יש להקל להביא לו את התפילין, אף שידוע שישרפו את התפילין. ואם הוא גורם שהשריפה תהיה על ידי גוי יש להקל גם שלא במקום סכנה, כדי שלא יתבטל ממצות עשה של מצות תפילין. [ובכל אופן ישתדל שהשריפה תהיה על ידי ישראל. ואם אפשר יש לשכנעם שיסתפקו בקבורת התפילין ולא בשריפתם]. [שם סי׳ מד הערה ז׳. עמוד תרצ׳ו במהדורא האחרונה. ילקו״י ח״ב הל׳ קריאת התורה עמ׳ שכא].

סימן מה – דין תפילין בבית הקברות ובבית המרחץ

א אסור להכנס לבית הקברות או לתוך ד׳ אמות של מת, כשתפילין בזרועו או בראשו, משום לועג לרש, אך אם התפילין מכוסות, מותר. ובחדר שיש בו מת, יש אומרים שאסור לעמוד שם עם תפילין אפילו רחוק ד׳ אמות מהמת. ויש חולקים ואומרים שאינו אסור אלא בתוך ד׳ אמות למת. [ש״ע סי׳ מה ס״א. כה״ח אות א׳. שו״ת בצל החכמה ח״א סי׳ יד. ילקו״י על תפילין סי׳ מה הע׳ א׳. עמ׳ תרצח במהדורא האחרונה. שאר״י ח״א עמ׳ תע].

ב אסור להכנס עם התפילין שעליו אל החדר הפנימי של בית המרחץ, שכל העומדים שם אינם לבושים, ואפילו אין שם אדם, כי דין בית המרחץ כדין בית הכסא, מפני ההבל והזוהמא שבו, ובעינן ״והיה מחניך קדוש״ וליכא. [ושלא כמי שהתיר בזה]. ואפילו אם נכנס ליקח משם איזה חפץ וכדומה, אין לו להכנס עם התפילין, בין כשהם עליו בין כשהם בכיסן. אבל במקוה שהמים שם לעולם צוננים, ואין שם זוהמא של רחצה, מותר להכנס לשם עם תפילין כשאין שם בני אדם לא לבושים. ואם הוא בבית האמצעי שמקצת בני אדם עומדים שם לבושים ומקצתן ערומים, אינו יכול להניחן לכתחלה, אך אם היו בראשו אינו צריך לחלצן. ובבית החיצון שכל העומדים בו הם לבושים יכולים להניח שם תפילין לכתחלה. [ילקוט יוסף על תפילין סימן מה. שארית יוסף חלק א׳ עמוד תסח]